
Univerzita Karlova | Filozofická fakulta | Ústav světových dějin

Diplomová práce

Oldřich Ženka

REGNUM BAIOWARIORUM

Francká říše a bavorské vévodství v 9. století
pohledem soudobých narativních pramenů

REGNUM BAIOWARIORUM

The Frank Empire and Bavarian Duchy
in 9th century's narrative resources

Vedoucí diplomové práce PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Praha 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Oldřich Ženka

Oldřich Ženka

REGNUM BAIOWARIORUM

Francká říše a bavorské vévodství v 9. století
pohledem soudobých narativních pramenů

Praha 2007

Obsah

I. Metodologická poznámka	1
Úvod	1
Pramenná základna	2
Literatura	5
II. Bavorsko v narativních pramenech	8
Annalium Fuldensium pars prima – Einhard	8
Annalium Fuldensium pars secunda – Ruodolf	17
Annalium Fuldensium pars tertia – Meginhardus	32
Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis	50
Annalium Fuldensium Continuationes Altahenses	78
Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon	89
III. Závěr	115
Obraz vévodství Bavorů v 9. století	115
IV. Prameny a literatura	120
Prameny	120
Literatura	120
Elektronické zdroje	123
V. Résumé	124
Shrnutí	124
Summary	124
VI. Obrazová příloha	125

I. Metodologická poznámka

Úvod

Tento text vznikl jako diplomní práce ve výběrovém semináři Stát a společnost raného a vrcholného středověku latinského západu. Jeho cílem je analyzovat pohled dobových autorů na stav francké říše a na její transformaci v nástupnické útvary. Hlavní projevy této tendence spočívaly v její partikularizaci a vzniku tzv. „druhých“ kmenových vévodství,¹⁾ přičemž za modelový příklad autor zvolil bavorské kmenové vévodství, které bylo jádrem říše posledních západních Karlovců. Záměrem práce je rekonstrukce obrazu, který poskytují dobové narativní prameny devátého století o podobě rozpadajícího se franckého impéria v prostoru budoucí středověké říše se zvláštním zřetelem kladeným na příklad bavorského vévodství.

Metodou je rozbor pohledu autorů jednotlivých pramenů na tuto problematiku, čemuž je uzpůsobena struktura práce. Každému prameni je věnována samostatná kapitola, v níž se autor neprve zaměřuje na popis terminologie zkoumaného díla a pohled jeho autora na celou říši. Tato obecná charakteristika pak umožňuje hlubší analýzu obrazu vévodství v širším kontextu. Autor toho docílil sledováním vztahu vládnoucí dynastie k jednotlivým vévodstvím a také rozbořem četnosti jejich výskytu v prameni. Všimá si také reflexe kmenové aristokracie v jednotlivých pramenech. Zjištěná fakta jsou pak porovnána s informacemi předkládanými o ostatních kmenových jednotkách, čímž se umožňuje širší srovnání těchto jevů a případné potvrzení jejich výjimečnosti ve východofranckém prostředí v pohledu jednotlivých autorů.

Vedle této širší analýzy se autor zaměřuje na některé relevantní jevy a události, pokud je vybrané prameny umožňují zkoumat. Sem spadá především otázka nástupnictví ve východofranckém prostředí a s ní související dělení říše. Autor se snaží sledovat jeho proměny od Verdunu přes dělení říše Ludvíka Němce mezi tři syny roku 876, jejich vzájemné nástupnictví a jeho projevy. Zvýšená pozornost je věnována přelomové události, sesazení císaře Karla Tlustého, a dalšímu vývoji nástupnické otázky v posledních dekádách devátého století.

¹⁾ K vymezení pojmu více viz články Herfried Stingl, Die Entstehung der deutschen Stammesherzogtümer, in: Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Neue Folge 19, Aalen 1974, s. 192n.; Stefan Weinfurter, Die Zentralisierung der herrschaftsgewalt im Reich durch Kaiser Heinrich II., in: Historisches Jahrbuch 106, Freiburg – München 1986, s. 243n.

Zvláštní zřetel je kladen na Bavorsko a na průvodní jevy tohoto přelomového procesu, zejména emancipaci kmenových elit vedoucí v konečném důsledku k vytvoření tzv. „druhého“ kmenového vévodství. Tento vývoj vykazuje ve sledovaném vévodství odchylky od ostatních útvarů východofranckého prostoru a jedním ze záměrů diplomové práce je zhodnocení významu tohoto jevu.

Pramenná základna

Době zániku francké říše a jejího přerodu v nástupnické útvary se věnuje řada pramenů. Vzhledem k zadání práce jsou pominuty prameny diplomatického charakteru a důraz je kladen na prameny narativní. Z těch je třeba zvolit pouze reprezentativní výběr, aby bylo možno při zachování korektních metodologických postupů dodržet stanovený rozsah diplomní práce. Z prostředí východofrancké říše pochází zásadní zdroj informací k jejím dějinám v průběhu devátého století, tzv. fuldské anály. Zásadním pramenem pro sledované období v celoříšském kontextu je Světová kronika průmského opata Regina, která vznikla v lotrinském prostředí a nabízí odlišný a ucelenější pohled na události své doby. Proto je vhodné zvolit jako doplňující a zpřesňující zdroj k východním análům právě ji.

Takzvané fuldské nebo též východofrancké anály²⁾ jsou volným spojením děl více autorů. První díl, který zahrnuje záznamy z let 714—738, připsal editor MGH F. Kurze životopisci Karla Velikého Einhardovi. V podstatě se jedná o výpisky z tzv. *Annales regni Francorum* a známo je i místo vzniku, klášter v Seligenstadt.³⁾ Hodnota pramene není pro jeho útržkovitost a velký časový odstup od zkoumaných událostí vysoká, je však třeba jej analyzovat pro zasazení fuldských pokračování do širšího kontextu díla, na které tamní autoři navazovali.

Druhé pokračování fuldských análů zahrnuje přelomové období rozdělení říše zápisy pro roky 839—863. Jeho autorem je mnich Rudolf z Fuldy, žák významné osobnosti karolínské renesance Hrabana Maura a zároveň jeho pokračovatel ve vedení klášterní školy. Od roku 812 je doložen jako kancléř kláštera ve Fuldě a jsou mu připisovány tři hagiografické spisy: *Vita Leo-*

2) *Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis*, ed. F. Kurze, MGH *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* 7, Hannover 1891.

3) Wolfgang Eggert, *Das Ostfränkisch-deutsche Reich in der Auffassung seiner Zeitgenossen*, Wien – Köln – Graz 1973, s. 15nn.

bae, *Miracula sanctorum in Fuldenses ecclesias translatorum a Vita Sturmi*. Čtvrtý, *Translatio sancti Alexandri*, rozpracoval a byl po jeho smrti dokončen jeho žákem Meginhardem. Na pokračování fuldských análů pracoval Rudolf z Fuldy od konce třicátých let devátého století až do své smrti 8. března 865. Historiografie považuje jeho dílo za dobře informovaný pramen blízký dvoru Ludvíka Němce. Zda se jedná přímo o oficiální dílo je však sporné, přesto jej lze považovat za jeden ze zásadních pramenů pro období dělení říše a upevňování nástupnických útvarů. Autor často věnuje pozornost vnitrostátním událostem, a proto je pramen přínosem pro zkoumání charakteru říše, vládnoucího rodu i jednotlivých kmenů a jejich aristokracie. Obsahuje však i celoříšské události, zejména pokud se dotýkají dění uvnitř království Ludvíka Němce a poskytuje i dobrý pohled na jeho ideové zakotvení na troskách jednotné říše jakožto království východních Franků.⁴⁾

Na Rudolfovo dílo navázal jeho žák a pokračovatel Meginhard z Fuldy. Krátce po jeho skonu dokončil *Translatio sancti Alexandri* a nedlouho poté začal na podnět mohučského arcibiskupa Luitberta pracovat na pokračování Rudolfových zápisků a dovedl je v mohučské redakci až k roku 887. Jeho mecenáš byl kaplanem a kancléřem Ludvíka Němce a později Ludvíka Mladšího, z čehož pramení Meginhardova dobrá informovanost a spolehlivost. Negativně jeho práci ovlivila angažovanost mecenáše v politických záležitostech, jejímž důsledkem je silná stranickost díla ve vnitropolitických záležitostech, zejména po nástupu Karla Tlustého, který si přivedl vlastního kancléře Luitwarda z Vercelli. V ostatních ohledech je Meginhard skutečným žákem svého učitele, přejímá jeho terminologii i státní ideologii, což se projevuje tendencí zastírat dělení východní říše mezi syny Ludvíka Němce. Pozornost také věnoval vnitřním záležitostem říše, a proto je i Meginhardovo pokračování fuldských análů přínosné pro zkoumání postavení jednotlivých mocenských složek, jejich vzájemných vztahů a umožňuje sledování emancipace kmenové aristokracie i růst jejího podílu na ovládnutí státu.⁵⁾

Na podkladech redakce Meginharda dovedené do roku 882 vzniklo v bavorském prostředí posledních dvou dekád devátého století tzv. řezenské pokračování fuldských análů. Za jeho autora bývá obvykle považován nezná-

4) Wolfgang Eggert, c. d., s. 17n.; E. Heyse, Rudolf von Fulda, in: *LexMA 7*, CD-ROM Angabe, Verlag J. B. Metzler: Stuttgart – Weimar 2000, sl. 1085.

5) Wolfgang Eggert, c. d., s. 49nn.; J. Prelog, Meginhard von Fulda, in: *LexMA 6*, CD-ROM Angabe, Verlag J. B. Metzler: Stuttgart – Weimar 2000, sl. 467–468; Dušan Třeštík, c. d. A, s. 184n.

mý mnich kláštera svatého Jimrama v Řezně, původem pravděpodobně člen kmenové aristokracie. Samotný rukopis se dochoval v klášteře v bavorském Niederaltaich spolu s dvěma kratšími pokračováními, kterým bývá přisuzován původ přímo ve skriptoriu tohoto kláštera. Celé řezenské pokračování je ovlivněno svým bavorským původem. Autorova latina je na nižší úrovni než jazyk jeho fuldských předchůdců, což se odráží mj. i ve vágní terminologii. Ta je ovšem současně zapříčiněna i autorovým rozdílným pohledem na říši i vládnoucí panovníky. V prvních záznamech panuje značný rozpor se zněním mohučské redakce Meginharda, Bavor má odlišný názor na Karla Tlustého i jednotnou říši. Na rozdíl od fuldských autorů netrpí reminiscencemi a nostalgii po jednotné francké říši. Jeho zájem je omezen na oblast, která připadla po Verdunu Ludvíku Němci, v té době již pevně zakořeněnou východní říši a mimo ní na langobardské království sousedící s Bavorskem. To stojí v centru jeho líčení, neznámý autor věnuje pozornost především lokálním kmenovým událostem a válkám se sousedy. Zřetelný je i nárůst výskytu aristokracie a kvalitativní posun jejího postavení.⁶⁾

Závěr souboru fuldských análů tvoří již zmíněná dolnoaltaišská pokračování, což je soubor záznamů z pera dvou neznámých mnichů tamního kláštera vedený pro roky 897—901. Tito autoři již zcela rezignovali na širší východofrancký rozměr dění a soustředí se na události v tzv. bavorském subregnu, tedy oblastech spadajících z pohledu kmenové aristokracie pod vládu bavorského kmene. Ta je hlavním činitelem celé události a altaišské zápisy jsou proto neocenitelným zdrojem pro zkoumání sebereflexe bavorské aristokracie vůči panovníkovi i ve vztahu k říši.⁷⁾

Posledním pramenem zahrnutým do této práce je Světová kronika prům-ského opata Regina.⁸⁾ Sepsal ji po sesazení z funkce majiteli kláštera se souhlasem krále Karla Prostáčka. Zbytek života až do své smrti roku 915 prožil ve východofranckém exilu v Trevíru, kde mu byl svěřen do správy Normanny zničený kostel svatého Martina. Tato léta se nesla ve znamení autorovy tvůrčí aktivity, vedle prací na kronice zde sepsal hudebně-teoretické pojednání *De harmonica institutione* a právní text *De synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis*. Jeho stěžejním dílem však zůstává Světová kronika (dále jen

⁶⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 95n.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Reginonis abbatis Prumiensis chronicon cum continuatione Treverensi, ed F. Kurze, MGH *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* 50, Hannover 1890, s. 1—153.

„Kronika“), do které zahrnul období od narození Ježíše Krista až do své současnosti, poslední zápis nese datum 906. Pro římské období čerpá Regino informace ze Světové kroniky Bedy Venerabilis, Dějin Langobardů Pavla Diakona a z dalších pramenů. Hlavním zdrojem informací pro období francké říše jsou autorovi tzv. *Annales regni Francorum*, které měl však k dispozici pouze v neúplné podobě po rok 813. Jak uvádí v zápise pro tento rok, odtud se mohl spolehnout pouze na líčení pamětníků, které však až do čtyřicátých let nebylo zcela přesné, a je důvodem pro velké množství chyb v záznamech těchto let.⁹⁾ Za spolehlivější jsou považovány až záznamy z padesátých let. Reginova Kronika je uceleným a propracovaným historiografickým dílem, autor disponuje znalostmi o minulosti říše a její bývalá sláva mu imponuje. Zároveň je spolu se svými bavorskými současníky realistou a nemožnost jejího znovusjednocení přijímá jako fakt, což se odráží v rozpolcenosti terminologie a titulatury panovníků ve sledovaném období. Ve středu autorova zájmu stojí regnum Lotharii, pozornost je ale věnována i ostatním částem říše, přičemž je zprvu zřetelný akcent na události v regnu Karla Holého. Po jeho úmrtí a spojení Lotrinska s východní říší se akcent přesouvá na ni, zatímco dříve bylo tamní dění zmiňováno sporadicky. Obdobně jako u fuldských autorů si sebou i Reginova Kronika nese silný nádech subjektivity, autor do ní silně promítá osobní sympatie či averze k jednotlivým Karlovcům. Pro tuto práci je Kronika přínosem zejména pro svůj odstup od dění na východě, který umožňuje rozlišit lokální jevy od globálnějších tendencí.¹⁰⁾

⁹⁾ „Haec, quae supra expressa sunt, in quodam libello repperi plebeio et rusticano sermone composita; quae ex parte ad latinam regulam correxi, quaedam etiam addidi, quae ex narratione seniorum audivi. Cetera, quae secuntur, meae parvitatibus studio descripta sunt, prout in chronicorum libris adnotata inveni aut ex relatione patrum auditu percipere potui. Et de Ludowici quidem imperatoris temporibus perpauca litteris comprehendere, quia nec scripta repperi, nec a senioribus, quae digna essent memoriae commendanda, audivi; de Hlotharii vero imperatoris et fratrum eius regum Francorum gestis plura descripsi. Ubi vero ad nostra tempora ventum est, latius narrationis sermonem protraxi: ‚aliter enim‘, ut Ieronimus ait, ‚narrantur visa, aliter audita; quae melius scimus, melius et proferimus‘.“ Regino ad annum 812—813, s. 73.

¹⁰⁾ J. Laudage, Regino, Abt von Prüm, in: *LexMA*, CD-ROM Angabe, Verlag J. B. Metzler: Stuttgart – Weimar 2000, sl. 579—580; Wolfgang Eggert, c. d., s. 155n.

Literatura

Převážná část vhodné literatury je německé provenience. Vzhledem k velkému rozsahu historiografie k tématu se autor práce v úvodu omezí na uvedení zásadních prací, další práce jsou uvedeny v poznámkovém aparátu hlavního textu. Základní analýzou pramenů doby rozpadu francké říše je práce berlínského historika Wolfganga Eggerta *Das Ostfränkisch-deutsche Reich in der Auffassung seiner Zeitgenossen*, která byla publikována v sedmdesátých letech.¹¹⁾ Těžiště práce se nachází v ucelené pozitivistické analýze terminologie nejvýznamnějších narativních a diplomatických pramenů, z metodologického hlediska je však již zastaralá. Modernější a všeobecně přijímanou koncepci obsahuje práce Carlricharda Brühla *Deutschland – Frankenreich* s podtitulem „Zrod dvou národů“.¹²⁾ K otázkám jednotné říše a jejího dělení se vztahují práce Waltera Schlesingera¹³⁾ a Ursuly Penndorf¹⁴⁾. Souvisejícím otázkám královské volby a nástupnictví se detailně věnuje Gerd Tellenbach¹⁵⁾ a Walter Schlesinger.¹⁶⁾ Ke konkrétnímu případu řešení nástupnické otázky v roce 887

¹¹⁾ Wolfgang Eggert, *Das Ostfränkisch-deutsche Reich in der Auffassung seiner Zeitgenossen*, Wien – Köln – Graz 1973.

¹²⁾ Carlrichard Brühl, *Deutschland – Frankreich. Die Geburt zweier Völker*, Köln – Wien 1990.

¹³⁾ Walter Schlesinger: *Kaisertum und Reichsteilung. Zur Divisio regnorum von 806*, in: *týž, Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters I, Germanen, Franken*, Deutsche Göttingen 1963, s. 193 an.

¹⁴⁾ Ursula Penndorf, *Das Problem der „Reichseinheitsidee“ nach der Teilung von Verdun (843). Untersuchungen zu den späten Karolingern*, in: *Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung 20*, München 1974.

¹⁵⁾ Gerd Tellenbach, *Die geistigen und politischen Grundlagen der karolingischen Thronfolge. Zugleich eine Studie über kollektive Willensbildung und kollektives Handeln im neunten Jahrhundert*, in: *Frühmittelalterlichen Studien 13*, 1979, s. 184 an. (dále jen c. d. A); stále relevantní je i jeho starší článek Gerd Tellenbach, *Wann ist das deutsche Reich entstanden?*, in: *Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters 6*, 1943, s. 1 an. (dále jen c. d. B).

¹⁶⁾ Walter Schlesinger, *Karolingische Königswahl*, in: *Königswahl und Thronfolge in fränkisch-karolingischer Zeit. Wege der Forschung Bd. 247*, Darmstadt 1975, s. 190 an. (dále jen c. d. A), také in: *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters I., Germanen, Franken, Deutschen*, Göttingen 1963, s. 88 an.; znovu in: *Zur Geschichte und Problematik der Demokratie, Festgabe für Hans Herzfeld*, 1958, s. 207 an.

má zcela zásadní význam článek Hageny Kellera *Zum Sturz Karls III.*,¹⁷⁾ který vhodně doplňuje článek Eduarda Hlawitschky o projektech nástupnictví po Karlu Tlustém.¹⁸⁾ Některým otázkám terminologie pramenů a k otázce Lotrinska se věnuje článek Waltera Mohra.¹⁹⁾ Terminologií a královskou titulaturou se zabývá též Helmut Beumann.²⁰⁾ Zásadní práci pro otázku etnogeneze je práce Reinharda Wenskuse *Stammesbildung und Verfassung*.²¹⁾ Pro dějiny bavorského kmene ve sledovaném období jsou relevantní práce mnichovského historika Kurta Reindela,²²⁾ pro 10. století lze čerpat informace z díla Stefana Weinfurtera.²³⁾ Z české literatury lze využít pouze práce Dušana Třeštíka, ze-

17) Hagen Keller, *Zum Sturz Karls III. Über die Rolle Liutwards von Vercelli und Liutberts von Mainz, Arnulfs von Kärnten und ostfränkischen Großen bei der Absetzung des Kaisers*, in: *DA für Erforschung des Mittelalters* 22, 1966, s. 333an. (dále jen c. d. A).

18) Eduard Hlawitschka, *Nachfolgeprojekte aus der Spätzeit Kaiser Karls III.*, in: *DA für Erforschung des MA* 34, 1978, s. 19an. (dále jen c. d. A).

19) Walter Mohr, *Die Rolle Lotharingens im zerfallenden Karolingerreich*, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 47, 1969, s. 361 an. (dále jen c. d. A).

20) Helmut Beumann, *Die Bedeutung des Kaisertums für die Entstehung der deutschen Nation im Spiegel der Bezeichnungen von Reich und Herrscher*, in: *Nationes. Historische und philologische Untersuchungen der europäischen Nationen im Mittelalter I*, ed. H. Beumann und W. Schröder, *Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter. Ergebnisse der Marburger Rundgespräche 1972—1975*, ed. H. Beumann und W. Schröder, Sigmaringen 1978, s. 317—365 (dále jen c. d. A).

21) Reinhard Wenskus, *Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes*, Köln – Wien 1961 (dále jen c. d. A).

22) Kurt Reindel, *Herzog Arnulf und das Regnum Bavariae*, in: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 17, 1954, s. 187nn.; znovu in: *Die Entstehung des deutschen Reiches (Deutschland um 900), Wege der Forchung I*, Darmstadt 1971 (dále jen c. d. A); Týž, *Die staatliche Entwicklung Bayerns vom Ende des Agilolfingerzeit bis zur mitte des zehnten Jahrhunderts*, in: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte* 25, 1962; Týž, *Bayern im Karolingerreich*, in: *Karl der Grosse I, Lebenswerk und Nachleben*, Düsseldorf 1967.

23) Stefan Weinfurter, *Die Zentralisierung der Herrschaftsgewalt im Reich durch Kaiser Heinrich II.*, in: *Historisches Jahrbuch* 106, Freiburg – München 1986, s. 241an.

jména syntézu Vznik Velké Moravy²⁴⁾ a k dílčím problémům i některé kratší články.²⁵⁾

²⁴⁾ Dušan Třeštík, *Vznik Velké Moravy. Moravané. Čechové a střední Evropa v letech 791—871*, Lidové noviny: Praha, 2001 (dále jen c. d. B). Pro některé otázky lze užít i starší syntézu Dušan Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, Praha 1997 (dále jen c. d. A).

²⁵⁾ Dušan Třeštík, *Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů*, in: *ČČH 92*, 1994, s. 423an.; *Týž, Pád Velké Moravy*, in: *Typologie raně feudálních slovanských států*, Praha 1987, s. 27an. V německém jazyce Dušan Třeštík, *Von Svatopluk zu Bolesław Chrobry. Entstehung Mitteleuropas aus der Kraft des Tatsächlichen und aus einer Idee*, in: *The Neighbours of Poland in the 10th Century*, ed. P. Urbańczyk, Varšava 2000, s. 111an.

II. Bavorsko v narativních pramenech

Annalium Fuldensium pars prima – Einhard

V první části fuldských letopisů se vyskytuje bavorský kmen v různých pozicích závislých na míře a formě jeho podřízení francké říši, respektive jeho začlenění do správní struktury karlovskeho impéria. Vedle toho se *Baioaria* vyskytuje ještě v zeměpisném významu, nejčastěji v souvislosti s vojenskými taženími.

Je třeba položit si otázku, zda vystupuje ve srovnatelném postavení s ostatními kmeny oblasti na východním břehu Rýna. První zmínky z let 722 a 723 jsou v tomto duchu.²⁶⁾ Čtenář je nejprve informován o podrobení Alamannů a Bavorů Karlem Martellem²⁷⁾ a v následujícím zápise o jejich povstání: „*Alamanni a Norici opět usilují porušit přísahu míru.*“²⁸⁾ Einhard zde pro Bavorsy užil pojmenování *Norici* vycházející z názvu staré římské provincie *Norikum*, které se rozkládalo právě na východě pozdějšího kmenového území Bavorů. Jméno kmene *Baioarii* je ostatně v jednom z dochovaných rukopisů vepsáno mezi řádky nad *Norici*. K užití pojmu mohl být autor veden stylistickými důvody. V podobném duchu, se kterým se v nejranějších zápisech setkáváme u Bavorů, jsou zmíněni v roce 721 Sasové pouhým názvem kmene *Saxones*.²⁹⁾

V následujících letech dochází ke změně, Bavoři jsou stále kmenem, ale ve vyprávění stojí vždy ve spojitosti s činy svého vévody ze starobylého vládnoucího rodu kmene, Agilolfingů. Kronikář tak nejprve lakonicky informuje: „*Karlmann a Pipin porazili v bitvě Odila vévodu Bavorů pokoušejícího se o odboj,*“³⁰⁾ aby v následujícím zápise „*Karlmann s vévodou Bavorů Odilem uzavřeli mír.*“³¹⁾ Alamanni jsou v této době prezentováni odlišným způsobem, rok před Odilovým povstáním podává kronika informaci o povstání

²⁶⁾ *Annales Fuldenses ad annos 722 et 723*, s. 2.

²⁷⁾ „*Karlus Alamannos et Baioaros armis subegit.*“ *Ibidem*, ad annum 722, s. 2.

²⁸⁾ „*Iterum Alamanni et Norici pacis iura temerare nituntur.*“ *Ibidem*, ad annum 723, s. 2.

²⁹⁾ *Ibidem*, ad annum 721, s. 2.

³⁰⁾ „*Karломannus et Pipinus Odilonem ducem Baioariorum rebellare conantem proelio superant.*“ *Ibidem*, ad annum 743, s. 4.

³¹⁾ „*Karломannus cum Odilone duce Baioariorum pacem facit.*“ *Ibidem*, ad annum 744, s. 4.

Alamannů,³²⁾ narozdíl od Bavorů však o jejich jednání informuje bez spojení s jejich kmenovou elitou.³³⁾ Ta není zmíněna ani u Sasů, kteří jsou v případě politických událostí pouze *Saxones* a jejich území je *regio*,³⁴⁾ později za válek Karla Velikého proti Sasům hovoří o *všech jejich regionech*.³⁵⁾ Shodně je označeno avarské území v Pannonii, vypleněné výpravou Karla Velikého roku 791,³⁶⁾ ale i území v centru francké říše, Galii, ve dvou zprávách z 30. let osmého století.³⁷⁾ Ve všech případech lze pojem *regio* interpretovat v geografickém smyslu.

Zmínku v podobném významu o Bavořech nenalezneme, Einhard naopak neopomíná zdůraznit spříznění jejich vévodského rodu s karloviskými majordomy posledních merovejských králů při příležitosti nastolení nového vévody Tassila III. na vévodský stolec za účasti jeho strýce Pipina III. „*Když Pipin přicestoval do Bavorska, ustanovil tam svého synovce od své sestry Hiltrudy vévodou...*“³⁸⁾ Fakt, že Karel Martell oženil svoji dceru s vévodou Bavorů Odilem není jistě bez významu, svědčí o zařazení rodu mezi nejvyšší elitu francké říše. Tak je vnímám a vylíčen syn vzešlý z onoho svazku v následujícím zápise. „*Tassilo, synovec Pipina (již krále – O. Ž.), uprchl od vojska krále k Bavorům.*“³⁹⁾ Z dikce zprávy vyplývá, že opustil se svými lidmi vojsko strýce Pipina, přičemž zdůraznění jejich příbuzenství má pravděpodobně umocnit význam tohoto provinění.

32) Ibidem, ad annum 742, s. 4.

33) Ibidem, ad annum 746, s. 5.

34) Ibidem, ad annum 745, s. 5.

35) „...omnes eorum regiones...“ Ibidem, ad annum 774, s. 9.

36) „...omnes eorum regiones ... ad Raba fluvium ... devastat.“ Ibidem, ad annum 791, s. 12.

37) Ibidem, ad annum 736 a 738, s. 3.

38) „Pippinus in Baioariam pergens Tassilonem nepotem suum natum ex Hiltrude sorore sua ducem ibi constituit ...“ Ibidem, ad annum 749, s. 5.

39) „Tassilo nepos Pippini de exercitu regis se subducens ad Baioarios secessit.“ Ibidem, ad annum 763, s. 7.

Tentýž složil označen již jako vévoda Bavorů u Wormsu přísahu věrnosti a ponechal rukojmí jako záruku svého podřízení a vrátil se čestně „*na své*“.⁴⁰⁾ O předcházejícím dění pramen mlčí, je pravděpodobné, že byl ke složení přísahy Tassilo svým bratrancem Karlem donucen, až poté mu bylo umožněno navrátit se *ad sua*, čímž mohlo být míněno buďto kmenové území, nebo v užším významu přímo jeho statky, což mohlo v této době mít velmi podobný význam. Motivy Karlova jednání nejsou zmíněny, není nereálné shledávat v tom počátek cílené kampaně, o jejímž výsledku informuje poslední zmínka zpravující o jeho neslavném konci v Ingelheimu roku 788: „*Vévoda Bavorů Tassilo, který přišel ke Karlovi do paláce v Ingelheimu, usvědčen z mnoha bezpráví a porušení přísahy věrnosti, byl sesazen.*“⁴¹⁾ Přesnější informace autor neposkytuje, skutečné motivy detronizace posledního Agilolfinga je třeba hledat v jiných pramenech.

Tento moment je tečkou za „starým“ bavorským kmenovým vévodstvím, budoucí imperator vydal *Řád hraničních oblastí a mark Bavorska* zmíněným ve Franckých análech.⁴²⁾ Ten se stal základem nového pojetí správy vévodství Franckými hrabaty a jeho užšího začlenění do struktury Říše, což se na několika místech odráží i v textu pramene.

Podporu pro toto tvrzení lze nalézt v zápise z roku 791, tedy pouhé tři roky po sesazení Tassila. Karel Veliký uspořádal velkou vojenskou výpravu proti *Huni*, tedy Avarům, kteří napáchali mnohá zla a loupení a násilí (nájezdy) „*na lidu Božím, jehož svolal král vojsko, vyprovokovaný shromážděním vojska (Avarů – O. Ž.) v Bavorsku poblíž řeky Anisa, (Karel – O. Ž.) se vším svým lidem*“⁴³⁾ „... které bylo složeno z Franků, Alamannů, Bavorů v jednom proudu a Sasů, Durynků a části Franků v druhém a Frísů...“⁴⁴⁾ Obyvatelé Karlovy říše jsou označeni *populus Dei*, o kus dále stojící všechen lid je jeho

40) „Tassilo dux Baioariae apud Wormaciam sacramento et obsidibus suae subiectionis fidem facit honorifice remissus ad sua.“ Ibidem, ad annum 781, s. 10.

41) „Tassilo dux Baioariorum ad Carlum in Palatio Ingileneim veniens multis periuriis et infidelitatibus convictus deponitur.“ Ibidem, ad annum 788, s. 11.

42) *Annales regni Francorum ad annum 788*, MGH *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* 6, ed. G. Pertz, Hannover 1895, s. 84.

43) „...in populo Dei, provocatus congregato exercitu in Baoaria iuxta Anisam Fluvium cum omni populo suo...“ *Annales Fuldenses ad annum 791*, s. 12.

44) „Ipse cum Francis, Alamannis et Baioariis ex australi parte Danubii per Cummiberg, Saxonibus et Thuringis cum parte Francorum per litus septentrionale pergentibus, Fresonibus vero et, qui cum ipsis deputati sunt, ...“ Ibidem.

synonymem a je vyjmenován. Vedle nositelů státní ideje Franků stojí podmaněné kmeny prostoru na východním břehu Rýna, mezi nimi i Bavoři, ačkoliv některé z kmenů byly připojeny teprve v nedávné době. Rozhodujícím kritériem pro zahrnutí do *populus dei* je vedle již proběhlé christianizace kmene zejména začlenění do svazku říše, která je vnímána jako říše křesťanská, nikoliv jako říše římská.⁴⁵⁾ Tomu neodporuje ani fakt, že je mezi *lid boží* zahrnut i kmen Sasů, o jehož christianizaci Karlem Velikým zpravují letopisy později. Může se jednat o již christianizovanou část kmene, který byl svým rozsahem v rámci říše neobvyklý. Pro interpretaci v kmenovém významu svědčí i uvedení dvou kmenů Franků. V podobné pozici jsou Bavoři zmíněni i v následující dekádě vedle Alamannů a Burgundů jako součást druhé výpravy proti Čechům,⁴⁶⁾ o jejich plném začlenění do struktury Říše tedy není pochyb.

Charakterizovat představu o skutečné formě správy ve vévodství po sesazení Agilolfingů pouze na základě dvou kusých zpráv v kronice nelze. Prvou je informace z roku 792 o „*spiknutí Pippina proti otci uskutečněnému v Bavorsku je rychle zjištěno a potlačeno, původci byli zčásti odsouzeni k smrti, zčásti k exilu a oslepení.*“⁴⁷⁾ Podíl kmenové aristokracie na jednání následníka trůnu nelze podle znění věty vyloučit, ani potvrdit. Její potrestání exilem, který je vztažen na území celé říše, svědčí o rychlém začlenění vévodství do říše Franků po odstranění Agilolfingů.

Kmeny spojené jednotnou tradicí žily i nadále vlastním životem, určeným nejen samotným jménem každého *gens*, jeho právem⁴⁸⁾ a sněmy předáků, ale především vědomím jeho politických elit o jeho svébytnosti.⁴⁹⁾ Franckým vládcům sloužily jako uzavřené správní jednotky a byly svěřovány do správy jedinému dosazenému úředníkovi.⁵⁰⁾ Nebyl jím zprvu karlovský princ, jehož nevěrné jednání k otci vedlo k dosazení úředníka na jeho místo?

⁴⁵⁾ Walter Schlesinger, c. d. B, s. 200n.

⁴⁶⁾ „Missa est et manus de Baioaria et Alamania atque Burgundia in Boemannos vastataque provinciae...” *Annales Fuldenses ad annum 806*, s. 16.

⁴⁷⁾ „Coniuratio Pippini contra patrem facta in Baioaria cito detecta et conpressa est, auctoribus factionis partim morte partim exilio et caecitate damnatis.“ *Ibidem*, ad annum 792, s. 12.

⁴⁸⁾ *Lex Baiowariorum*, MGH *Leges nationum Germanicarum* 5/2, Hannover 1926.

⁴⁹⁾ K tomu více viz Reinhard Wenskus, c. d. A, s. 93.

⁵⁰⁾ Kurt Reindel, c. d. A, s. 216n.

O jeho případném nástupci se dozvídáme až ze zprávy o jeho skonu v bojích s Avary.⁵¹⁾ Více o jeho osobě i této události informují jiné prameny.⁵²⁾ *Geroldus Baioariae praefectus* byl posledním úředníkem, který kontroloval celé Bavorsko vojensky i politicky, za jeho nástupců již byla východní hraniční území svěřena do správy jiných hrabat.⁵³⁾

Posledním politicky významným aspektem je role vévodství Bavorů při dělení říše mezi potomky vládnoucího Karlovce. O prvním Einhard zpravuje roku 806. „*Imperator rozdělil v Diedenhoffen mezi své syny království, aby po jeho smrti věděli, kterou část bude každý po jeho smrti kontrolovat. O tom byl pořízen písemný zápis, odsouhlasený franckými předáky a stvrzený podpisem papeže Lva.*“⁵⁴⁾ Přesný obsah dělení kronikář zamlčel, dle jiných pramenů je známo, že Bavorsko získal spolu s Itálií Pipin, objevující se ve spojitosti s ním již dříve,⁵⁵⁾ který byl se svým podílem nespokojen.

K dalšímu dělení mělo dojít v roce nástupu Ludvíka Zbožného na trůn, autor o něm mlčí. V roce 814 zmiňuje pouze uspořádání generálního sněmu svého lidu, odkud vyslal posly do všech částí své říše.⁵⁶⁾ Podrobnější informace poskytují tzv. *Annales regni Francorum*.⁵⁷⁾

Lépe *Annales Fuldenses* informují o posledním dělení zachyceném Einhardovým perem. „*Císař Ludvík svého prvorozeného syna Lothara korunoval a ustavil jej podílníkem své hodnosti a vlády, další (syny – O. Ž.) jmenoval krá-*

51) „...et Geroldus Baioariae praefectus cum Hunis dimicans interfectus est.“ *Annales Fuldenses ad annum 799*, s. 14.

52) Einhardi Vita Caroli Magni, ed. O. Holder-Egger, MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum Scholarum 25, Hannover – Lipsko 1911, s. 13; *Annales Regni Francorum ad annum 799*, s. 108.

53) Kurt Reindel, c. d. A, s. 217n.

54) „Partitio regni Francorum ab imperatore facta in villa Theodonis inter filios suos, ut sciret unusquisque eorum, quam partem queri et regere debuisset, si pater eum superstitem reliquisset. De hac partitione testamentum conscriptum et ab optimatibus Francorum confirmatum et Leonis apostolici subscriptione roboratum est.“ *Annales Fuldenses ad annum 806*, s. 16.

55) V *Annales Fuldenses ad annum 792*, s. 12.

56) „... generali conventu populi sui... legatos in omnes regni sui partes misit...“ *Ibidem*, ad annum 814, s. 19n.

57) *Annales regni Francorum ad annum 814*, s. 141.

li, jednomu stanovil vládu v Akvitánii, druhému v Bavorsku.“⁵⁸⁾ Bavorsko zde poprvé vystupuje v jasném spojení s titulem rex mladého Karlovce a sousedí ve větě s tradičním říšským subregnem Akvitánií, avšak ani v jednom případě se královský titul nevztahuje na území, mladým Karlovcům je dle dikce věty hodnost udělena nezávisle na něm.

V této části Análů je porovnatelný pouze pasus z roku 813, kdy „Karel svého vnuka Bernharda, syna Pipinova, uvedl do vlády v Itálii a nechal jej nazvat králem.“⁵⁹⁾ Z dikce zápisu vyplývá, že byl Bernhardovi imperátorem udělen královský titul a svěřeno území Itálie do správy, avšak také nikoliv ve vazbě s titulem mu svěřeným. Přesto se právě v zápise z roku 817, hned za výše citovanou pasáží objevuje „král Langobardů Bernhard, který na radu nepoctivých lidí zamýšlel vládnout tyransky, opuštěn svými, shledal svou záležitost marnou a u Cavillionu složil zbraně a vydal se císaři.“⁶⁰⁾ Přes výše zmíněné oddělení titulu od území panování s ním byl tedy spojován, ačkoliv zde v té době vládl pouhé tři roky. Analogicky lze i v druhém případě očekávat spojení hodnosti se svěřeným územím, ačkoliv pravděpodobně původně od sebe odděleným od titulu, za výrazně delší dobu vlády Pipina v Akvitánii a zejména Ludvíka v Bavorsku. Nejinak tomu bylo po předchozím dělení, z doby mezi léty 814 a 817 je dochováno několik listin s intitulací *Lotharius rex in Baioaria*.⁶¹⁾ I zde lze z dikce interpretovat personální vazbu titulu na osobu, nikoliv vévodství.

Pro exatnější vývody je třeba provést komparaci s dochovaným textem *Divisio imperii* z roku 817,⁶²⁾ kde jsou relevantní pasáže zaznamenány následujícím způsobem: „1. Chceme, aby Pipin měl Akvitánii a Baskicko, a Tolosánskou marku, a k tomu čtyři hrabství, tj. v Septimánii Carcasson a v Burgundsku Augustudun, Avalen a Niverne. 2. Dále chceme aby Ludvík získal

⁵⁸⁾ „Hludowicus imperator filium suum primogenitum Hlotharium coronavit et nominis atque imperii sui socium sibi constituit, ceteros reges appellatos unum Aquitaniae, alterum Baioariae praefecit.“ *Annales Fuldenses ad annum 817*, s. 20.

⁵⁹⁾ „(Imperator – O. Ž.) ... Bernhardum quoque nepotem suum, filium Pippini filii sui, Italiae praefecit et regem appellari iussit.“ *Ibidem*, ad annum 813, s. 19.

⁶⁰⁾ „Bernhardus rex Langobardorum consilio pravorum hominum tyrannidem meditatus, cum se a suis deserere vidisset, rebus propriis diffidens apud Cavillionem armis depositis imperatori se tradidit.“ *Ibidem*, ad annum 817, s. 20.

⁶¹⁾ Theodor Bitterauf, *Die Traditionen des Hochstifts Freising*, NF 4, 1905, č. 333b a č. 389. Citace převzata z Kurt Reindel, c. d. A, s. 217.

⁶²⁾ Hludowici I. capitularia, in: *MGH Leges I*, ed. G. Pertz, Hannover 1895, s. 198nn.

Bavorsko a Korutance, Čechy, Avary a také Slované kteří jsou na východě Bavorska, a k tomu dva villa dominicala pro svou potřebu v oblasti Nordgau, Lauterhofen a Ingoldstadt. 3. Chceme aby tito dva bratři, kterým je přisouzeno jméno krále... ⁶³⁾ Z citované pasáže plyne, že dělení je ve fuldských análech zaznamenáno správně, pouze ve stručnější podobě. Ludvík Zbožný vytvořil v rámci říše dvě subregnum, jedno s centrem v Akvitánii, druhé s těžištěm v Bavorsku. Nejednalo se však o pouhé vévodství, byly k němu připojeny i území na přilehlých hranicích říše, které na ní byly v nějaké formě závislé, tedy kmeny Čechů a Korutanců, zbytky avarského kaganátu a Slované na východě od Bavorska, pravděpodobně v Pannonii. Vyjma prvně jmenovaných Čechů byly tyto oblasti cílem bavorské expanze a christianizačních snah již v době vlády posledních Agilolfinských kmenových vévodů. Vedle toho získal mladý Ludvík Němec dva statky v oblasti Nordgau, která byla z Bavorského vévodství vyčleněná Karlem Velikým v rámci jeho *Divisio imperii* roku 806. ⁶⁴⁾ Lze tedy shrnout, že Bavorsko bylo Ludvíkovým dělením říše obnoveno do původního územního rozsahu, což ve spojení s královským titulem mladého Karlovice muselo být přínosem pro posílení kmenového vědomí i samotného významu kmene v říši jakožto předstupeň k budoucímu *rex Baiowariorum* Ludvíka Němce.

Variantu předpokládající provázanost titulu *rex* s osobou a nikoliv územím potvrzují i Einhardovy zprávy z třicátých let devátého století o rozporech mezi císařem a jeho syny z prvního manželství, patrně zažehlými pod vlivem Ludvíkovy druhé manželky Judity a její snahy získat království pro syna z tohoto svazku, budoucího Karla Holého. Přínosný je zejména text zápisu z roku 832,

⁶³⁾ „Cap. 1. Volumus ut Pippinus habeat Aequitaniam et Wasconiam, et Marcam Tolosanam totam, et insuper comitatos quatuor, id est in Septimania Carcassensem, et in Burgundia Augustudunensem et Avalensem et Nivernensem. 2. Item Hludowicus volumus ut habeat Baioariam et Carentanos, et Beheimos et Avaros, atque Sclavos, qui ab orientali parte Baioariae sunt, et insuper duas villas dominicales ad suum servitium in pago Nortgae Luttraof et Ingoldesstat. 3. Volumis ut hi dou fratres, qui regis nomine censentur, in cunctis honoribus intra suam potestatem distribuendis propria potestate potiantur, tantum ut in episcopatibus et abbatibus ecclesiasticus ordo teneatur, et in ceteris honoribus dandis honestas et utilitas servetur.“ Ibidem, s. 198.

⁶⁴⁾ Karoli Magni capitularia, in: MGH Leges I, ed. G. Pertz, Hannover 1883, s. 140—143. Toto dělení z roku 806 v příslušných pasážích akcentuje odkaz vévody Tassila, který musel být ještě dvě desetiletí po jeho pádu živý. „... a Bavorsko, jak jej držel Tassilo, vyjma dvou statků jejichž jména jsou Lauterhofen a Ingoldstadt...“, „et Baioariam, sicut Tassilo tenuit, excepto duabus villis quarum nomina sunt Ingoldestat et Lutrahahof...“ Ibidem, s. 141.

kdy „císař v květnu vytáhl s vojskem proti synovi Ludvíkovi k Aušpurku. Odtud se obrátil do Akvitánie a odebral synovi Pipinovi vládu.“⁶⁵⁾ Pro Bavorsko zde není výslovně užit žádný termín, z dikce zápisu lze soudit, že byl císař poblíž hranic kmenového území odražen a odtáhl ke druhému synovi držícímu akvitánské subregnum. Ani to není pojmenováno, z textu jasně plyne, že Pipin byl připraven o vládu v Akvitánii, nikoliv o *regnum Aquitaniae*. Nic tedy nesvědčí pro vazbu královského titulu na území, nobilitujícím prvkem je příslušnost k rodu a vláda nad svébytným územím. Einhard však v poslední dekádě jeho části fuldských análů na rozdíl od Bernharda pro syny císaře Ludvíka Zbožného za vlády otce důsledně neužívá titulu, pouze pojmenování *filius imperatoris*, přestože minimálně bavorský Ludvík ve stejné době královského titulu užíval.⁶⁶⁾ Samotného vladaře uvádí vždy ve spojení s titulem *imperator*, či dokonce pouze jím.

Dalším případem výskytu kmenového označení je užití vévodství v geografickém smyslu, ve zprávách o živelných pohromách a pohybu vojska či osob přes kmenové území. Roku 748 uprchl vzbouřený bratr Pipina III. a Karlmana *in Baioariam*.⁶⁷⁾ Výše zmíněnou výpravu Karla Velikého proti Avarům vyprovokovalo shromáždění jejich vojska *in Baioaria* poblíž řeky Anisy.⁶⁸⁾ Roku 804 se vracel papež Lev z návštěvy u císaře *per Baioariam* do Říma.⁶⁹⁾ V samotném závěru protáhl roku 820 jeden z proudů vojska proti pannonskému hraběti Ljudevítovi *per Baioariam et Pannoniam superiorem*.⁷⁰⁾ Úzus užití názvu v geografickém významu je shodný s ostatními kmeny východorýnského prostoru.

Na základě textu tzv. Einhardovy části fuldských análů se rýsuje obraz prestižního vévodství Bavorů, začleňovaného postupně do svazku Francké říše podobně jako další germánské kmeny východorýnského prostoru. Pře-

⁶⁵⁾ „Imperator mense Maio contra Hludowicum filium ad Augustam Vindelicam cum exercitu venit. Inde reversus in Aquitaniam Pippinum filium regno privavit.“ *Annales Fuldenses ad annum 832*, s. 26.

⁶⁶⁾ Kurt Reindel, *Bayern im Karolingerreich*, in: *Karl der Grosse I, Lebenswerk und Nachleben*, Düsseldorf 1967, s. 235; Dušan Třeštík, *c. d. B*, s. 139.

⁶⁷⁾ *Annales Fuldenses ad annum 748*, s. 5.

⁶⁸⁾ *Ibidem*, ad annum 791, s. 12.

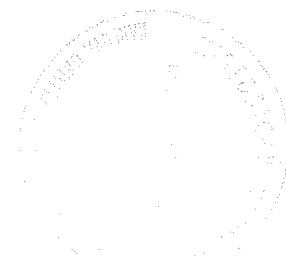
⁶⁹⁾ *Ibidem*, ad annum 804, s. 15n.

⁷⁰⁾ *Ibidem*, ad annum 820, s. 21.

sto lze spatřovat odlišnosti ve zprávách o Alamannech, Sasech, či Duryncích a v těch o Bavořech. Pouze k posledně jmenovaným se v pohledu franckého vzdělance pevně váže vládnoucí vévodský rod Agololfingů, jehož počátky jsou zahaleny mlhou mlčení pramenů. Již od samých počátků vlády nad kmenem nelze vyloučit jeho napojení na francký mocenský okruh,⁷¹⁾ který je dále posílen sňatkem s princeznou z rodu austrasijských majordomů. Tento pokrevní svazek je v zápisech opakovaně zdůrazněn a Tassilo III. vystupuje jako člen nejvyšší elity říše, mezi níž se museli ve stejné době začleňovat i další členové kmenové nobility. Také jeho odpor je vylíčen v obdobném duchu, je odpořem královského úředníka vůči pánovi, který je za své činy zbaven funkce. Sesazením kmenového vévody jistě nebyly kmenové struktury rozbity, Bavoři měli nadále jediného vládce, kterým byl dosazený francký hrabě Gerold spřízněný se starým vévodským rodem. Zda podobnou roli ještě dříve nezastával syn budoucího císaře Karla Pipin není jisté, je však nezpochybnitelné, že využil přetrvávajících kmenových struktur při přípravě ozbrojeného odporu proti otci. Více informací o nových poměrech nám kronika neposkytuje.

Nikoliv bez významu jsou také dělení říše mezi potomky vládnoucího Karlovice. Při jediném známém za vlády Karla Velikého roku 806 získal Bavorsko již dříve s ním a tamními vládnoucími strukturami spojený Pipin. Dalekosáhlejšího významu byla dělení ve druhé dekádě devátého století, kdy se vévodství dostalo pocty spojení s královským titulem mladých Karlovců, jimž bylo svěřeno do správy v podobném postavení jako tradiční Akvitánské subregnum. Toto dělení muselo nutně dále posílit přetrvávající kmenovou svébytnost i postavení předáků a stalo se základem pro další vzestup kmenového sebeidentifikace v průběhu 9. století.

⁷¹⁾ Reinhard Wenskus, c. d. A, s. 568n.

Annalium Fuldensium pars secunda – Ruodolf

Výše zmíněné tendence byly jistě dále posíleny zásadní rolí kmenových kontingentů na úspěchu Ludvíka Němce v bojích o podíl na dědictví po otci i přechodným užíváním královského titulu *rex Baiuvariorum* jako předstupně jeho dalšího vzestupu ve formě *rex in orientali Francia*. O tom více v této kapitole. Druhá část fuldských análů⁷²⁾ zachycuje přelomové období franckých dějin, kdy postihla vládnoucí rod obdobná krize, která vedle o století dříve k pádu Merovejců.⁷³⁾ Díky šťastným okolnostem přejícím rodu se Karlovcům dlouhou dobu vyhýbaly dynastické problémy, dospělosti a nástupu na trůn se dožil vždy pouze jediný mužský člen dynastie. Tě se nyní dočkali hned tři synové císaře Ludvíka Zbožného, jejichž boje o moc končí rozdělením říše a vznikem nástupnických státních útvarů. Jejich začlenění do politických poměrů doby zachytil ve svém pokračování fuldský mnich Rudolf.

Jeho líčení je obsáhlejší než předchozí díl, se zaměřením převážně na události na východě, a proto poskytuje více informací ke sledovanému problému a zároveň umožňuje i sledování nových jevů. Vedle standardních geografických záznamů lze primárně interpretovat vztah vládnoucího rodu k jednotlivým vévodstvím, s tím související proměnu postavení vévodství i terminologie pro ně užívané a v neposlední řadě i zmínky o místní kmenové aristokracii a jejím postavení.

Osudy Bavorska v celém období jsou neodmyslitelně spojeny s osobou prostředního z *tres reges* Ludvíkem, kterému připadlo již v dělení zmíněném Einhardem a kde podle jiných pramenů od roku 825 skutečně vládl.⁷⁴⁾ Tak se také objevuje v letech zápasů o moc v říši, ač ne vždy pod svým jménem. Ludvík se od roku 833 tituloval ve svých listinách *rex in orientali Francia*. Namísto jeho dosavadní titulatury *rex Baiuvariorum* nastupuje absolutní vyjádření k označení vlády nad řadou nefranckých kmenů, obývajících území *orientali*

⁷²⁾ *Annales Fuldenses ad annos 838—863*, s. 29—61.

⁷³⁾ K tomu více Václav Drška, *Les rois faitnéants – reges qui potestatem non habent? K některým aspektům „krize“ pozdně meroveovského království*, in: *Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana*, Acta Universitatis Carolinae, Phil. et Hist. 1/2003, ed.: Martin Kovář – František Stellner, Praha: Karolinum 2005, s. 165an.

⁷⁴⁾ *Annales regni Francorum ad annum 825*, s. 168, *Annales Iuvavenses maximi ad annum 825*, ed. H. Bresslau, MGH *Scriptores* 30/2, Lipsko 1934, s. 740; Theodor Bitterauf, *Die Traditionen des Hochstifts Freising*, NF 4, 1905, č. 529 ad annum 826.; více viz Kurt Reinzel, c. d. A, s. 222.

Francia.⁷⁵⁾ *Franci* jsou v duchu nadkmenové teorie součástí (avšak patrně základní) jednoho křesťanského lidu, *imperium christianum*. Absolutní císařský titul Ludvíka Zbožného vedl postupně k vytváření absolutní královské titulatury, kterou lze vysledovat nejprve právě u Ludvíka Němce od roku 833.⁷⁶⁾ Rudolf tuto terminologii přejal pravděpodobně právě z jeho listin.⁷⁷⁾

„Císař v červnu na sněmu v Nymwegen na radu některých přítomných z předáků Franků odňal písemně svému synovi Ludvíkovi království východních Franků, které tento dříve z jeho milosti držel. Když se to mladý Ludvík doslechl, přitáhl se svými do Frankfurtu.“⁷⁸⁾ Kdo tvořil jeho kontingent není obtížné vysledovat, pisatel letopisů dále informuje o jeho návratu do Bavorska.⁷⁹⁾ Starý císař před ním uprchl do Mohuče, oslavil zde Vánoce a až poté se mohl navrátit do Frankfurtu. Ludvík Němec se tímto aktem ocitl v nelibosti u císařského otce, který pak rozdělil říši mezi své syny Lothara a nejmladšího Karla, přičemž dříve jmenovaný, který byl prvorozený, získal otcovu hodnost i sídlo království. Naproti tomu „mladšímu synovi Ludvíkovi pro to, že naň zaútočil, svěřil pouze provincii Bavorů.“⁸⁰⁾ Tím jej sice poškodil po právní stránce, kdy mu odňal nárokovanou a částečně i faktickou držbu vévodství na východním břehu Rýna, ale z faktického hlediska Ludvíkovi velkou újmu nezpůsobil. Jeho nadvláda nebyla kmenovými elitami těchto kmenů respek-

75) Reinhard Schneider, Die Einheit des Frankenreiches und das Teilungsprinzip, in: Lotharingia – eine europäische Kernlandschaft um das Jahr 1000, Veröffentlichungen der Kommission des saarlandischen Landesgeschichte 26, Saarbrücken 1995, s. 21.

76) Helmut Beumann, c. d. A, s. 329n.

77) Wolfgang Eggert, c. d., s. 19nn.

78) „Imperator vero mense Iunio Noviomagi conventu generali habito consiliis quorundam ex primoribus Francorum adquisens pacti conscriptione Hludowico filio suo regnum orientalium Francorum, quod prius cum favore eius tenuit, interdixit... Ille autem intellegens ... ad Francofurt cum suis venit. Contra quem imperator quasi sibi adversantem cum exercitu veniens Mogontiaci natale domini celebravit.“ *Annales Fuldenses ad annum 838*, s. 29.

79) „(Hludowicus – O. Ž.) ... in Baioariam se recepit.“ *Ibidem*, ad annum 839, s. 29.

80) „Hluthario ... qui maior natu erat, nominis sui dignitatem et sedem regni tribuens, Hludowico vero filio suo minori pro eo, quod eum offenderat, Baioariorum provintia tantum concessa.“ *Ibidem*, s. 30.

rována a *rex Baiowariorum* se v celém období musel spoléhat na vojenskou sílu svého kmene.⁸¹⁾

Toto jemu svěřené území je hned v následujícím zápise „část království za Rýnem“, kterou si dle práva zamýšlel získat syn císaře Ludvík, který získal na svou stranu mnohé z východních Franků.⁸²⁾ Po smrti císaře v Salzburku se sešel s jeho nástupcem Lotharem u Mohuče jeho bratr Ludvík se silným vojskem východních Franků zamýšlející získat část království za Rýnem. Tam si zavázal přísahou věrnosti východní Franky, Alamanny, Sasy a Duryňky.⁸³⁾ Dle jiných pramenů k tomu předáci dvou posledně jmenovaných kmenů byli tvrdě donuceni.⁸⁴⁾

Výše citované pasáže jsou relevantní k pochopení Ludvíkova postavení a jeho vztahu k vévodství. Dlouhodobě držel vévodství Bavorů a k němu náležející území, které mu bylo základem k nárokům na podíl na vládu nad částmi otcovské říše. K jejich posílení sloužil i proklamovaný titul *rex in orientali Francia*, který však v praktickém dosahu znamenal *rex in Baioaria*, kterou jedinou v této době opravdu držel, analogicky k výše zmíněným pasážím Einhardova textu. Stále však existovalo jednotné *regnum Francorum*, jak odráží pasáže o dělení z roku 839, kde byl neposlušný Ludvík opomenut a získal pouze *provincii Bavorů*. Její postavení je zde jasně interpretovatelné, je součástí většího jednotného regna. Do jaké míry použitý termín odpovídá politické realitě, je třeba ověřit komparací s ostatními prameny.⁸⁵⁾ Rudolf zde konání císaře vůči synovi jasně ospravedlňuje, *neboť ten na něho zaútočil*, je tedy možné, že snížení významu Ludvíkova bavorského regna je záměrné, termín *provincia* se v této části analů jinak nevyskytuje, autor patrně tímto způsobem akcentuje nedělitelnost říše. Jeho užití jistě není náhodné a je možné jej interpretovat jako další indicii pro výlučnost postavení Bavorů v rámci

81) Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 206n.

82) „Hludowicus filius imperatoris partem regni trans Rhenum, quasi iure sibi debitam affectans per Alamanniam facto itinere venit ad Francofurt, multorum ad se orientalium Francorum animis prudenti consilio conversis.“ *Annales Fuldenses ad annum 840*, s. 30.

83) „...Hludowicus cum manu valida *orientalium Francorum* partem regni ab oriente Rheni defensurus occurrit ... Hludowicus vero orientales Francos, Alamannos, Saxones et Thuringios sibi fidelitatis iure confirmat.“ *Ibidem*, ad annum 840, s. 31.

84) Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 207n.

85) Regino z Prümmy Bavorsko výslovně neuvádí, k dělení ve Verdunu však udává, že Ludvík Němec získal východní regna, jimiž jsou v kontextu jeho Kroniky míněna jednotlivá kmenová vévodství, což odpovídá Rudolfovu obratu *provincia*.

budoucí východní říše. Faktem zůstává, že to byli pouze Bavoři, o které své nároky na *pars regni trans Rhenum* až do masakru u Fontenoy, „*který byl nejhorší v dějinách kmene Franků*,“⁸⁶⁾ Ludvík opíral a po smrti císaře se je vydal s jejich kontingentem nárokovat. Toto vojsko příznačně označuje jako *manu valida orientalium Francorum*, je proto třeba termín hodnotit v širším, nadkmenovém významu. *Franci* jsou pro Rudolfa v této době všichni obyvatelé říše, ve stejném významu je lze ostatně nalézt již v závěrečných pasážích Einhardova textu,⁸⁷⁾ a *Franci orientales* pak obyvatelé, resp. elity její východní části, v tomto konkrétním případě Bavoři, nikoliv pouze kmenoví východní Frankové. Ludvíkem nárokované území, ona *část království za Rýnem*, se pravděpodobně shoduje s kmeny, které mu přísahaly po smrti otce věrnost – východní Frankové, Alamanni, Sasové a Duryňkové. Za povšimnutí stojí fakt, že nikde v kronice není zmíněna přísaha věrnosti Bavorů Ludvíkovi, jejichž spojení s Karlovcem bylo natolik pevné, že ji nebylo třeba opakovat, či Rudolf necítil potřebu ji znovu zdůraznit.

V souvislosti s užitím spojení *Baioariorum provincia* je důležité zdůraznit, že až do Verdunu označuje Rudolf všechny tři Karlovce pouze jménem bez královského titulu, který ve skutečnosti již užívali, v tomto ohledu zcela navazuje na pojetí Einhardovo. V duchu autorovy koncepce by tedy bylo ne-logické označit Bavorsko za *regnum*, když je jím pro autora ještě několik let po dělení pouze celá bývalá říše.⁸⁸⁾

Dělení ve Verdunu je popsáno takto: „*Když bylo předáky království popsáno a rozčleněno do tří částí u města Verdun v Galii v srpnu, rozdělili si jej mezi sebe tři příšlí králové, a Ludvík přijal východní část, Karel držel západní a Lothar, který byl nejstarší, získal prostřední část mezi nimi. Zavázali se k míru a zpečetili jej přísahou a vrátili se do svých částí království*.“⁸⁹⁾ V porovnání

⁸⁶⁾ „... in gente Francorum...“ *Annales Fuldenses ad annum 841*, s. 32.

⁸⁷⁾ „Commotio contra imperatorem a primoribus Francorum...“ *Annales Fuldenses ad anno 830*, s. 26. Spiknutí předáci Franků byli elitou říše, jejíž lepší část přiřkl starý císař o osm let později synu Karlovi z druhého manželství. „Optima pars regni Francorum Carlo iuveni data est.“ *Ibidem, ad annum 838*, s. 28.

⁸⁸⁾ Viz dále, s. 22n.

⁸⁹⁾ „Descripto regno a primoribus et in tres partes diviso apud Viridunum Galliae civitatem tres reges mense Augusto convenientes regnum inter se dispertiunt: et Hludowicus quidem orientalem partem accepit, Karlus vero occidentalem tenuit, Hlutharius, qui maior natus erat, mediam inter eos sortitus est portionem. Factaque inter se pace et iuramento ... regni sui partes revertuntur.“ *Annales Fuldenses ad annum 843*, s. 34.

s líčením ostatních soudobých pramenů vystupují do popředí jasná zkrslení celé události fuldským autorem,⁹⁰⁾ který zcela zamlčel Lotharův císařský titul a důvodem pro jeho nabytí významného prostředního dílu impéria je pouze jeho prvorozenost, nikoliv fakt, že se v tomto dílu nalézají prestižní území říše, v čele s kmenovými Franky a oblíbenou částkou císaře Karla. V ostatních ohledech jsou bratři jako již dříve postaveni na roveň a celé líčení působí dojmem přirozené události při současném navození přetrvání jednotné říše.⁹¹⁾ Ideu doby Karla Velikého o nedělitelnosti říše zpočátku přijímal i Ludvík Zbožný, jeho *divisio regni* z roku 817 je zcela v jejím duchu, avšak jeho kontraproduktivní politika způsobená snahou změnit nástupnictví ve prospěch Karla Holého, způsobila v konečném důsledku porážku zastánce této ideje Lothara u Fontenoy.⁹²⁾ Ta předznamenala konec samotné politiky nedělitelnosti říše a byla ve Verdunu nahrazena systémem *confraternitas*, ve kterém si navzájem vládnoucí Karlovci garantovali právo na trůn.⁹³⁾

Přesto ještě na konci dekády hovoří o Franci ve spojitosti s děním na bavorském pomezí. „*Bohemani obvyklým způsobem porušují věrnost a připravují se rebelovat proti Frankům. K potlačení tohoto zrádného jednání jsou vysláni Ernst, vévoda oněch oblastí a první mezi přáteli krále a mnohá hrabata a opati s dobře vybaveným vojskem.*“⁹⁴⁾ Termín Franci může mít přenesený význam, jak prokázal již Hessler, Rudolf z Fuldy jím míní v zápisech pro léta 849—852 obyvatelstvo celé východní říše.⁹⁵⁾ Tento termín je dle správného postřehu Mohra a Ewiga pokračováním *Franci orientales*, kdy je adjektivum

⁹⁰⁾ Annales Bertiniani ad 843, ed. G. Waitz, in: MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum Scholarum 5, Hannover 1883, s. 29; Kronika Ada z Vienne, ed. G. Pertz, MGH Scriptorum 2, s. 234; Continuatio Ercheaberti Notkera Koktavého, MGH Scriptorum 2, s. 329; Regino ad annum 842, s. 75.

⁹¹⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 25n.

⁹²⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 206nn.

⁹³⁾ Ibidem, s. 213n.

⁹⁴⁾ „Boemanni more solito fidem mentientes contra Francorum rebellare moliuntur. Ad quorum perfidos motus comprimendos Ernestus, dux partium illarum et inter amicos regis primus, comitesque non pauci atque abbates cum exercitu copioso mittuntur...“ Annales Fuldenses ad annum 849, s. 38.

⁹⁵⁾ W. Hessler, Die Anfänge des deutschen Nationalgefühls in der ostfränkischen Geschichtsschreibung des neunten Jahrhunderts, in: Historische Studien 376, Berlin 1943, s. 16 nn.

východní vypouštěno, pokud pisatel informuje o bojích s barbary.⁹⁶⁾ V tomto případě není pochyb, že cílem útoku Slovanů bylo Bavorsko, právě sem byl placen od dob Karla Velikého tribut za mír a vévoda Ernst byl vojenským velitelem Bavorska.⁹⁷⁾ Vyslání tak významné osoby spolu s dalšími světskými i církevními předáky svědčí pro fakt, že se jednalo o více, než pouhou příhraniční šarvátku. Ludvík využil obvyklého každoročního vpádu družiny jednoho či více z českých knížat jako záminku pro velkou výpravu do Čech s cílem obnovit jejich tributární závislost, jak lze soudit ze zpráv z předešlých let o neúspěšných bojích se Slovanů a o křtu 14 z vévodů kmene Čechů.⁹⁸⁾

Od padesátých let do konce Rudolfovy části je Ludvík opakovaně označen královským titulem, výjimečně i s přídomek *in orientali Francia*. Z východních Karlovců vystupují v tomto díle tzv. fuldských análů ještě Ludvíkovi synové, nikdy ve spojitosti s královským titulem. Rudolf je nazývá pouze jménem a často s přízviskem *filius regis*, syn krále.⁹⁹⁾ Jedinou výjimkou je pasus „*syn krále Karlmann, který byl předákem Karantánců*“,¹⁰⁰⁾ kdy je k přízvisku připojena i přesná specifikace držení území ve spojitosti s odbojem prvorozeného syna, který bude rozebrán dále v souvislosti s analýzou obrazu postavení aristokracie u Rudolfa.¹⁰¹⁾ Lze tedy shrnout, že *rex* byl pro Rudolfa pouze skutečně vládnoucí člen rodu, kterým byl po celou dobu vzniku díla Ludvík Němec.

Jedním z ukazatelů „příslušnosti“ osoby k určitému území může být i četnost, s jakou zde tento slavil důležité svátky církevního kalendáře, respektive ve francké analistice tradičně užívaný pasus o návratu krále. Zatímco dříve

⁹⁶⁾ Shrnuto v Wolfgang Eggert, c. d., s. 43.

⁹⁷⁾ *Ernustus dux* vysupuje v pramenech jako *summatis inter omnes optimates* Bavorska. *Annales Fuldenses ad annum 861*, s. 55.

⁹⁸⁾ „Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepit et in Octavis theophaniae baptizari iussit...“ *Annales Fuldenses ad annum 845*, s. 35. K tomu více viz Dušan Třeštík, c. d. B, s. 149—152; Týž, Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů, in: *Český časopis historický* 92, 1994, s. 423an.; Týž, c. d. A, s. 79.

⁹⁹⁾ Ludvík Mladší ad annos 848 et 858, s. 37 a 49. Karlman poprvé ad annum 858, s. 49. Dále ad annum 861: „Karlmannus quoque filiorum regis maximus...“; stejně tak i v následujícím roce. *Annales Fuldenses ad annos 861 a 862*, s. 55.

¹⁰⁰⁾ „Karlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis.“ *Ibidem*, ad annum 863, s. 56.

¹⁰¹⁾ Viz dále, s. 25n.

se fráze „*král se navrátil do*“ vyskytovala obvykle ve spojení s Franky a jejich územím, Rudolf o ní opakovaně informuje u Ludvíka Němce i ve spojení s územím Bavorů. Bez významu jistě nebude fakt, že se tak neděje ve spojitosti s ostatními kmeny *regnum orientalium Francorum*. Ludvík se „vrací“ přímo do Bavorska, či některého z jeho center (Řezno, Salzburg) i po delší nepřítomnosti.¹⁰²⁾ Ve dvou případech je čtenář informován o návratu Karlmana do jemu svěřených Korutan, v prvním případě pasáží navrátil se v míru na své statky¹⁰³⁾ a následujícího roku výslovně do Korutan.¹⁰⁴⁾ Ve všech případech lze prokázat předchozí pobyt vracející se osoby na ono území, přesto nelze považovat výskyt této pasáže, resp. její nepřítomnost v souvislosti s územím Alamanů, Durynků a Sasů v Rudolfově promyšleném textu za náhodu. Ve stejném duchu vyznívá analýza zpráv o oslavě Vánoc a Velikonoc Ludvíkem Němcem, objevují se majoritně ve spojení s kmenovými Franky, ale řidčeji i s Bavyry,¹⁰⁵⁾ nikdy však s jiným kmenem, ačkoliv za života Ludvíka Zbožného stačil ještě Rudolf v jednom případě informovat o oslavě Velikonoc v Alamannii.¹⁰⁶⁾ Není ani vyloučeno, že zde oslavil i další svátky, o kterých Rudolf neinformuje. Nelze pominout bez povšimnutí fakt, že autor pramene velmi blízký oficiálnímu dvorskému prostředí považoval za potřebné informovat právě o císařově pobytu v Bavorsku vedle zpráv o setrvávání císaře na území kmenových východních Franků, kteří byli nositeli státní ideje. Lze předpokládat, že je odrazem významu, který Ludvík „svému“ kmeni přiřítal, ale i silného postavení lokální aristokracie v hierarchii správy vznikajícího východního regna. Stejně významným se jeví fakt, že Rudolf z Fuldy tento stav reflektoval.

V celém Rudolfově pokračování *Annales Fuldenses* vystupuje jako nejvýznamnější osoba vedle členů královského rodu *vévoda Ernst, první mezi přáteli krále*. Poprvé je tak jmenován ve výše zmíněné zprávě o vojenské výpravě do Čech roku 849, kdy vedl *silné vojsko mnoha hrabat a opatů*, jako její další

¹⁰²⁾ *Annales Fuldenses ad annos 839, s. 29; 842, s. 33; 843, s. 34; 852, s. 42.*

¹⁰³⁾ „*Karlmannus ... ad sua cum pace revertitur.*“ *Ibidem, ad annum 862, s. 55.*

¹⁰⁴⁾ „*Karlmannus ... in Carinthiam se recepit.*“ *Ibidem, ad annum 863, s. 56.*

¹⁰⁵⁾ Vánoce let 844, 852 a 861. *Ibidem, ad annos 845, s. 35; 852, s. 43; 861, s. 55.* V posledním roce i Velikonoc.

¹⁰⁶⁾ *Ibidem, ad annum 839, s. 30.*

vůdce je jmenován *Thakulf, vévoda durynské Srbské marky*.¹⁰⁷⁾ Z dikce zápisu jasně vyplývá síla postavení vévody, který vede početné vojsko do neúspěšného boje s Čechy. Na základě obratu *dux partium illarum* (vévoda oněch částí) se předpokládá, že je pokračovatelem v hodnosti prefekta vévodství a předchůdcem pozdějšího titulu *marchio Baioariorum*.¹⁰⁸⁾ Za potvrzení jeho neobvyklého významu lze považovat zmínku z léta 857, opět v souvislosti s výpravou do Čech, vedenou eichstedtským biskupem Otgarem, královským falckrabím Hruodoltem a *Ernstem, synem vévody Ernsta*.¹⁰⁹⁾ Obrat *filius ducis* je možnou analogií k Rudolfem užívanému *filius regis* pro syny Ludvíka Němce, kteří již měli svá území a tituly, přesto je kronikář za života otce nereflektoval. Jeho užití mimo rámec královského rodu svědčí o velkém významu osoby vévody Ernsta. Nelze zde předpokládat vývoj analogický královské rodině a očekávané převzetí vysokého úřadu po smrti otce?

Konec vévodovy kariéry způsobily rozpory uvnitř královské rodiny, které pro jejich provázanost se záležitostmi aristokracie nelze probírat odděleně. Jak zpravuje Rudolf, „*král uspořádal sněm v Řezně třetí týden po Velikonocích, kde zbavil úřadů Ernsta, nejvyššího mezi svými předáky, pro nevěrnost ve věcech veřejných. Hrabata Utona, jeho bratra Berengara a také Sigiharta, a opata Waldona s několika dalšími pro jejich podíl v nevěnostech stejně tak propustil, z nichž Uto a Berengar se svým bratrem Waldonem uprchli do Gallie ke králi Karlovi, zatímco další zůstali ve své vlasti na svých statcích. Také nejstarší ze synů krále Karlmann měl na nových událostech podíl, vypudil ony vévody, jejichž starostí byla péče o pannonské a korutanské hranice, a nahradil je v markách*

¹⁰⁷⁾ „Boemani more solito fidei mentientes contra Francos rebellare moliuntur. Ad quorum perfidos motus comprimendos *Erustus, dux partium illarum et inter amicos regis primus, comitesque non pauci atque abbates cum exercitu copioso mittuntur*. Barbari vero pro pace et securitate sua obsides se daturos et imperata facturos per legatos ad Thaculfum directos promittunt, cui prae ceteris credebant quasi scienti leges et consuetudines Sclavicae gentis; erat quippe *dux Sorabici limitis*, sed in illa expeditione iam tunc graviter vulneratus...” Ibidem, ad annum 849, s. 38.

¹⁰⁸⁾ Kurt Reindel, c. d. A, s. 228.

¹⁰⁹⁾ „Otgarius episcopus et Hruodoltus comes palatii et *Erustus filius Ernusti ducis cum hominibus suis in Boemanos missi civitatem Wiztrachi ducis ab annis multis rebellem occupaverunt, expulso ab ea Sclavitago filio Wiztrachi, qui tyrannidem tunc in ea exercebat.*” Annales Fuldenses ad annum 857, s. 47.

*svými lidmi. V tom spatřoval král ducha nemalé vzpoury.*¹¹⁰⁾ Celá událost je pravděpodobně motivována Karlmannovými úskoky proti otci Ludvíkovi a jeho hrabatům ve východních markách vévodství, které z jejich úřadů vypudil a nahradil svými lidmi. Karlmann byl v té době již delší dobu správcem Korutanské marky, o čemž sice Rudolf neinformuje, avšak na základě informace z ne zcela spolehlivých Aventinových výpisků ze Salzburských letopisů je některými historiografy za pravděpodobné datum považován rok 856.¹¹¹⁾ Mladý Karlovec začal rychle nevybíravými kroky, snad i spojenectvím s knížetem Moravanů, posilovat svoji moc v oblasti, čímž donutil krále Ludvíka k protiakci, na prvním místě pak k sesazení mocného vévody Ernsta, který byl dle informace bertinských análů synovým tchánem a pravděpodobně i jeho hlavní oporou,¹¹²⁾ dále pak vypuzením Karlmannem dosazených hrabat.

Ten se také následujícího roku *„dostavil po slibu míru a své bezpečnosti k otci do Řezna, kde slíbil králi a rádcům, že proti nim nebude zasahovat do jejich právoplatné vlády, pak se v míru odebral na své statky.*¹¹³⁾ Svě přísahy zjevně nemínil vážně a nadále osnoval proti otci spiknutí, které vyvrcholilo událostmi roku 863.

„Karlmann, syn krále, který byl předákem Korutanským, byl v nepřítomnosti u otce nařčen z tak velkého množství natolik velkých zločinů, že by musel být právem shledán vinen. To pohnulo královým duchem natolik, že osobně

¹¹⁰⁾ „Hludowicus rex conventum habuit in Reganesburg tercia septimana post sanctum pascha, in quo Ernstum, summatem inter omnes optimates suos, quasi infidelitatis reum publicis privavit honoribus. Utonem quoque et Berengarium fratrem eius atque Sigihartum comites Waldonemque abbatem cum aliis nonnullis quasi complices infidelitatis eius similiter exauctoravit; e quibus Uto et Berengarius cum Waldone fratre suo in Gallias ad Karlum regem secesserunt, caeteris infra patriam in proprietate sua remanentibus. Karlmannus quoque filiorum regis maximus res novas molitus est; expulit enim duces, quibus custodia commissa erat Pannonici limitis et Carantani, atque per suos marcam ordinavit. Quod regis animum rebellionem suspicantis non parum commovit.“ Ibidem, ad annum 861, s. 55.

¹¹¹⁾ Dušan Třeštík, c. d. B, s. 166.

¹¹²⁾ Annales Bertiniani ad annum 861, s. 35.

¹¹³⁾ „Karlmannus per sacramenta pacis et securitatis suae Reganesburgum venit et redita ratione convicit adversarios patrique suo reconciliatur, iuramento firmans, ne contra eius iustam potestatem quicquam deinceps mente malitiosa machinaretur. Et Karlmannus quidem ad sua cum pace revertitur; rex vero Mogontiam profectus occurrentem sibi ad colloquium nepotem suum suscepit Hlutharium regem.“ Annales Fuldenses ad annum 862, s. 55.

*před svými lidmi prohlásil, že od té doby, dokud bude živ a vládnout, nedostane žádný veřejný úřad. Když to Karlmann uslyšel byv na cestě za králem, navrátil se zpět do Korutan ke svým věrným zamýšleje zůstat pod jejich ochranou, dokud otcův hněv nevyprchá a nebude se mu moci osobně ospravedlnit. Mezitím král sebral vojsko, zdánlivě proti Rostislavovi vévodovi Slovanů Moravanů s pomocí Bulharů přicházejících z východu, což byla fáma, obrátil jej do proti Korutancům porazit svého syna. Ten zůstal po zradě hraběte Gundakara, který přešel s celým jeho vojskem na stranu krále poblíž řeky Swarzaha a stal se předákem Korutanců, jak mu bylo dříve slíbeno. Karlmann byl doveden předáky k otcí, v záležitosti svých zločinů klidný, neboť byl nevinný, spoléhající na důkazy své neviny všem byl šťastný a milý.*¹¹⁴⁾ Citovaný odstavec je posledním střípkem skládky, který přes neúplnost informací pramene a jejich tendenčnost umožňuje částečně odhalit motivy událostí. Karlmann byl pravděpodobně nařčen ze spolčení s Ludvíkovým úhlavním nepřítelem, vévodou Moravanů Rostislavem, jeho zásahu zabránil král předstíranou kooperací s Bulhary. Také vojenskou sílu svého syna zlomil diplomatickou cestou, tajně se dohodl se synovým vojevůdcem, hrabětem Gundakarem. Ten přešel i s celým vojskem za slib setrvání v úřadu korutanského hraběte, do kterého jej uvedl patrně již Karlmann, na stranu krále, který svůj slib splnil.

Tento i předchozí záznamy svědčí o tendenčnosti Rudolfova výkladu, Karlmannova provinění jakožto člena královského rodu jsou upozaděna, velký po-

¹¹⁴⁾ „Karlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis, tam multis criminibus et tam magnis apud patrem absens accusatus est, ut merito reus maiestatis haberi debuisset, si ea, quae in eum dicta sunt, ab accusatoribus probari potuissent. Quod regis animum adeo commovit, ut per se ipsum coram frequentia populi sui protestatus sit, Karlmannum filium suum ab eo tempore et deinceps, donec ipse viveret et regnaret, sua voluntate publicis honoribus numquam esse potiturum. Quo audito Karlmannus ab itinere, quo ad palatium ire coeperat, perterritus in Carinthiam se recepit, ibi tutari apud suos, quos sibi fideles arbitratu est, volens, donec patris ira quiesceret et ipse per internuntios veraces sibi fallaciter obiecta purgaret. Interea rex collecto exercitu specie quidem quasi Rastizen Margensium Sclavorum ducem cum auxilio Bulgarorum ab oriente venientium, ut fama fuit, domaturus, re autem vera ad Carantanos filium expugnaturus accessit. Qui revera se ad id temporis defenderet, nisi prodicione Gundachari comitis sui deciperetur incautus; qui totum pene robur exercitus secum habens quasi vada fluminis Swarzahae hostibus prohibiturus cum omnibus copiis transivit ad regem et praelatus est Carantanis, sicut ei prius occulte promissum est, si dominum suum fraude decepisset. Et hic quidem praefecturae dignitatem hoc modo promeruit. Karlmannus vero per iuramenta principum venit ad patrem, de obiectis sibi criminibus securus, quia innocens erat; et testimonio conscientiae fretus laetum se per omnia exhibebat atque iocundum.“ Ibidem, ad annum 863, s. 56n.

díl na událostech je zpočátku přiřítán předákům, jejichž sesazení je věnován větší prostor, než samotným obviněním syna krále, ta nejsou specifikována ani v poslední, nejrozsáhlejší zprávě o nich, naopak kronikář celou událost podává tak, že je přesvědčen o jeho nevině. Byl nařčen *absens*, pravděpodobně někým z *populi sui*, tedy královských předáků, kteří pak byli svědky císařova ostrého prohlášení o zbavení všech úřadů až do konce králova života. Stejně tak koliduje s fakty dalších pramenů informace o Karlmanovi šťastném, že se po vydání může otci ospravedlnit.¹¹⁵⁾ Je pravděpodobné, že hybatelem těchto událostí byl prvorozený syn Ludvíka Němce, je však třeba položit si otázku, jaký podíl na nich měla aristokracie.

Karlmannovo počínání proti otci lze interpretovat i v odlišném duchu. Ludvíkův prvorozený syn je v análech vedle obvyklého přízviska filius regis jednou identifikován se svěřeným územím přídomkem „*který byl předákem Korutanců*.“¹¹⁶⁾ Ten není nepodobný textu, kterým opisuje pisatel prvního dílu dělení říše Ludvíka Zbožného: „...*nazval je králi a uvedl jednoho do vedení Akvitánie, druhého do vedení Bavorska*.“¹¹⁷⁾ Vedle toho nelze považovat za náhodný ani opakovaný výskyt pasáže o návratu Karlmana do Korutan,¹¹⁸⁾ resp. „*na své*“ tamtéž.¹¹⁹⁾ Analogicky k obdobnému spojení Ludvíka Němce s Bavorskem lze tyto zprávy pokládat za možný doklad provázání nejstaršího syna krále s územím jemu svěřeným. V souvislosti s poměrně nedávným začleněním Korutanců do svazku francké říše, ještě pozdějšímu sesazení „domácího“ knížecího rodu slovanského původu až ve druhé polovině 20. let devátého století a jeho nahrazením královskými hrabaty je nutno předpokládat přetrvávající sebeuvědomnění kmenových elit Korutanců, jakožto i rychlé zdomácnění franckých hrabat v novém prostředí, které mohlo v konečném důsledku vést k podobnému procesu, kterým procházelo Bavorsko jako subregnum za života Ludvíka Zbožného. Karlmann se mohl pokusit o vytvoření vlastního podkrálovství ve spojení s kmenovými elitami, což by

¹¹⁵⁾ Annales Bertiniani ad annum 863, s. 62, hovoří o jeho uvěznění až do následujícího roku, kdy pravděpodobně uprchl v době otcovy nepřítomnosti.

¹¹⁶⁾ „Karlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis.“ Annales Fuldenses ad annum 863, s. 56.

¹¹⁷⁾ „... ceteros reges apellatos unum Aquitaniae, alterum Baioariae praefecit.“ Ibidem, ad annum 817, s. 20.

¹¹⁸⁾ „Karlmannus ... in Carinthiam se recepit.“ Ibidem, ad annum 863, s. 56.

¹¹⁹⁾ „Karlmannus ... ad sua cum pace revertitur.“ Ibidem, ad annum 862, s. 55.

mohlo být vysvětlením tvrdého zákroku krále proti místní aristokracii roku 861.¹²⁰⁾ Sesazení a vyhoštění těchto předáků by zbavilo Karlmana hlavních opor emancipačního procesu v rámci kmene a připravilo králi půdu pro důrazný vojenský zásah proti vzbouřenému synovi, který byl uskutečněn o dvě léta později. Hrabě Gundakar je za přechod s vojskem na stranu krále ustanoven předákem Korutanců, zajímavé je, že se text takřka zcela shoduje s pasáží připisující tuto funkci o dva roky dříve Karlmannovi, ovšem tentokrát je výslovně uveden hraběcí titul správce namísto dřívějšího *filius regis*.¹²¹⁾ Není možné ověřit v pramenech listinné povahy, zda Karlmann užíval v této době královský titul ve spojení s Korutany analogicky k otcovu *rex in Baioaria*, neboť edice obsahuje až listiny po nástupu Karlmana do úřadu po smrti Ludvíka Němce.¹²²⁾ S ohledem na samotné pojetí Korutanců a „jejich“ Karlmana v rámci východního království v druhém oddíle fuldských análů, které je do značné míry porovnatelné s líčením prestižního vévodství Bavorů, nelze tuto intepretační rovinu zcela vyloučit, ačkoliv pasáž popisující zisk Korutan hrabětem Gundakarem svědčí spíše proti.

Zajímavým problémem je otázka titulace hrabat hraničních území, kdy stojí často vedle sebe temíny *dux* a *comes*. Již roku 849 vedli výpravu do Čech vévodové Ernst a Thakulf, přičemž druhý jmenovaný byl velitelem Srbské marky, tedy prokazatelně plnil hrabskou funkci, v případě vévody Ernsta není záležitost jednoznačná, jako *dux partium illarum* mu podléhalo větší území, resp. více jednotek, pravděpodobně Bavorsko bez východních mark.¹²³⁾ Stejně tak roku 861 sesadil Ludvík Němec na sněmu v Řeznu vedle opata Waldona *hrabata* Uda, Berengara a Sigiharda, která dosadil do jejich úřadů ve východních územích Bavorska rebelující Karlmann na místa vypuzených *duces*. Gundakar je za Karlmana i po jeho pádu správce Korutan s titulem hraběte. Celá tato nejistota v titulatuře vybízí k interpretaci, že se v Rudolfově líčení mohlo jednat o záměnné tituly.¹²⁴⁾ Proti platnosti této teze však svědčí

¹²⁰⁾ Ibidem, ad annum 861, s. 55.

¹²¹⁾ „Gundachari comitis sui ... cum omnibus copiis transivit ad regem et praelatus est Carantanis.“ Ibidem, ad annum 863, s. 56n.

¹²²⁾ Ludovici Germanici, Karlmani et Ludowici Iunioris diplomata, ed. P. Kehr, Diplomata regum Germaniae ex stirpe Karolinorum I., Berlin 1934.

¹²³⁾ K tomu více Dušan Třeštík, c. d. B, s. 155, pozn. 57.

¹²⁴⁾ Ke takovému přesvědčení dospěl na základě intepretace tohoto a dalších pramenů i Dušan Třeštík ve shodě s P. Štihem. Dušan Třeštík, c. d. B, s. 153n.

vyznění článku Reinharda Wenskuse, podle něhož *dux* nepředstavuje oficiální titul, ale je technickým označením vojenského velitele,¹²⁵⁾ který považuje za přesvědčivý i Gerd Tellenbach.¹²⁶⁾

V tomto ohledu může být přínosná pasaž z roku 852, která zpravuje o „*církevní synodě v Mohuči, metropoli Germanie za vedení velectěného arcibiskupa onoho města Hrabana se všemi biskupy a opaty východních Frank, Bavorska a Saska. Císař po vyslechnutí církevních záležitostí řešil s knížaty (principibus – O. Ž.) a prefekty provincií veřejné záležitosti...*“¹²⁷⁾ Z tohoto textu lze usuzovat na existenci dvoukolejné říšské správy, kdy vedle sebe stojí knížata a prefekti provincií, avšak vzhledem k ojedinělosti této informace u Rudolfa není možné vyvodit ze zprávy širší závěry.

Na závěr je třeba stručně zohlednit geografické pojetí zpráv v Rudolfově části fuldských análů, který se v mnoha ohledech od Einhardova neliší, také je nalzáme ve spojitosti s taženími či pohybem osob a živelnými pohromami, avšak je obohaceno o nový rozměr, počátek emancipace jednotlivých říší. V tomto ohledu se jednotlivá vévodství nijak neodlišují, často stojí v jediném odstavci vedle sebe. Roku 839 se dočítáme o návratu Ludvíka Němce do Bavorska a v následující větě o přechodu císaře Ludvíka Zbožného do Alamanie.¹²⁸⁾ Všechny kmeny východního impéria obývají Germanii v antickém a církevním pojetí, kterou má Rudolf tendenci ztotožňovat s *regnum orientali-um Francorum* Ludvíka Němce s centrem v Mohuči, jak je exaktně řečeno v již citovaném záznamu z roku 852: „*synodu ve městě Mohuči, metropoli Ger-*

¹²⁵⁾ Reinhard Wenskus, Die deutsche Stämme im Reiche Karls des Grossen, in: Karl der Grosse I, Lebenswerk und Nachleben, Düsseldorf 1956, s. 178an.

¹²⁶⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 279nn.

¹²⁷⁾ „Habita est autem et synodus ex voluntate atque praecepto eiusdem serenissimi principis in civitate Mogontia, metropoli Germaniae, praesidente Hrabano venerabili eiusdem urbis archiepiscopo cum omnibus episcopis atque abbatibus orientalis Franciae, Baioariae et Saxoniae. Et illi quidem de absolvendis quaestionibus ecclesiasticis tractatum habebant, rex vero cum principibus et praefectis provinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobavit“ Annales Fuldenses ad annum 852, s. 42.

¹²⁸⁾ „In Baioariam se recepit. Imperator ... inde pergens in Alamanniam.“ Ibidem, ad annum 839, s. 29n.

manie ... z východních Frank, Bavorska a Saska.¹²⁹⁾ *Germania* je zde pojata v klasickém antickém smyslu jako oblast definovaná pravým břehem Rýna, do níž byly zahrnovány i germánské kmeny, které z této oblasti již migrovaly jinam – Anglové, Sasové a Jutové na Britském poloostrově.¹³⁰⁾ Vedle zmíněných kmenů do rámce církevní diecéze *Germania* spadali ještě Alamanni a Duryňkové. Dohromady tyto kmeny nesly označení *populi Germaniae* ve zprávě o moru, který je zasáhl roku 850, nejsilněji oblasti kolem Rýna.¹³¹⁾ Toto území pak stojí v protikladu ke *Gallii* Karla Holého a je předstupněm ke pozdější sebeidentifikaci jednotlivých říší.¹³²⁾

Na základě těchto relevantních informací lze stavět obraz vznikající říše Ludvíka Němce a postavení vévodství Bavorů v jejím rámci. Hlavním činitelem musela být bezesporu úloha, která vévodství připadla a učinila z něho hlavní oporu budoucího krále východního království v bojích o jeho nároky na spravedlivý podíl dědictví po otci. Vědomí kmenových elit o výlučném postavení mezi východními kmeny bylo založeno již v druhé dekádě 9. století povýšením na říšské subregnum a setrváním v této pozici až do Verdunu muselo tuto tendenci dále posilovat. Byli to právě oni, kteří nesli tíhu bojů Ludvíka, který měl později získat přízvisko Němec, se starým císařem a posléze i s bratry. Takřka dvě dekády, které Ludvík kraloval pouze Bavorům, musely notně posílit pocit náležitosti kmenové aristokracie k jeho osobě a dynastii, stejně jako patrně přinesly předpoklady pro silné postavení bavorských předáků u Ludvíkova dvora v pozdějším období. Pro tento fakt svědčí Rudolfovy informace o častých pobytech krále na území Bavorů a v jejich *civitas Reganesburg* v období církevních svátků, či o konání sněmů na tomto území.

Přesný obraz o kmenové aristokracii a správě vévodství si na základě pouhého sdělení sledovaného pramene nelze utvořit, jeho kontury zůstávají mlhavé. Rudolfovy zprávy potvrzují oddělení správy východních hraničních území kmene od jeho samotné správy. V té stál pravděpodobně v celém období Rudolfova pokračování *dux Ernstus, primus inter amicos regis*, zatímco

¹²⁹⁾ „In civitate Mogontia, metropoli Germaniae ... orientalis Franciae, Baioariae et Saxoniae.“ Ibidem, ad annum 852, s. 42.

¹³⁰⁾ Gerd Tellenbach, c. d. B, s. 7n.

¹³¹⁾ „Eodem anno gravissima fames Germaniae populos oppressit, maxime circa Rhenum habitantes; nam unus modius de frumento Mogontiaci vendebatur decem sicilis argenti.“ Annales Fuldenses ad annum 850, s. 40.

¹³²⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 45n.

východní marky spravovali úředníci, francká hrabata, která v daném prostoru rychle domácněla a splynula s lokální aristokracií. Dalším územím, které dle pramene volně spadalo pod vévodství Bavorů, byli Moravani a Češi, se kterými byly opakovaně sváděny války, patrně stran placení tributu.

Není pochyb, že nový královský rod nahradil v sebeidentifikaci kmene a jeho elit agilolfinské vévody, sesazené necelé tři dekády před nástupem Ludvíka. V polovině padesátých let tuto tendenci dále posílilo jmenování prvorozeného syna krále do pozice správce korutanské marky. Karlmann pojal svůj úděl jako své samostatné regnum, vedl pravděpodobně samostatnou zahraniční politiku a rozšiřoval své území na úkor otcem dosazených hrabat, dle některých interpretací i přímo na úkor otce. Vyloučit nelze ani teorii o Karlmannově snaze ustavit nový kmen Korutanců v rámci východního království. Nepřímo pro svědčí jistě stále živá kmenová tradice, vždyť od sesazení „domácího“ knížecího kmene uplynuly pouze dvě dekády. Tento fakt také koresponduje s celkovým obrazem, který poskytují k událostem fuldské anály ve své druhé části.

V celém období bylo Bavorsko integrální součástí říše, jeho lid byl jedním z *populi Germaniae*. V důsledku rychlé transformace struktur upadajícího karolínského impéria lze pozorovat rychlé změny na nadkmenové i kmenové úrovni nahlížení na říši. Tento věk uchopil ve svém díle Rudolfův pokračovatel a žák, fuldský mnich Meginhard.

Annalium Fuldensium pars tertia – Meginhardus

Třetí část fuldských análů¹³³⁾ je zásadním pramenem pro poznání dějin východního království v druhé polovině 9. století, od závěrečné etapy vlády Ludvíka II. Němce až po poslední sjednocení bývalé říše Karla Velikého pod vládou jediné osoby, jeho pravnuka Karla III. Tlustého a jeho sesazení roku 887. Popisované dekády lze charakterizovat jako dobu, v níž bylo již *regnum orientalium Francorum* pevně zakořeněno jak u domácích politických elit, tak v celkové politické konstelaci západní Evropy. Autorem oddílu je Rudolfův žák Meginhard z Fuldy, což se silně odráží v podobném pohledu na geopolitickou situaci a umožňuje badateli sledování dlouhodobých jevů v návaznosti na předchozí díl fuldských análů.

Příznačná je další emancipace kmenových elit, která vrcholí účastí říšských předáků na povstání Arnulfa Korutanského a sesazení posledního franckého císaře. Posouzení narůstající moci aristokracie bude proto jedním z těžišť analýzy tohoto oddílu fuldských análů, dále případná lokální specifika sledovaného kmene a utvářející se pocit sounáležitosti východofranckých kmenových elit, tedy případný další vývoj *populorum Germaniae*. Mezi prioritami nebude chybět ani další sledování vzájemných vztahů členů vládnoucí dynastie, širších souvislostí jejich jednání ke kmenovému území a aristokracii, s ohledem kladeným i na zahraničně-politické předpoklady a důsledky jejich jednání.

V chápání východofrancké říše Meginhard vychází ze svého učitele Rudolfa. Existuje pro něho jediné a celistvé východní království, v jehož čele stojí *Hludowicus rex*. Ideologická legitimita státu není odvozována striktně od kmenových Franků, což dokládá přechod od Rudolfova *regnum orientalium Francorum* k zosobnění útvarů s jejich panovníky. Vedle *regnum Karoli* a *regnum Hluthari*¹³⁴⁾ tak nyní stojí *regnum Hludowici*.¹³⁵⁾ Tato pojmenování se rychle stala součástí tradice, ve východním prostředí je doloženo jeho užívání ještě v následujícím století,¹³⁶⁾ v případě prostředního dílu se s názvem Lotrinsko setkáváme dodnes. Nejednalo se tedy o personifikaci království s pa-

¹³³⁾ Annales Fuldenses ad annos 864—887, s. 62—107.

¹³⁴⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 63.

¹³⁵⁾ Roku 873 se třikrát objevuje i neobvyklé a jinde neužité *regnum Hludowici regis*, viz Annales Fuldenses ad annum 873, s. 80n.

¹³⁶⁾ Widukund z Korvei jej užíval ještě v polovině 10. století až do vlády Ludvíka IV. (936—954) ve svých Saských dějinách. Wolfgang Eggert, c. d., s. 62.

novníkem, všechny tři říše byly po svém zakladateli nazývány minimálně po určitý čas i po jejich skonech.

Ačkoliv si synové krále Ludvíka Němce rozdělili po jeho smrti „*otcovské království*“,¹³⁷⁾ prezentuje jej Meginhard nadále jako jednotný útvar. Přivádí tak ve skutečnost již letitý princip nedělitelnosti říše, který byl teoreticky uplatňován při děleních Karla Velikého a Ludvíka Zbožného, avšak nepodařilo se jej uvést v platnost. Takto prezentovaná jednota říše je dokladem přežívající myšlenky nedělitelnosti v prostředí východofrancké říše přes její neúspěšnou aplikaci v celoříšském rozsahu.¹³⁸⁾ Stejný vývoj nastal i po smrti Ludvíka Němce. Za jeho života poskytuje Meginhard o předpokladech k tomuto dělení minimum zpráv, závěť z roku 865 je pomínuta zcela,¹³⁹⁾ o druhém dělení na sněmu ve Forchheimu uprostřed velikonočního půstu roku 872 jsou poskytnuty pouze mlhavé informace. „*Král uspořádal uprostřed půstu sněm v místě Forchheimu, kde rozhodl o dělení říše mezi syny a přesně určil, kterou budou po jeho smrti držet. Zde také jeho synové před shromážděnými předáky přísahali dostát tomuto po celý jejich život.*“¹⁴⁰⁾ Meginhard záměrně zamlčel díly připadlé jednotlivým bratřím i po smrti Ludvíka Němce, kdy si bratři rozdělili v oblasti Riess otcovské království, přestože samotný fakt dělení v textu připustil.¹⁴¹⁾ I nadále informuje v duchu existence jednotného regna, titul *rex* přiznává pouze držiteli „své“ části království, Ludvík III. je ve výjimečném případě pro Meginharda *rex noster*¹⁴²⁾, jeho bratři jsou zmiňo-

¹³⁷⁾ „...*Hludowici regis filii in pago Retiense convenientes paternum inter se regnum dividerunt.*“ *Annales Fuldenses ad annum 876*, s. 89.

¹³⁸⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 217n.; Helmut Beumann, c. d. A, s. 349an.

¹³⁹⁾ Čtenář se však dozvídá o událostech, ke kterým následujícího roku vedla. *Annales Fuldenses ad annum 866*, s. 64n. O těch bude pojednáno podrobněji dále, viz s. 37.

¹⁴⁰⁾ „*Rex ... apud villam Forahheim generali conventu habito filios suos de regni partitione inter se dissidentes pacificavit et, quam quisque partem post obitum suum tueri deberet, liquido designavit. Ibiqum etiam Hludowicus et Karolus filii eius in conspectu totius exercitus fidem se illi servaturos esse omni tempore vitae illorum, iuramento firmaverunt. Inde rex in Baioariam reversus pascha celebravit.*“ *Annales Fuldenses ad annum 872*, s. 75.

¹⁴¹⁾ „*Sequenti autem mense Karlmannus et Hludowicus atque karolus Hludowici regis filii in pago Retiense convenientes paternum inter se regnum dividerunt et sibi invicem fidelitatem servaturos esse sacramenta firmaverunt.*“ *Ibidem*, ad annum 876, s. 89.

¹⁴²⁾ *Annales Fuldenses ad annum 881*, s. 96.

vání pouze jménem, výjimečně i s přízviskem *svůj bratr*.¹⁴³⁾ Tento pravděpodobně anachronický postoj se odráží také v náhledu na podíly jednotlivých bratří, které jsou označovány přídomkem *regio*. Opakovaně je užito pro území Bavorů, poprvé ještě za života Ludvíka II.,¹⁴⁴⁾ znovu pak několik let po jeho úmrtí.¹⁴⁵⁾ V pasáži stojí Bavorsko poblíž *regnum* ve spojitosti s hrabětem Erambertem z Bavorska, kterého zbavil Arnulf úřadů a vypudil z regna. „*Král ... přišel do Frankfurtu, kde přijal hraběte Eramberta z Bavorska a některé další k němu přišlé, které Arnulf kvůli jistým sporům mezi svým otcem Karlmanem a nimi udáým zbavil je veřejných úřadů a vypudil z království (regnum). Kvůli tomu odcestoval král (Ludvík Mladší – O. Ž.) do Bavorska nějakým způsobem obnovit svornost a obnovil jejich bývalé postavení...*“¹⁴⁶⁾ Karlmannův levoboček Arnulf musel tedy již v této době vykonávat místo otce správu Bavorského vévodství, nebo jeho východních částí, jak bylo v této době již u východních Karlovců zvykem. Přesnější datum uvedení do úřadu pramen neposkytuje, pouze Regino o něm informuje ve zprávě k roku 880,¹⁴⁷⁾ ale není důvod nevěřit Meginhardovi, že se na vládě v tradičním subregnu podílel minimálně o rok dříve. Přesto nelze použíté *regnum* vztáhnout pouze na Arnulfův díl jakožto království, předáci byli vypuzeni z regna jakožto území ovládaných Karlmanem.¹⁴⁸⁾ S tím koresponduje pokračování textu: „*Naproti tomu na-*

¹⁴³⁾ „Hludowicus rex ... ad fratrem suum Karolum...“ Ibidem, ad anno 878, s. 91. K tomu více viz Wolfgang Eggert, c. d., s. 55n.

¹⁴⁴⁾ Král toho roku opustil *region* Bavorů a vydal se oslavit Vánoce do Frankfurtu. „Rex autem disposita Baioariorum *regione* ad Francofurt mense Decembri venit ibique natalem domini celebravit.“ Ibidem, ad annum 872, s. 77.

¹⁴⁵⁾ „Hludowicus rex ... in Baioariam profectus est ... Ibique optimates *eiusdem regionis* ad se venientes suscepit, ea videlicet ratione, ut post obitum Carlmanni nullum alium super se regem susciperent vel regnare consentirent...“ Ibidem, ad annum 879, s. 92. O něco dále se Ludvík mladší vrací z Bavorska zpět, o čemž je informováno větou „...vrátil se z regionu do Frank.“ „*Regione rediit in Franciam.*“ Ibidem, s. 93.

¹⁴⁶⁾ „Rex ... ad Francofurt, ibique Erambertum comitem de Baioaria aliosque nonnullos ad se venientes suscepit, quos Arnolt propter quandam dissentionem inter Carlmannum patrem suum et eos factam publicis privavit honoribus et *de regno* expulit. Horum causa rex in Baioariam profectus dissidentes aliquo modo ad concordiam revocavit et eis pristinam restituit dignitatem...“ Ibidem.

¹⁴⁷⁾ Regino ad annum 880, s. 117.

¹⁴⁸⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 66.

konec Karlmann k sobě povolal Ludvíka, a protože nemohl mluvit, svěřil jemu samému a manželce a synovi písemně celé království, kterému král biskupství a opatství a hrabata k službě přiřadil a umístil, jak chtěl, navrátil se do regionu Frank. ¹⁴⁹⁾ Ochrunutý Karlmann odkázal přes úsilí Arnulfa Korutanského celé své království mladšímu bratrovi a na jaře následujícího roku zemřel. Je sporné, co se skrývá pod pojmem *universum regnum* – velmi pravděpodobně to není Karmannovo Bavorsko, které je o kus dále v textu označeno *regio*. Obsah pojmu musel tedy být širší, v úvahu přichází vztahování na sledovaný kmen a království Langobardů, které taky senior rodu ovládal. Proti této možnosti svědčí fakt známý z jiných pramenů, ¹⁵⁰⁾ že italská území získal Karel Tlustý. Druhou možností je předání univerzálnějších nároků seniora východních Karlovců na vládu nad bývalým *regnum Hludowici*. Pro interpretaci v tomto duchu svědčí i pasáž „...Karlmann, který byl prvorozený, první mezi bratry...“ ¹⁵¹⁾ na samém počátku téhož odstavce, který tak má legitimizovat výsadní postavení „Meginhardova“ krále Ludvíka v rámci bývalého východního království. Ještě širší interpretace na celou říši Karla Velikého předložená Elizabeth Neuss není pravděpodobná, ale pro nedostatečnost pramenů ji nelze vyloučit. ¹⁵²⁾ Vztahování pojmu *universum regnum* na bývalé království Ludvíka Němce dobře koresponduje s užitím obratu *regio* ještě roku 881 pro území Ludvíka Mladšího, které v té době pojímalo většinu kmenů bývalého *regnum Hludowici*, Franky, Sasy, Duryňky a Bavorsy, jakožto i velký díl *regnum Hlutharii*. ¹⁵³⁾

¹⁴⁹⁾ „Carlmannus autem tandem Hludowicum ad se accersivit et, quoniam loqui non poterat, ei se ipsum et uxorem et filium universumque regnum scripto commendavit, cui rex episcopatus et abbatias et comitatus ad servitium delegavit et disposita, prout voluit, regione rediit in Franciam.“ *Annales Fuldenses ad annum 879*, s. 93.

¹⁵⁰⁾ Notker Balbulus, *Continuatio Erchanberti*, ed. G. Pertz, *MGH Scriptores* 2, s. 329.

¹⁵¹⁾ „...Carlmannus, qui prior natu erat, primus inter fratres...“ *Annales Fuldenses ad annum 879*, s. 93.

¹⁵²⁾ Elizabeth Neuss, *Fränkische Reichsbegriffe vom Vertrag von Verdun bis zur Wiedervereinigung des Frankenreiches unter Karl III.*, Berlin 1957, s. 32. Wolfgang Eggert ji však považuje za nepravděpodobnou. Wolfgang Eggert, c. d., s. 65n.

¹⁵³⁾ *Annales Fuldenses ad annum 881*, s. 96. Obsáhleji o dané problematice viz Wolfgang Eggert, c. d., s. 78n.

Situace se výrazně mění po nástupu Karla III. k moci v celém *regnum Hludowici*, zároveň ovládal i Itálii a po smrti Karlmana i západní království.¹⁵⁴⁾ Meginhard reflektuje korektně jeho císařský titul a nazývá jej běžně *imperator*, obnovení Francké říše v původním rozsahu však chápe jako pouhou personální unii. Reminiscence na předchozí slávu a jednotu říše jsou přesto přítomny, Wolfgang Eggert prokázal, že pod pojmem *regnum* je v této době míněna celá říše a autor má zájem na její jednotě.¹⁵⁵⁾ Lze tedy zobecnit, že pojmem *regnum* Meginhard vždy míní jednotné bývalé *regnum Hludowici*, až za vlády Karla III. dochází ke změně v náplni pojmu na celé území bývalé jednotné říše Franků.

Zajímavým aspektem politických dějin Meginhardova období je bezpochyby sledování představ Ludvíka Němce o dělení říše a jejich realizace, resp. její obraz v jeho díle. Zpráva z roku 866 informuje o „*nespokojenosti Ludvíka Mladšího s navrácením úřadů bratru Karlmannovi. Ten vyslal posly do celého Durynska a Saska a snažil se získat co největší množství na svou stranu k povstání proti králi. Do svých plánů zahrnul i hrabata Werinhara, Udonu a Berengara, kterým jeho otec odňal úřady, se slibem jejich navrácení. Svého velitele vojska (v originále principus militiae suae – O. Ž.) Jindřicha vyslal k Rastislavovi se žádostí o pomoc. Když se to král doslechl, zanechal Karlmana k ochraně Bavorska a spěšně odjel do Frankfurtu, kde byl podpořen předáky a spiknutí rychle zabránil... Mezitím povstal jeden z Karlmannových vazalů Gundobald proti svému pánu, byl poražen a sotva uprchl živý.*“¹⁵⁶⁾ O Karlmannovi infor-

¹⁵⁴⁾ Z pramenů např. viz *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 885*, s. 113.

¹⁵⁵⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 83n.

¹⁵⁶⁾ „Hludowicus Hludowici regis filius graviter ferens, quod rex quaedam beneficia illi subtrahens Carlmanno fratri suo reddidit, patri molestus efficitur. Nam nuntiis per universam Thuringiam et Saxoniam missis, quoscumque potuit, ad se traxit et contra regem rebellare disposuit; Werinharium quoque, Utonem et Berengarium comites a patre suo depositos suis adhibens consiliis pristina eis dignitatem se restitutum esse promisit. Sed et Heimricum principem militiae suae ad Rastizen destinavit, obnixè postulans, ut eiusdem conspirationis fautor fore non recusaret. Quo comperto rex Carlmannum ad tuitionem Baioariae derelinquens concitus venit in Franciam et a suis undique confluentibus apud Franconofurt honorifice susceptus est et conspirationem exortam facile restinxit. Tanta etenim multitudo fidelium suorum cum eo tunc aderat, ut pars adversa, nisi timor filii eius adfuisset, ligari procul dubio potuisset. Interea Guntboldus quidam de satellitibus Carlmanni contra dominum suum dimicare volens amisso exercitu vix vivus evasit.“ *Annales Fuldenses ad annum 866*, s. 64n.

muje naposledy Rudolf roku 863 jako o vězni Ludvíka Němce,¹⁵⁷⁾ o tři roky později je již zpět ve své bývalé funkci, k jeho návratu do bývalé funkce tedy muselo dojít v letech 864 nebo 865. Do širších souvislostí lze zasadit i účast bývalých Karlmannových straníků, hrabat Udon a Berengara, která král vyhnal ze svého regna. Chybí pouze „*první mezi přáteli krále*“ a švagr prvorozeného syna krále, vévoda Ernst, který byl tou dobou již po smrti.¹⁵⁸⁾ Z účasti v protitáboře jejich bývalého pána lze usuzovat, že Karlmann v této době musel být v politické linii zajedno se svým otcem, jeho setrvání v Bavorsku k jeho ochraně tuto tezi dále podporuje. Ani další ze straníků Ludvíka Mladšího se na stránkách fuldských análů neobjevuje prvně, v záznamu z předešlého roku se dočítáme o „*zbavení úřadu hraběte Werinhara, jednoho z předáků Franků, který byl u krále Ludvíka obviněn z podněcování Rastislava k boji proti němu*.“¹⁵⁹⁾ Prozatím ponechme stranou otázku pasáže *unus ex primoribus Francorum*. Werinhar, jeden z hrabat území na východním pomezí Bavorska a Velké Moravy, podněcoval Rostislava k boji proti svému králi. Vzhledem k faktu, že Karlmann byl v této době již pravděpodobně králem usazen zpět ve své marce a byl s ním za jedno, je dobře možné, že záminkou k sesazení hraběte nebylo podněcování k boji proti králi na straně Rostislavova bývalého spojence Karlmanna, ale proti němu a králi. To by svědčilo o existenci zárodků spiknutí minimálně o rok dříve a odpovídá dataci závěti Ludvíka Němce do roku 865 zcela v souladu s dalšími prameny.¹⁶⁰⁾ S jejími důsledky byl králův mladší syn Ludvík nespokojen, patrně se cítil znevýhodněn, což mohl být i záměr Ludvíka Němce.¹⁶¹⁾ Hledal proto podporu u vyhoštěných hrabat, jejich prostřednictvím i u hlavního oponenta v širším rámci Ludvíkova království, Rostislavových Moravanů. Vojenské síle krále jeho stejnojmenný syn zatím konkurovat nemohl a nezbylo mu, než se podřídit.

¹⁵⁷⁾ Ibidem, ad annum 863, s. 56n.

¹⁵⁸⁾ „Ernst obiit.“ Ibidem, ad annum 864, s. 63.

¹⁵⁹⁾ „Werinharius comes, unus ex primoribus Francorum, apud Hludowicum regem accusatus, quasi Rastizen suis hortationibus adversus eum incitasset, publicis privatus est honoribus.“ Ibidem, ad annum 865, s. 63.

¹⁶⁰⁾ Erchanberti Breviarum regum Francorum, ed. G. Pertz, MGH Scriptorum 2, s. 329; Francorum regum historia, ed. G. Pertz, MGH Scriptorum 2, s. 324.

¹⁶¹⁾ Tím si měl král v úmyslu zajistit Karlmannovu věrnost, jak předpokládá např. Dušan Třeštík, c. d. B, s. 189.

Nejmladší Karel mezi členy odboje zmíněn není, v této době patrně ještě nedosáhl potřebného věku k samostatnému politickému jednání, ještě o tři léta později mu otec svěřil vedení části vojska ve válce proti Moravanům až když k tomu byl svým onemocněním donucen.¹⁶²⁾ I on byl zjevně nespokojen, jak svědčí záznam z roku 871. „*Ludvík a Karel, synové krále Ludvíka, těžce nesli, že části království Franků, které jim ve své závěti přirkl otec získat po svém úmrtí, má dle fám jim donesených získat Karlmann, sebrali mnohé, obsadili oblast Špýru a zamýšleli povstat proti králi. Když se to král doslechl, vytáhl o únorových kalendách z Bavorska do Frankfurtu, a vysílal posly svým synům ke sblížení s duchem synů, když se tito vrátili neúspěšní, vyčkal zde až do května, kdy bylo ukončeno nepřátelství, mír byl oběma stranami stvrzen přísahou a král se navrátil do Bavorska, jeho synové se odebrali na místa jim přidělená.*“¹⁶³⁾ Nespokojenost mladších synů se stávajícím nástupnictvím byla zjevná, stejně jako jejich nedostatečnost jejich prostředků přes podporu aristokracie na celou situaci vojenskou silou zareagovat.¹⁶⁴⁾

Aby král zamezil dalším spekulacím, vydal následujícího léta na sněmu ve Forchheimu další závět, v níž pevně určil díly, které mají synům připadnout.¹⁶⁵⁾ Tento způsob rozdělení dědictví mezi syny je v karlovském období tradiční, za druhý předpoklad úspěšného nástupnictví považuje historiografie

¹⁶²⁾ „Cumque iam proficiscendum esset, aegrotare coepit; unde necessitate compulsus Karolum filiorum suorum ultimum eidem exercitui praefecit Domino exitum rei commendans.“ *Annales Fuldenses ad annum 869*, s. 68.

¹⁶³⁾ „Hludowicus et Karolus Hludowici regis filii dure accipientes, quod quandam partem regni Francorum, quam rex illis sub testamento post obitum suum habendum delegaverat, ab eis auferri et Karlmanno fratri illorum tradi fama volitante audierunt, congregata multitudine non modica Spirenses pagum occupant contra regem rebellare disponentes. Quod cum rex comperisset, de Baioaria profectus venit ad Franconofurt in Kalendis Februarii missisque nuntiis animos filiorum suorum sibi reconciliari nititur. Sed cum reciproci nuntii diu laborantes rem ad effectum perducere non potuissent, tandem conducto placito et ad mensem Maium usque dilato atque pace ex utraque parte iuramento firmata rex quidem in Baioariam se recepit, filii vero illius in loca sibi delegata profecti sunt.“ *Ibidem*, ad annum 871, s. 72n.

¹⁶⁴⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 217nn.

¹⁶⁵⁾ „Rex ... apud villam Forahheim generali conventu habito filios suos de regni partitione inter se dissidentes pacificavit et, quam quisque partem post obitum suum tueri deberet, liquido designavit. Ibi quoque etiam Hludowicus et Karolus filii eius in conspectu totius exercitus fidem se illi servaturos esse omni tempore vitae illorum, iuramento firmaverunt. Inde rex in Baioariam reversus pascha celebravit.“ *Ibidem*, ad annum 872, s. 75.

souhlas aristokracie s královskou dělbou.¹⁶⁶⁾ Ani na tomto místě textu je však kronikář záměrně nespécifikuje, nezbyvá než tyto díly identifikovat z jiného textu kroniky. Jedinou relevantní zprávou je údaj o vojenském tažení proti Moravanům a jejich spojencům z roku 869. Zúčastnily se ho všechny kmeny říše, první výpravu Durynků a Sasů proti Srbům vedl Ludvík Mladší, druhý proud Karlmannových Bavorů byl namířen proti Svatoplukovi a třetí proud složený z Franků a Alamannů vedl sám král Ludvík Němec proti Rostislavovi, po svém onemocnění předal jeho vedení nejmladšímu Karlovi Tlustému.¹⁶⁷⁾ Toto rozdělení kmenů východního království odpovídá pozdějšímu stavu s výjimkou Franků, kteří náleželi po skonu Ludvíka Němce nikoliv Karlovi, ale Ludvíkovi Mladšímu. To dovedlo Wolfganga Eggerta k soudu, že na základě Meginhardových informací nelze utvořit přesný obraz dělení *regnum Hludowici*.¹⁶⁸⁾ Možné vysvětlení této odlišnosti se nabízí v průběhu událostí, kdy se do vedení vojska mladý Karel Tlustý dostal zásluhou nemoci Ludvíka Němce, neboť sám pravděpodobně pro své mládí vojsku vůbec velet neměl. Toto vojsko bylo složeno z kmenových východních Franků, kteří podle závěti pravděpodobně náleželi královi stejnojmennému synovi, ale Ludvík Němec si mohl jejich vedení jakožto hlavního kmene říše ponechat a spojit je do jednoho proudu s kmenem Alamannů, který měl připadnout mladému Karlovi. Z toho lze usuzovat, že poslední závět krále Ludvíka Němce měla jen potvrdit dřívější rozdělení království a vyvrátit podezření mladších synů z předešlého roku, že mají být ošizeni ve prospěch prvorozeného.

Opomíjení dělení říše Ludvíka Němce po jeho smrti významným autorem blízkým oficiálnímu dvorskému prostředí je pouze jedním z několika aspektů, které svědčí o utváření pocitu sounáležitosti mezi kmeny Germanie. Na stranách napsaných Meginhardem se objevují i další náznaky tohoto procesu. Jedním z nich je uvědomování si hlavního pojítka obyvatel tohoto prostoru, kterým byl společný jazyk. Když si po smrti Ludvíka Němce jeho synové po-

¹⁶⁶⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 217nn.

¹⁶⁷⁾ „Mense vero Augusto rex Hludowicus collectis copiis in tres partes divisit exercitum: nam aequivocum suum cum Thuringiis et Saxonibus ad comprimendam Sorabum audaciam destinavit, Baiarios vero Carlmanno in adiutorium fore praecepit contra Zuentibaldum nepotem Rastizi dimicare volenti, ipse autem Francos et Alamannos secum retinuit adversum Rastizen pugnaturus. Cumque iam proficiscendum esset, aegrotare coepit; unde necessitate compulsus Karolum filiorum suorum ultimum eidem exercitui praefecit Domino exitum rei commendans.“ *Annales Fuldenses ad annum 869*, s. 68n.

¹⁶⁸⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 64.

blíž Ries dělí na základě testamentu *paternum regnum*, slibují si vzájemnou věrnost a potvrzují to přísahou. „*Její text nechali zapsat v německém jazyce a uchovali na několika místech.*“¹⁶⁹⁾ Důraz kladený na toto pojítka východních kmenů právě při příležitosti dělení *regna Hludowici* není jistě náhodný. Vrcholná politická reprezentace východního království si spolu s duchovními elitami musela být jasně vědoma specifik, která ji k sobě poutala a zároveň odlišovala od aristokracie západního království. Formulace Meginhardova zápisu tuto skutečnost jasně podtrhují, připouští sice dočasné rozdělení *regna*, ale zároveň zdůrazňuje jeho společné základy a nadále předjímá jeho jednotu.

Právě k tomuto regnu je již na konci předchozí dekády vztažen pojem vlast, *patria*. Ten je užit v souvislosti se zrádným jednáním hraběte Gundakara, který se stal roku 863 předákem Korutanců. „*Gundakar, Karlmannův vazal, který opakovaným porušením přísah a zákeřnými útoky proti králi Ludvíkovi a jeho synům porušil věrnost a uprchl od svého pána k Rostislavovi, a když zamýšlel bojovat proti vlasti po způsobu Catiliny, byl zabit. Tento pronesl k Rostislavovi a jeho vojsku, když se přiblížila Karlmannova výprava, toto: ‚Bojujte udatně k ochraně vaší vlasti, neboť já nemohu, protože jsem přísahal na sv. Jimrama a další světce věrnost králi Ludvíkovi a jeho synům a on teď zadržuje moji paži, kopí i štít.‘ Ihned na počátku boje padl. Po zprávě o této události nechal král zvonit na oslavu záhuby nepřitele všechny zvony řezenských kostelů...*“¹⁷⁰⁾ Starší německá historiografie na základě srovnání s dalšími prameny, a ta-

¹⁶⁹⁾ „Sequenti autem mense Karlmannus et Hludowicus atque Karolus Hludowici regis filii in pago Retiense convenientes paternum inter se regnum diviserunt et sibi invicem fidelitatem servaturos esse sacramento firmaverunt. Cuius sacramenti textus theutonica lingua conscriptus in nonnullis locis habetur.“ *Annales Fuldenses ad annum 876*, s. 89.

¹⁷⁰⁾ „Gundacar vassallus Carlmanni, qui multis periuriis et dolosis machinationibus Hludowico regi eiusque filiis saepenumero extitit infidelis et proprium dominum derelinquens ad Rastizen defecerat, contra patriam more Catilino dimicare volens occisus est. Hic Carlmanni ducibus ad locum certaminis propinquantibus dixisse fertur ad eos, quibus a Rastizo erat praelatus: ‚Pugnate fortiter vestram patriam tuentes; ego enim in hoc certamine vobis proficiuus non ero, quoniam sanctus Emmerammus ceterique sancti, in quorum reliquiis Hludowico regi filiisque illius fidem me servaturum esse iuravi, meum clipeum et hastam tenentes mea brachia iusum deprimunt et me undique constrictum quasi loris ligatum retinent, ita ut nec manum quidem ad os mittere praevaleam‘. Dum haec infelix loqueretur, nostris supervenientibus occubuit, Domino illi infidelitatis suae condignam mercedem retribuente. Quod cum regi relatum fuisset, omnes in commune Deum laudare signis etiam cunctarum in Reganesburg aecclesiarum concrepantibus pro interitu hostis extincti praecipit.“ *Ibidem*, ad annum 869, s. 67n.

ké v souvislosti se zmíněným vazalským vztahem ke Karlmannovi vztahovala Gundakarovu patria k Bavorsku.¹⁷¹⁾ Nověji je správně poukazováno na fakt, že je stejně silně zdůrazněn i jeho vztah ke králi Ludvíkovi a poukazováno na význam *patria* Moravanů, která je v letopisech opakovaně označena termínem *regnum*. Tu staví Wolfgang Eggert v Meginhardově líčení do protikladu ke vzbouřencově vlasti, proti které jedná po způsobu Katiliny, ve snaze prokázat, že Gundakarovou *patria* musí nutně být *regnum Hludowici*.¹⁷²⁾ Toto vysvětlení je umělé a vykonstruované, přijatelnější je odůvodnění tohoto závěru tónem celého díla, které se nese v duchu východofrancké jednoty. Spojení regna s Bavorskem by bylo interpretačně lákavé, ale ze znění textu i celkového vyznění Meginhardovy části fuldských análů není pravděpodobné. V obdobném smyslu je nutno hodnotit *regnum* ve spojení s Bavorskem i o dva roky později, kdy „*je král nucen po sněmu ve Frankfurtu odcestovat do Bavorska, kde vyslal proti Čechům, kteří zamýšleli vpadnout do jeho regna, služebníky ze svých částí, biskupa Arna z Würzburgu, hraběte Ruodolta a s nimi další.*“¹⁷³⁾ Interpretaci dále usnadňuje v témže odstavci užitý pojem „naši“ pro vojsko biskupa Arna,¹⁷⁴⁾ stejně tak zpráva z následujícího roku, kdy „*král opustil region Bavorů a odcestoval do Frankfurtu, kde oslavil Vánoce.*“¹⁷⁵⁾ I zde je proto *regnum* jednoznačně míněno jako celá říše a je to právě ona, ke které pisatel vztahuje pojem vlast.

Dalším projevem utváření pocitu sounáležitosti je posun Rudolfova pojmu *populi Germaniae*, národy Germánie. V pojetí Meginhardově dochází k zásadní přeměně, geografickou oblast *Germania*, která je stále protikladem

¹⁷¹⁾ W. Hessler, Die Anfänge des deutschen Nationalgefühls in der ostfränkischen Geschichtsschreibung des neunten Jahrhunderts, in: Historische Studien 376, Berlin 1943, s. 40.

¹⁷²⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 89nn.

¹⁷³⁾ „Rex vero mense Octobrio cum suis colloquium habuit in Franconofurt; inde in Baioariam profectus contra Behemos inruptionem in regnum suum molientes tutores partium suarum misit, Arnum videlicet episcopum et Ruodoltum comitem aliosque cum eis.“ *Annales Fuldenses ad annum 871*, s. 74n.

¹⁷⁴⁾ „*Nostrates vero supervenientes DCXLIII equos cum frenis et sellis atque eiusdem numeri scuta, quae fugientes dimiserant, invenerunt; et haec nullo resistente tollentes ad castra laeti reversi sunt.*“ *Ibidem*.

¹⁷⁵⁾ „Rex autem disposita Baioariorum regione ad Franconofurt mense Decembri venit ibique natalem Domini celebravit.“ *Ibidem*, ad annum 872, s. 77.

k *Italii* a *Gallii*, nyní obývá jeden germánský lid, *populus Germanicus*, jehož součástí jsou jednotlivé kmeny. Termín užívá Meginhard opakovaně v souvislosti s živelnými pohromami, které postihly lid říše.¹⁷⁶⁾ Tento posun je nutně následkem nabytí vědomí společných pojítek, kterými jsou vedle jazyka i společné elity a tradice. Carlrichard Brühl v něm vidí raný stupeň utváření středověkého národa, kdy již kmeny mají společné označení, ale v politickém významu se stále jedná o více jednotek.¹⁷⁷⁾

Posun pojetí říše z *regnum orientalium Francorum* k *regnum Hludowici* je projevem transformace ideového základu říše, který již neakcentuje kmenové Franky. Samotný termín *regnum Francorum* je v celém Meginhardově pokračování fuldských análů užit pouze jednou v rámci rozepří o dělení říše Ludvíka Němce.¹⁷⁸⁾ Ojedinělost výskytu tohoto obratu brání jeho širší interpretaci, nelze vyloučit ani převzetí ze ztracené listiny. Dalším obdobným termínem je již výše zmíněná pasáž o „sesazení hraběte Werinhara, jednoho z předáků Franků“ z roku 865.¹⁷⁹⁾ Rozhodující otázkou je jeho původ, avšak vzhledem k nedostatečnosti pramenné základny jej lze jen stěží určit.¹⁸⁰⁾ Možný ne-

¹⁷⁶⁾ „Eodem anno facta est fames valida per universam Italiam atque Germaniam, et multi inedia consumpti sunt. Tempore vero novarum frugum novi generis plaga et prima in gente Francorum visa *Germanicum populum* non mediocriter afflixit.“ *Annales Fuldenses* ad annum 873, s. 79; „In hoc anno febris Italica dolorque oculorum *Germanicum populum* graviter vexavit, maxime circa Rhenum habitantes; pestilentia quoque ingens secuta est exercitum Carlmanni de Italia redeuntem, ita ut plurimi tussiendo spiritum exalarent.“ *Ibidem*, ad annum 877, s. 90.

¹⁷⁷⁾ Carlrichard Brühl, *Deutschland – Frankreich. Die Geburt zweier Völker*, Köln – Wien 1990, s. 248n.

¹⁷⁸⁾ „Hludowicus et Karolus Hludowici regis filii dure accipientes, quod quandam *partem regni Francorum*, quam rex illis sub testamento post obitum suum habendum delegaverat...“ *Ibidem*, ad annum 871, s. 72n.

¹⁷⁹⁾ „Werinharius comes, *unus ex primoribus Francorum*, apud Hludowicum regem accusatus, quasi Rastizen suis hortationibus adversus eum incitasset, publicis privatus est honoribus.“ *Ibidem*, ad annum 865, s. 63.

¹⁸⁰⁾ Dümmler, *Geschichte des Ostfränkisches Reiches* II, s. 118, pozn. 3, jej ztotožňoval s tirolským ambasátorem *Uuernarius* zmíněném v tirónských notách, nověji jej J. Widemann, *Die Traditionen des Hochstifts Regensburg und Klosters St. Emmeram*, in: *Quellen und Forschungen zur Bayerischen Geschichte*, Neue Folge 8, ed. J. Widemann, s. 36, ztotožnil s osobou *Vuerinheri* dochovanou v tradici Sv. Jimrama. Otázka jeho původu zůstává nicméně neobjasněna. Více viz Wolfgang Eggert, c. d., s. 77n.

francký původ této významné osoby východobavorského pomezí by svědčil pro širší pojetí pojmu na celoříšskou elitu, opak pro užší, kmenovou interpretaci pojmu. Zásadní roli pro rozřešení otázky tak má až text posledního Meginhardova zápisu, kde zmiňuje „*všechny předáky Franků, kteří proti císaři konspirovali.*“¹⁸¹⁾ Na událostech měly bezesporu významný podíl i nefrancké elity, zejména Arnulfovi Bavoři, lze tedy zobecnit, že předáky Franků míní Meginhard celoříšskou aristokracii.¹⁸²⁾

Kmenové území východních Franků je označováno *Francia*,¹⁸³⁾ jeho centrem je Frankfurt, který je ojedinele označen jako *villa regni sui* Ludvíka Němce,¹⁸⁴⁾ čímž je reflektováno výsadní postavení starého kmenového centra.¹⁸⁵⁾ Franky a Frankfurt je nejčastěji se vyskytující oblastí v tomto díle kroniky, vedle ní lze sledovat vzrůstající frekvenci výskytu krále v Bavorsku a v Řezně. Zatímco v Rudolfově části fuldských análů lze tento jev označit za ojedinelý, u Meginharda nabývá na síle, jak dokládá poměr výskytu Frank a Bavorska přibližně dva ku jedné.¹⁸⁶⁾ S jedinou výjimkou je zmíněn pobyt Ludvíka Němce ve vévodství Bavorů kratší či delší dobu každý rok od počátku Meginhardova dílu až do jeho smrti.¹⁸⁷⁾ Jako za Rudolfa i nyní zde často slavil církevní svátky a konal sněmy, zejména stran pohraničních a zahraničních záležitostí. Výmluvný je text z roku 874, kdy zamýšlené spiknutí Ludvíka Mlad-

181) „Nam omnes optimates Francorum, qui contra imperatorem conspiraverant...“ *Annales Fuldenses ad annum 887*, s. 106.

182) Srv. odpovídající pasáže z rozboru řezenského pokračování fuldských análů a Reginovy Světové kroniky, viz s. 61 a s. 105n.

183) Tak soudil již W. Hessler, c. d., s. 37 an.; Ewig v dataci listin Karla Tlustého prokázal, že pojmy *Galia* a *Francia* zde stojí proti sobě, jak přijímá Wolfgang Eggert, c. d., s. 72n.

184) „Hludowicus rex de infirmitate sua convalescens mense Februario in purificatione sanctae Mariae ad Franconofurt *villam regni sui* pervenit...“ *Annales Fuldenses ad annum 870*, s. 70.

185) Tento obrat je analogií k „*principalis sedes orientalis regni*“ Regina z Prümü v jeho Světové kronice, o výjimečném postavení města i reflexi tohoto faktu tak nemůže být pochyb. Regino ad annum 876, s. 111.

186) Wolfgang Eggert, c. d., s. 74.

187) V roce 864 a následujícím nepřímě, 866 dvakrát, 867, 869, 870 nepřímě a jednou doslova, 871 třikrát, pak až do své smrti nejméně jednou ročně. Viz odpovídající pasáže *Annales Fuldenses*.

šího „vytáhlo krále z Bavorska do Frank“,¹⁸⁸⁾ odkud se stárnoucí král „vrátil do Bavorska.“¹⁸⁹⁾ O domovském vztahu krále s „jeho“ kmenovým vévodstvím vypovídá i trvalý pobyt Ludvíkovy manželky, královny Hemmy. „Král přežímoval ve Frankfurtu a po Velikonocích odešel do Bavorska navštívit královnu. Koncem května se odtud vrátil do Trevíru...“¹⁹⁰⁾ Meginhard zaznamenal na začátku následujícího roku její smrt poblíž Řezna a pohřbení v kostele svatého Jimrama.¹⁹¹⁾ Ludvík Němec ji přežil o půl roku, skonal 28. srpna na falci ve Frankfurtu a byl pochován Ludvíkem Mladším v klášteře sv. Nazaria v Lorchu.¹⁹²⁾ Tato fakta dobře dokumentují rozdvojenost vlády zakladatele východního království, kdy Ludvík vedle role krále východních Franků až do konce jeho života pokračoval i v tradici krále Bavorů, kterým byl na počátku třicátých let. Význam bohatého kmenového vévodství v rámci říše dokládá již samotný fakt, že bylo právě ono závětí určeno jako dědictví pro prvorozeného syna Karlmana, nikoliv „státotvorné“ Franky, napovídá tak, kde bylo těžiště královny moci. Řezno bylo za vlády „prvního Němce“ vedle Frankfurtu hlavním sídelním městem *regnum Hludowici*.

Zájem pisatele se po smrti Ludvíka Němce přesunul zpět na Franky, o které se opírala moc krále pisatelovy *části království Franků*, Ludvíka Mladšího. Vedle Bavorů začínají po smrti Ludvíka Němce získávat na významu i zprávy z dalších kmenových vévodství, která byla dříve v líčení opomíjena. Opakovaně jsou zaznamenány obtíže Sasů s útočícími Normany, jejichž vpády jsou po znovusjednocení karlovského impéria silně akcentovány. Zaznamenán je

188) „Eodem mense Hludowicus iunior apud sanctos Marcellinum et Petrum cum quibusdam patris sui consiliariis secretum habuit colloquium, quod *regem de Baioaria traxit in Franciam*.“ Ibidem, ad annum 874, s. 81n.

189) „...post haec in Baioariam se recepit.“ Ibidem, s. 83.

190) „Rex Hludowicus hiemavit in Franconofurt et post pascha perrexit in Baioariam invisere reginam. Inde rediens circa Kalendas Iunii venit ad Tribure...“ Ibidem, ad annum 875, s. 83.

191) „Hemma regina apud Radesbonam Baioariae civitatem obiit sepultaque est in aeclesia sancti Emmerammi martyris.“ Ibidem, ad annum 876, s. 85.

192) „Hludowicus aegrotare coepit et crescente cotidie infirmitate V. Kal. Septembr. in palatio Franconofurt diem ultimum clausit; cuius corpus transtulit aequivocus fillius et in monasterio sancti Nazarii, quod dicitur Lauresham, honorifice sepelivit.“ Ibidem, ad annum 876, s. 86.

i konflikt durynských kmenových elit roku 883,¹⁹³⁾ který je jedním z projevů probíhající emancipace předáků jednotlivých kmenů.

Bavorsku a jeho optimátům je však stále přikládán velký význam, jak dokládá záznam roku 879. Karlmann byl stížen těžkou chorobou, jeho tělo bylo paralyzováno a nemohl mluvit. Tehdy přispěchal z Forchheimu Ludvík Mladší a nechal si od shromážděných předáků onoho *regionu* odpřísáhnout, že po Karlmannově smrti nepřijmou jiného krále než jeho a až poté se vrátí do Frankfurtu.¹⁹⁴⁾ Později přijel do Bavorska znovu, aby získal od Karlmannova nároky na *universum regnum*, což bylo již rozebráno výše.¹⁹⁵⁾ Po Karlmannově smrti strávil léto 881 v Bavorsku.¹⁹⁶⁾ Je zjevné, že Ludvík Mladší přičítal držbě prestižního vévodství nemalou důležitost, a proto si ji zajistil včas ještě za bratrova života holdem kmenových předáků, a který si nelze vykládat jinak než za průvodní jev nárůstu moci lokální aristokracie a partikularizace říše. Karlmann svým souhlasem přes původní designaci svého levobočka Arnulfa uznal právo východních velmožů zvolit si svého krále, jak bylo již delší dobu zvykem v západofrancké oblasti.¹⁹⁷⁾

Chod událostí po smrti Ludvíka Mladšího potvrzuje, že se v žádném případě nejednalo o nahodilé jednání. „*Když se Karel Tlustý doslechl o odchodu svého bratra, přicestoval do Bavorska a shromáždění předáci, kteří byli jeho*

¹⁹³⁾ „Boppo et Eginio comites et duces Thuringiorum inter se confligentes non paucas hominum strages dabant; in quo conflictu Boppo superatus vix cum paucis viris effugit caeteris omnibus occisis.“ Ibidem, ad annum 883, s. 100.

¹⁹⁴⁾ „Hludowicus rex natale Domini caelebravit in Forahheim; inde in Baioariam profectus est invisere Carlmannum, qui gravi detinebatur infirmitate; nam paralisi morbo correptus usum loquendi amisit. Ibiq̄ue optimates eiusdem regionis ad se venientes suscepit, ea videlicet ratione, ut post obitum Carlmanni nullum alium super se regem susciperent vel regnare consentirent; inde transiens pascha caelebravit in Franconofurt.“ Ibidem, ad annum 879, s. 92. Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 218.

¹⁹⁵⁾ Viz s. 36.

¹⁹⁶⁾ „Rex ... inde transiens omne tempus aestivum in Baioaria moratus est.“ Annales Fuldenses ad annum 881, s. 96.

¹⁹⁷⁾ Na východě dosud při jediném uskutečněném dělení platil princip designace vládnoucím Karlovcem. Walter Schlesinger, c. d. A, s. 234n.

*bratra, jej přijali za svého pána, potom odešel do Wormsu...*¹⁹⁸⁾ Z textu jasně vyplývá, že i Karel považoval za nutné nechat si nejprve složit hold bavorských předáků a až poté odcestoval na území Franků, jejichž hold spolu s elitami dalších kmenů bratrova království autor nepovažoval za nutné zaznamenat. Tato rychlá akce Karla Tlustého byla s velkou jistotou motivována snahou předejít Arnulfa v jeho úsilí získat celé vévodství jakožto dědictví po jeho otci Karlmannovi. Meginhard tento fakt záměrně zdůrazňuje, čímž podtrhuje věrolomnost jednání bavorských předáků roku 887. Korutanský Arnulf mezi holdujícími doslovně zmíněn není, avšak ze znění zápisu roku 887 je jeho účast na holdování takřka jistá.¹⁹⁹⁾ Řezenský pokračovatel akcentuje tyto události zcela odlišným způsobem, přísahu Bavorů zcela pomíjí a zdůrazňuje naopak hold říšských elit.²⁰⁰⁾ Spěšná snaha Karla III. zajistit si přísahu předáků bavorského kmene ještě před samotnými Franky svědčí také o významu a prestiži, který mu byl v rámci východního království přičítán.²⁰¹⁾

Neméně zajímavý je pád Karla Tlustého, který je popisován prameny velmi rozporuplně. Meginhard z Fuldy předkládá v mohučské redakci následující verzi události. „*Ale onen (sesazený kancléř Karla III. Luitward z Vercelli – O. Ž.) se uchýlil do Bavorska k Arnulfovi a s ním pracoval na tom, jak připravit císaře o jeho panství, což se také stalo. Neboť když tento císař pobýval na falci v Trevíru, kde očekával shromáždění svých věrných, přitáhl Arnulf se silným vojskem Noriků a Slovanů a působil mu obtíže. Všichni shromáždění předáci Franků, kteří proti císaři konspirovali, jej přijali za svého pána. Kterí odmítli přijít byli zbaveni lén a císaři nezanechal k službě nikoho než nejchudší osoby. Císař mu poslal prostřednictvím arcibiskupa Luitberta dřevo Svatého kříže, na které mu onen dříve přísahal věrnost, aby na ně nezapomněl a nevystupoval proti němu útočně a barbary. Když to onen viděl, vyronil slzy a když*

¹⁹⁸⁾ „Karolus imperator audito fratris sui obitu de Italia perrexit in Baioariam et optimates, qui fuerant fratris sui, ad se venientes in suum suscepit dominium. Deinde Wormatiam veniens cum suis undique venientibus consiliatus est, quomodo Nordmannos de suo regno expelleret...” Ibidem, ad annum 882, s. 98.

¹⁹⁹⁾ Karel Tlustý mu nechal po kancléři Luitbertovi poslat dřevo svatého kříže, na které mu Arnulf dříve přísahal věrnost. „Cui imperator lignum sanctae crucis, in quo prius ei fidem se servaturum iuraverat, per Liutbertum archiepiscopum destinavit, ut sacramentorum suorum non immemor tam ferociter et barbary contra eum non faceret.” Ibidem, ad annum 887, s. 106.

²⁰⁰⁾ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 882, s. 107.

²⁰¹⁾ Srv. s líčením řezenského pokračovatele v následující kapitole, s. 51.

zařídil, jak chtěl, vrátil se z království do Bavorska, císař se s nemnohými, kteří byli s ním, vrátil do Alamannie.“²⁰²⁾ Spíše než skutečné události je předmětem zkoumání Meginhardův tendenční pohled na celé události, který je ovlivněn zainteresovaností pisatelova mecenáše, mohučského arcibiskupa Luitberta, na celých událostech. Právě on nahradil na několik posledních měsíců Karlovy vlády v kancléřském úřadu sesazeného Luitwarda z Vercelli. Jeho obžalobě z těžkých zločinů věnuje Meginhard větší část zápisu tohoto přelomového roku, ten po svém sesazení z světského i církevního úřadu odchází k Arnulfovi intrikovat proti císaři.²⁰³⁾ Moderní historiografie ve shodě za skutečný motiv kancléřova pádu označuje spory o nástupnictví Karlu Tlustém.²⁰⁴⁾ Samotné vylíčení rozhodujících událostí svaluje velkou část viny na Arnulfa spolu s konspirujícím Luitwardem, je proto důsledkem jednání Bohem potrestaného.²⁰⁵⁾ Iniciativa je tedy dle Meginharda na straně Korutanského Karlmanova levobočka Arnulfa, zatímco role předáků je snížena, pouze se poddali vojenské síle jeho Noriků a Slovanů. Levobočkově jednání nepovažuje autor za legitimní a připomíná jeho přísahu věrnosti Karlu Tlustému na nejsvětější relikvie, zároveň označuje jeho počínání za kruté a barbarské.²⁰⁶⁾ Jedná nekřesťansky a proti Bohu. Naproti tomu účast kmenových elit je zlehčena, aktivně vystupuje pouze část aristokracie. Tu autor charakterizuje jako *všechny shromážděné předáky Franků, kteří proti císaři konspirovali*, čímž také zdů-

²⁰²⁾ „At ille in Baioariam ad Arnolfum se contulit et cum eo machinari studuit, qualiter imperatorem regno privaret; quod et factum est. Nam cum idem imperator in villa Tribure consedisset, suorum undique opperiens adventum, Arnolfus cum manu valida Noricorum et Sclavorum supervenit et ei molestus efficitur. Nam omnes optimates Francorum, qui contra imperatorem conspiraverant, ad se venientes in suum suscepit dominium; venire nolentes beneficiis privavit nichilque imperatori nisi vilissimas ad serviendum reliquit personas. Cui imperator lignum sanctae crucis, in quo prius ei fidem se servaturum iuraverat, per Liutbertum archiepiscopum destinavit, ut sacramentorum suorum non immemor tam ferociter et barbaramente contra eum non faceret. Quo viso lacrimas fudisse perhibetur; tamen disposito, prout voluit, regno in Baioariam se recepit; imperator vero cum paucis, qui secum erant, in Alamanniam repedavit.“ Annales Fuldenses ad annum 887, s. 106.

²⁰³⁾ Ibidem, s. 105n.

²⁰⁴⁾ Eduard Hlawitschka, c. d. A, s. 41n; Hagen Keller, c. d. A, s. 377.

²⁰⁵⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 87n.

²⁰⁶⁾ „Císař mu poslal prostřednictvím arcibiskupa Luitberta dřevo svatého Kříže, na které mu onen dříve přísahal věrnost, aby na ně nezapomněl a nevystupoval proti němu útočně a barbarsky.“ Annales Fuldenses ad annum 887, s. 106.

razňuje menšinový charakter Arnulfovy královské volby. Stanoviska předáků kmenových Franků jsou pominuta úplně, což je další doklad pro přesun těžiště moci ve prospěch jiných kmenů. Jedinými aktivními předáky je část bavorské elity z východních území vévodství, která byla jádrem Arnulfova vojska.²⁰⁷⁾ Pravděpodobná je ale účast všech bavorských elit, neboť v závěrečné pasáži je zmíněn návrat Arnulfa z království do Bavorska, nikoliv Korutan.²⁰⁸⁾ Meginhard novému králi titul *rex* nepřiznal, Karla III. naopak i v alamannském exilu nadále označuje císařským titulem,²⁰⁹⁾ z čehož lze usuzovat na negativní postoj Meginharda k převratu, pro přesnější reflexi problematiky je proto nutná konfrontace s dalšími prameny, na prvním místě s tzv. Řezenským pokračováním fuldských análů.²¹⁰⁾

Meginhardovo pokračování fuldských análů je ve všech ohledech pokračováním předchozího dílu, jehož autorem byl pisatelův učitel. Shodují se v celkovém pojetí východofranckého království, které nyní nese ve shodě s dobovou tendencí název svého panovníka-zakladatele *regnum Hludowici*. V autorově propracované koncepci je i nadále celistvým a jednotným útvarem, který obývá nově se utvářející *populus Germanicus* a začíná si uvědomovat své odlišnosti od ostatních území bývalého karlovského impéria, v první řadě je jím společný jazyk kmenů, *lingua theutonica*. Obraz jednotného království je autorem uměle udržován i v době, kdy došlo k jeho faktickému rozdělení mezi syny Ludvíka Němce. Autor se tento fakt snaží v duchu ideje jednoty a nedělitelnosti říše zastříť nejen zdůrazněním společných pojmů kmenů, ale zejména poskytnutím minima informací o těchto děleních a zdůrazněním nesamostatnosti jednotlivých oblastí užíváním pojmu *regio*. Po snovusjednocení východního království Karlem III. obnovuje Meginhard užívání pojmu *regnum* pro jeho říši, přičemž v této tendenci pokračuje i po začlenění království západních Franků pod jeho vládu. Obnovení velkého karlovského impéria však neleží na pisatelově srdci a chápe jej jako personální unii. Povstání východních kmenů proti Karlu Tlustému je prezentováno jako iniciativa Arnulfa Korutanského v součinnosti se zatraceným mocným kancléřem Luitwardem, což ovšem není zcela jisté. Z náznaků vyplývá nárůst moci

207) „Arnolfus cum manu valida Noricorum et Sclavorum supervenit...” Ibidem.

208) „...regno in Baioariam se recepit.” Ibidem.

209) „...imperator vero cum paucis, qui secum erant, in Alamanniam repedavit.” Ibidem.

210) Viz odpovídající pasáže dále, s. 56an.

kmenových elit v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let 9. století, který se pisateli jen s velkými obtížemi daří bagatelizovat.

V tomto státním útvaru si po celé popisované období udržuje vedle státotvorných kmenových Franků silné postavení prestižní vévodství Bavorů. Toto tvrzení prokazuje vysoká frekvence pobytu krále Ludvíka na kmenovém území i usazení provorozeného králova syna v jeho východních oblastech, jakožto i úsilí mladších bratří Karlmana o zisk Bavorska za života otce i později za vlády jeho samého. Zároveň se dále emancipuje kmenová aristokracie, jejíž souhlas pokládá Ludvík Mladší za podstatný pro zisk vlády ve vévodství umírajícího bratra. Její vliv sahá i za hranice bohatého vévodství, prvním činem posledního žijícího syna Ludvíka Němce Karla III. bylo získání holdu bavorských předáků. Ti však svůj slib neplní a jsou páteří vojska, které o pět let později smete posledního franckého císaře z trůnu. Jeho nástupcem je levoboček bavorského krále Karlmana Arnulf, kterému pro nástup k moci ve východním království posloužila stejně jako dříve jeho otci Korutanská marka. V líčení těchto událostí je Meginhard považován za méně věrohodný pramen, než je dílo vzešlé z pera neznámého mnicha kláštera svatého Jimrama v Řezně.

Annalium Fuldensium Continuatio Ratisbonensis

Závěrečná pokračování fuldských analů²¹¹⁾ se od předchozích částí výrazně odlišují, tento fakt je důsledkem odlišného místa jejich vzniku, kterým byly kláštery v bavorském Řezně a Niederaltaichu, což se odráží v odlišném pohledu na jednotlivé kmeny říše, jakožto i na ni samotnou. Pro posouzení odlišností mezi koncepcemi neznámého řezenského autora a jeho fuldského předchůdce je přínosné období vlády Karla III. Tlustého, které zaznamenávají oba autoři současně.

Jedním z rozdílů je chápání pojmu *regnum* a odlišnost jeho náplně. Meginhard tento pojem užíval pouze pro jednotné *regnum Hludowici* a snažil se tuto náplň udržet i po jeho faktickém rozpadu po rozdělení mezi syny Ludvíka Němce v Ries, změnu jeho obsahu připustil pouze pod dojmem znovusjednocení Francké říše v původním rozsahu doby Karla Velikého.²¹²⁾ Neznámý řezenský autor těmito resentimenty netrpěl a pojem *regnum* má pro něho jinou náplň. Tuto odlišnost lze pozorovat již v popisu převzetí moci Karlem III. v oblastech ovládaných starším bratrem Ludvíkem. „*Karel spěšně, když se do- slechl o smrti staršího bratra, přešel z Itálie přes Bavorsko do Frank, uspořádal v květnu ve Wormsu sněm, kde přijal předáky z regna svého bratra. Poté táhl se shromážděným vojskem z celého svého regna, s Langobardy, Alamanny a Franky po západním břehu Rýna, Bavoři táhli po východním břehu až k Andernachu, kde se konečně přeplavili. Zde bylo vojsko rozděleno a Bavoři s jejich knížetem Arnulfem a Sasové s Jindřichem...*“²¹³⁾ V Meginhardově pojetí naopak pouze přijal předáky, kteří byli jeho bratra a jehož díl o pouhý rok dříve označil za region.²¹⁴⁾

²¹¹⁾ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annos 882—897*, s. 107—131; *Annales Fuldenses, Continuationes Altahenses ad annos 897—901*, s. 131—135.

²¹²⁾ Viz výše, s. 37.

²¹³⁾ *Karolus quippe, cum audisset obitum fratris sui maioris, de Italia per Baiowariam iter suum in Franciam direxit, placitum generale ad Wormaciam tenuit, receptis primoribus ex regno fratris sui mense Maiarum. Post haec praeparatis copiis ex omni suo regno, Longobardis, Alamannis Francisque secum assumptis ille ex occidentali parte contra Nordmannos, Baiowarii ex orientali Hreni fluminis usque ad Antrinacham tandem se transmiserant. Ibi divisio exercitu Baiowarii cum principe eorum Arnolfo, Franci cum Heimrico...*“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 882*, s. 107.

²¹⁴⁾ „...optimates, qui fuerant fratris sui, ad se venientes in suum suscepit dominium.“ *Annales Fuldenses ad annum 882*, s. 98.

V témže roce zpravuje řezenský autor o přísaze, kterou učinil král Normannů Sigfrid Karlovi III. „*Přísahal, že dokud bude císař Karel živ, nevstoupí nikdy nepřátelsky do jeho regna.*“²¹⁵⁾ Ve stejném duchu se nese zpráva o přísaze, již učinil o dva roky později císaři vévoda Svatopluk, který se obdobně zavázal nevtrhnout nikdy za života Karla III. do *regnum suum*.²¹⁶⁾ Tato zpráva přináší další neobvyklý prvek, tím je použití pojmu *regnum* pro území vévody Brazlava mezi Drávou a Sávou.²¹⁷⁾ Tento výskyt není ojedinělý, ve stejném roce je termín užit i pro území ovládané velkomoravským Svatoplukem, který obvinil Arnulfa z podněcování Bulharů ke vpádu do jeho regna.²¹⁸⁾ Jen o pár řádek výš je pojmenován *Zwentibaldus dux*.²¹⁹⁾ Zde výčet nekončí, již roku 883 je zmíněno *regnum Witonis*, který byl *comes Tuscianorum*.²²⁰⁾ O deset let později se v análech nalézá další průkazná pasáž, *regnum Zwentibaldi ducis*.²²¹⁾ Vedle těchto nekarlovských vládců je k roku 884 regnem i území ovládané Arnulfem ještě před získáním královského titulu.²²²⁾ Lze tedy odůvodněně zobecnit, že držba regna se u řezenského kronikáře nevázála na držbu králov-

²¹⁵⁾ „Primum iuramento contestatus est ex illa hora et ultra usque, dum Karolus imperator viveret, numquam *in suum regnum* hostili praedatione iturus...“ Ibidem.

²¹⁶⁾ „Imperator per Baiowariam ad Orientem proficiscitur veniensque prope flumen Tullinam Monte Comiano colloquium habuit. Ibi inter alia veniens Zwentibaldus dux cum principibus suis, homo, sicut mos est, per manus imperatoris efficitur, contestatus illi fidelitatem iuramento et, usque dum Karolus vixisset, numquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 884*, s. 113.

²¹⁷⁾ „Postea veniente *Brazlavoni duce*, qui in id tempus *regnum inter Dravo et Savo flumine*...“ Ibidem, s. 112.

²¹⁸⁾ „Quo audito *Zwentibaldus dux* misit nuntios ad eum, ait illi: „Inimicos meos sustentas; si eos non dimiseris, nec me tecum pacificatum habebis“. Alteram etiam occasionem adversus eum protulit: „Tui homines in vitam meam nec minus in *regnum meum* dolose cum *Vulgaris* conciliaverunt“, qui priore anno suum regnum vastavere, „hoc volo mihi cum iuramento verum non esse contestari“; quorum neutrum umquam se facturum Arnulfus renuntiavit. Postea veniente *Brazlavoni duce*, qui in id tempus *regnum inter Dravo et Savo flumine*...“ Ibidem.

²¹⁹⁾ Ibidem.

²²⁰⁾ Ibidem, ad annum 883, s. 109n.

²²¹⁾ Ibidem, ad annum 893, s. 122.

²²²⁾ „...in regno Arnolfi...“ Ibidem, ad annum 884, s. 112.

ského titulu, neboť jej vedle členů královského rodu přiznává i vládcům nezávislých oblastí, které jsou vždy v nepřátelském stavu ke králi pisatele. Pojem se tedy zjevně vztahuje na jakékoliv svrchované území a není nijak ovlivněn hodnotou jeho vládců.

Neustálená je také titulatura některých vládnoucích osob, Karel Tlustý je střídavě *rex*²²³⁾, *imperator*²²⁴⁾ a *cesar*²²⁵⁾. Ustáleně je označován nový král východních kmenů Arnulf, který je nejčastěji jmenován titulem *rex*, pouze občas ve spojení se jménem, jeho manželka Oda je *regina*.²²⁶⁾ Arnulfův nelegitimní syn Zwentibold je *filius regis*, po jeho císařské korunovaci pak *filius imperatoris* v roce 897. Tuto nejistotu v titulatuře panovníka přičítá Eggert v návaznosti na studie S. Hellmanna nižší úrovni znalosti latinského jazyka neznámého řezenského mnicha.²²⁷⁾ Nabízí se i jiné vysvětlení, které považuje nejasnou titulaturu Karla III. za jeden z projevů nesympatie pocítované autorem k jeho osobě. Stejně nejistou titulaturu ale užívá po císařské korunovaci i pro Arnulfa, s nímž sympatizuje. Během dvou let jej třikrát označil za *cesara*, z toho dvakrát k roku 896 je *cesar augustus*, v následujícím roce pouze *cesar*.²²⁸⁾ Lze tedy předpokládat platnost dříve předložené varianty shledávající příčiny ve špatné úrovni latiny řezenského autora.

Korektním titulem je označen západofrancký král Karlmann, jehož smrt roku 884 umožnila krátké znovusjednocení impéria v původním rozsahu doby Karla Velikého. Událost, která tak silně zapůsobila na Regina z Prümü i Meginharda z Fuldy, se odráží i v líčení jeho pokračovatele. „*Po smrti krále Karlmanna, který vládl Gallii, císař odcestoval do jeho království a přijal předáky, zařídil zde záležitosti, jak chtěl, navrátil se do Frank, kde byl ohlášen sněm...*“²²⁹⁾ Znění zápisu je obvykle vykládáno jako důkaz pro existenci dvou

223) Ibidem, ad annum 882, s. 109 et ad annum 886, s. 114.

224) Ibidem, ad annos 882, s. 108; 883, s. 109; 884, s. 113; 886, s. 114; 887, s. 115.

225) Ibidem, ad annos 885, s. 113; 887, s. 115.

226) Wolfgang Eggert, c. d., s. 111.

227) Wolfgang Eggert, c. d., s. 99nn.

228) Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annos 896 et 897, s. 128nn.

229) „Post obitum Karolomanni regis, qui tunc Galliam rexerat, cesar *regnum ipsum* adgreditur receptisque primoribus et dispositis ibi rebus, prout voluit, remeavit in Franciam ad edictum placitum Wormacense obviam apostolico.“ Ibidem, ad annum 885, s. 113.

nezávislých regen,²³⁰⁾ které jsou spojeny pouze osobou panovníka. Toto pojetí přijímá i Wolfgang Eggert, nicméně si protirečí, když zároveň soudí, že pojem *Francia* měl pro řezenského pokračovatele regionální rozměr.²³¹⁾ Císař přijal vládu v Karlmannově regnu a odtud se vrátil do Frank, kde prokazatelně dlouhou dobu nebyl, je tedy pravděpodobná interpretace na území bývalého východního království.²³²⁾ Možný ovšem je i výklad v užším, regionálním smyslu, neboť Karel odcestoval na kmenové území východních Franků do Wormsu.

Podobně je popsán Karlův návrat ze západu i v následujícím roce, kdy se z jím ovládané Neustrie „*král vrátil na své*“ do východního království.²³³⁾ Vedle tradiční interpretace o návratu ze západu na východ do jiné říše je vzhledem k předchozímu pobytu na území kmene Alamannů možné vztáhnout návrat na jejich území, které bylo Karlovo *sua* analogicky k Bavorsku jakožto *sua* Ludvíka Němce a později jeho prvorozeného syna Karlmana.

Sjednocenou říši Karla Tlustého pojmenovává autor pokračování pouze dvakrát v roce 885. „*Král Godfried, který byl obviněn z osnování plánů proti regnu Franků, byl usmrčen.*“²³⁴⁾ Text dále pokračuje „*Lotharův syn Hugo, který neopatrně vstoupil do císařova regna, byl oslepen.*“²³⁵⁾ Ojedinělý výstyp pojmu *regnum Francorum* znemožňuje kvantifikaci jeho výskytu, v tomto konkrétním případě je míněna celá říše Karla III., neboť Normanné napadali území východního i západního království. Nic také nebrání ztotožnění s obratem *regnum imperatoris* použitým v následující větě, který se nalézá také u Meginharda. Blízkost obou pojmů zavdává příčinu k domněnce, že prvně uvedený je snad variací obvyklejší druhé varianty, kterou užil autor ze stylistických důvodů.

²³⁰⁾ Walter Mohr, Die Rolle Lotharingens im zerfallenden Karolingerreich, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 47, 1969, s. 370; Týž, Von „*Francia orientalis*“ zum „*Regnum Teutonicum*“, in: *Archivum latinitatis medii aevi* 27, 1957, s. 33.

²³¹⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 117n.

²³²⁾ *Ibidem*, s. 103.

²³³⁾ „*Occiso ibi Heimrico marchensi Francorum, qui in id tempus Niustriam tenuit, rex parum prospere actis rebus revertitur in sua.*“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 886*, s. 114.

²³⁴⁾ „*Gotafriidus rex accusatus, ut in regnum Francorum cum Nordmannis consuleret, ab ipsis etiam accusatoribus occisus est.*“ *Ibidem*, ad annum 885, s. 114.

²³⁵⁾ „*Hugo filius Hlotharii incaute in regno imperatoris agens oculorum luce orbatus est.*“ *Ibidem*.

První řezenský pokračovatel tedy zjevně fakt znovusjednocení bývalého franckého impéria bere na vědomí, tento útvar je pro něho regnem stejně jako všechny ostatní svébytné útvary, jak bylo pojednáno výše. Událostem na západě se ale věnuje minimálně, stejně tak je nižší i frekvence záznamů dění v bývalém *regnum Hludowici*, těžištěm líčení je Bavorsko a jeho bezprostřední okolí. Dokladem toho je význam užívaného obratu *in Oriente*, jehož význam nelze vztáhnout na východní říši, ale znamená bezpečně východní území bavorského vévodství.²³⁶⁾

Listiny Karla Tlustého bezpečně dokládají skutečný stav znovusjednocené říše, císař počítá léta své vlády v Itálii, ve Francii (ve smyslu východní říše) a v Gallii nezávisle na sobě a jedná se tedy o personální unii.²³⁷⁾ Tak je jeho vláda vnímána i v dalších pramenech. Annales Vedastini k roku 885 informují o návratu císaře z Karlmannova *regna* do své země.²³⁸⁾ V tomto duchu je proto možné chápat i výše analyzované pasáže řezenského pokračování, jeho autor tedy vnímal situaci z lokálního pohledu, události na západě *de facto* pomíjel, avšak existenci jednotné říše pragmaticky reflektoval a na rozdíl od Meginharda o ní informoval.

Již v době vlády Karla III. jsou ve středu líčení události na území bývalého *regnum Hludowici* a v Itálii. Výše citovaná pasáž z roku 882 je významná pro charakterizaci autorova sebeuvědomnění. „*Karel ... táhl se shromážděným vojskem z celého svého regna, s Langobardy, Alamanny a Franky po západním břehu Rýna, Bavoři táhli po východním břehu až k Andernachu, kde se konečně*

²³⁶⁾ Roku 884 je podána zpráva o hrabatech Wilhelmovi a Engilschalkovi, kteří bránili hranice Bavorského *regnum na východě*. „*Duo fratres, Willihalmus et Engilschalchus, terminum regni Baiowariorum in oriente a rege, id est seniore Hludowico, concessum contra Maravanos tenuerunt.*“ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 884, s. 110. V témže roce cestoval císař přes Bavorsko *na východ*, „*...imperator per Baiowariam ad Orientem proficiscitur veniensque prope flumen Tullinam Monte Comiano colloquium habuit.*“ Ibidem, s. 113. V následujícím roce je pak podána zpráva o míru *na východě* mezi Arnulfem a Svatoplukem za přítomnosti předáků Bavorů, „*Pax in Oriente inter Arnolfo et Zwentibaldo, praesentibus scilicet Baiowariorum principibus, iusiurando constare firmatur.*“ Ibidem, ad annum 885, s. 114.

²³⁷⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 102n.

²³⁸⁾ „*Karolus imperator nuntio percepto acceleravit iter et venit usque Pontionum, ibique omnes qui fuerant in regno Karlomanni ad eum venerunt eiusque se subdidere imperio; atque ita Karolus imperator rediit in terram suam...*“ Annales Vedastini ad annum 885, Annales Xantenses et Annales Vedastini, ed. B. Simson, MGH Scriptores Rerum Germanicarum 50, Hannover 1909, s. 56.

přeplovili. Zde bylo vojsko rozděleno a Bavoři s jejich knížetem Arnulfem a Sasové s Jindřichem...²³⁹⁾ Toto vojsko označuje Bavor jako „naši“, *nostrum*.²⁴⁰⁾ Zahrnuti jsou všechny kmeny východního království vyjma Durynků, které sem autor řadil také, což dokládá záznam o válce mezi Sasy a Durynkou, která je označena za občanskou.²⁴¹⁾ Vzhledem k faktu, že autor v témže zápise zahrnuje Sasy do pojmu *nostrum*, musí sem náležet i Durynkové, kteří s nimi vedou „občanskou válku“. Konflikt, který skončil porážkou hraběte Poppa a jeho Durynků hrabětem Eginonem a Sasy, se následujícího roku opakovat a je označen za *nesvornost*.²⁴²⁾ Sounáležitost tedy Bavor sdílí s kmeny východní říše, k nimž přičítá Langobardy, jejichž *regnum Italicum* bylo s Bavorskem delší dobu spojeno osobou krále, nejprve Karlmana a posléze Karla Tlustého.²⁴³⁾

Rok 887 znamenal přerod v dějinách franckého impéria, jeho průběh v podání řezenského autora vyznívá diametrálně odlišně ve srovnání s mohučskou redakcí Meginharda. „*Imperator byl v Alsasku stížen těžkou chorobou. Poté co se jeho stav částečně zlepšil odcestoval do Alamannie, kde se na dvoře v Podomě rozhodl kvůli bolestem hlavy k operaci.*²⁴⁴⁾ *O Velikonocích uskutečnil sněm ve Weiblingen, kam se mimo jiné dostavil i Berengar, slíbil věrnost císaři a kál se velkými dary za příkoří, která napáchal předchozího roku*

²³⁹⁾ Karolus quippe, cum audisset obitum fratris sui maioris, de Italia per Baiowariam iter suum in Franciam direxit, placitum generale ad Wormaciam tenuit, receptis primoribus ex regno fratris sui mense Maiarum. Post haec praeparatis copiis ex omni suo regno, Longobardis, Alamannis Francisque secum assumptis ille ex occidentali parte contra Nordmannos, Baiowarii ex orientali Hreni fluminis usque ad Antrinacham tandem se transmiserant. Ibi divisio exercitu Baiowarii cum principe eorum Arnolfo, Franci cum Heimrico...“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 882, s. 107.*

²⁴⁰⁾ „... ni *nostrum* muneribus corrupti, ut fama refert, de parte Francorum proditores essent et inpedirent.“ *Ibidem, s. 108.*

²⁴¹⁾ „*Civile bellum* inter Saxonibus et Thuringis exoritur, machinantibus Poppone fratre Heimrici et Eginone comitibus; magna post clade Poppo cum Thuringis inferior extitit.“ *Ibidem, s. 109.*

²⁴²⁾ „Iterum inter Popponem et Eginonem *discordia* cum crudeli bello concrepat; quorum Poppo, prout antea solebat, inferior extitit.“ *Ibidem, ad annum 883, s. 110.*

²⁴³⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 113.

²⁴⁴⁾ Doslovný překlad zní naříznutí. Pravděpodobně se jednalo o trepanaci, tedy vyvrtání otvoru do lebky nemocného císaře.

na Luitwardovi. Když zemřel Boso, zůstal po něm nyní malý syn ze svazku s dcerou italského krále Ludvíka, kterými vyšel císař vstříc k Rýnu na falc ve Kirchheimu, vzal jej mezi své lidi a učinil jej jakožto svého adoptivního syna leníkem. Alamanni zrádně konspirovali proti biskupovi Luitwardovi, který byl v té době nejvyšším rádcem králova paláce, a donutili jej odejít z jeho blízkosti zbaveného všech úřadů. Brzy po té byl císař zasažen těžkou slabostí. Od onoho dne připravovali Frankové a obvyklým způsobem Sasové a Durynkové a s nimi někteří z předáků Bavorů a Alamannů plán, zamýšleli porušit věrnost. Když přišel císař Karel do Frankfurtu, tito povolali syna krále Karlmana Arnulfa a zvolili jej svým pánem (v orig. seniorem – O. Ž.), bez otálení se rozhodli a učinili jej králem. Karel zamýšlel začít proti němu válku, ale neučinil tak, neboť ve strachu uprchli Alamanni, kterým svěřil nejvyšší péči o své království, a také jeho služebníci jej opustili a spěšně se poddali králi Arnulfovi. Karel opuštěn všemi svými, netušíc co si počít, poslal králi dary a žádal aby mu z jeho milosti stědře svěřil nemnohá místa v Alamannii ke svému užívání na konci života. Ale tato nedržel dlouho, neboť zemřel několik dní po Vánocích... Po jeho vznešeném pohřbu v kostele v Reichenau byla na obloze vidět boží zna-

mení...²⁴⁵⁾ Odlišností v líčení je celá řada. Moderní německá historiografie přikládá velkou důležitost událostem, které samotné vzpourě předcházely.²⁴⁶⁾ Meginhard krátce zmiňuje sněm ve Weiblingen, neuvádí však k němu žádné podrobnosti, vyjma sesazení kancléře Luitwarda, a veškerý prostor před samotnou vzpourou věnuje obžalobám biskupa z Vercelli z těžkých zločinů. Bavor korektně informuje o císařově těžké chorobě, která je rozhodujícím faktorem pro následující události. Císař pomalu umírá a není k dispozici legitimní dědic. Následující události lze s jistotou považovat za důsledek této nešťastné konstelace, vnuk Meginhardova „císaře z Itálie“ Ludvíka II. je Karlem Tlustým adoptován, pravděpodobně jako zamýšlený dědic trůnu.²⁴⁷⁾ Tento

²⁴⁵⁾ „Imperator Elisacia magna infirmitate adgravatur. Postea parum convalescens ad Alamanniam proficiscitur, vergens curtem Podomam pro dolore capitis incisionem accipit. Transacto die sancto paschae habitum est placitum Weibilinga; ibi inter alia Bergarius ad fidelitatem caesaris pervenit magnisque muneribus contumeliam, quam in Liutwardo priori anno commiserat, componendo absolvit. Mortuo itaque Buosone parvulus erat ei filius de filia Hludowici Italicis regis; obviam quem imperator ad Hrenum villa Chirihheim veniens honorifice ad hominem sibi quasi adoptivum filium eum iniunxit. Alamanni contra Liutwardum episcopum dolose conspiravere, qui tunc maximus consiliator regis palatii fuit, et eum a presentia imperatoris omni honore privatum abire compellunt. Mox vero caesar gravissima infirmitate detentus est. Ab illo ergo die male inito consilio Franci et more solito Saxones et Duringi quibusdam Baiowariorum primoribus et Alamannorum ammixtis cogitaverunt deficere a fidelitate imperatoris nec minus perficere. Igitur veniente Karolo imperatore Franconofurt isti invitaverunt Arnolfum filium Karlmanni regis ipsumque ad seniores eligerunt, sine mora statuerunt ad regem extolli. Karolus nitens bellum contra Arnolfum regem instaurare, sed non proficit; concussis timore Alamannis, quibus maxime negotium sui regni habebat commissum, omnes penitus ab eo defecerunt, ut etiam ministri ab eo defecti sub celeri festinatione ad Arnolfum regem se iunxerunt. Karolus, dum se undique a suis desertum sentiret, nescius, quid sui causae consilium possit fieri, tandem munera ad regem direxit, exposcens sua gratia vel pauca loca in Alamannia sibi ad usum usque in finem vitae suae largiri; quod rex ita fieri concessit. Sed tamen ne hoc diu apud se retinuit; nam paucos dies locis a rege sibi concessis religiose morabatur, post Christi nativitate die Idus Ian. ultimum diem feliciter clausit. Et mirum in modum, usque dum honorifice Augensi ecclesia sepelitur, celum apertum multis cernentibus visum est, ut aperte monstraretur, qui spretus terrena dignitatis ab hominibus exiit, Deo dignus caelestis patriae vernula mereretur feliciter haberi.“ Ibidem, ad annum 887, s. 115n.

²⁴⁶⁾ Bravurní shrnutí celé události předložil Hagen Keller, c. d. A, s. 333an.

²⁴⁷⁾ Proti této tezi se stavěli zejména H. Löwe, Das Karlsbuch Notkers von St. Gallen und ein zeitgeschichtlicher Hintergrund, Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 20, 1970, s. 269 an.; Ursula Penndorf, c. d., s. 122 an. Argumenty shrnuje a možnost teze obhajuje Eduard Hlawitschka, c. d. A, s. 19an.

neobvyklý koncept se zjevně nesetkal mezi optimáty s pozitivním ohlasem, což je předpokládáno jako jeden z důvodů následného pádu Karlova kancléře Luitwarda v časovém horizontu přibližně jednoho měsíce. Na faktu jeho sesazení v Kirchheimu, datovaného do června roku 887, se shoduje mohučská redakce Meginharda²⁴⁸⁾ s řezenským autorem. Bavor opomíjí nařčení z těžkých zločinů a sesazení přikládá komplotu alamanských předáků, což bývá posuzováno jako nepřímá obžaloba mohučského metropolitě Luitberta, který z okruhu alamanské šlechty pocházel.²⁴⁹⁾

Další podíl biskupa z Vercelli na událostech druhé poloviny roku bavorský mnich zamlčel, naopak připisuje iniciativu kmenovým předákům Franků, Sasů a Durynků, přiznává také podíl některých předáků Bavorů a Alamannů. Jejich jednání ale i on chápe jako porušení lenní přísahy, tedy protiprávní.²⁵⁰⁾ Snaží se jím legitimovat podíl Karlmannova levobočka Arnulfa Korutanského na událostech. Ten přišel do Frankfurtu na výzvu jmenovaných předáků, kteří si jej pak zvolili svým seniorem a bez otálení učinili králem. Karel Tlustý zamýšlel proti Arnulfovi bojovat, ale údajně opuštěn zbabělými Alamanny i svými služebníky požádal Korutance o vykázání statků v Alamannii, kam se uchýlil na konec života. Důležitým aspektem Bavorova líčení je změna titulatury během událostí ve Frankfurtu. Ještě při příjezdu do Frankfurtu je Karel Tlustý *imperator*, po povýšení Arnulfa je již označován pouze jménem *Karolus*, zatímco v případě jeho konkurenta je opakovaně užit titul *rex*.²⁵¹⁾ Není tedy pochyb, je právě on je od svého povýšení v pojetí řezenského mni-

²⁴⁸⁾ Je přímo uveden jeho arcikaplanský úřad, který mu byl odňat s dalšími beneficii předtím, než byl jako kacíř vyhnán z císařského paláce. „Sed idem rex regum hoc anno concitavit animos imperatoris in blasphemum; qui habita cum suis conlocutione in loco, qui vocatur Kirihheim, eum deposuit, ne esset archicappellanus, multisque beneficiis ab eo sublatis ut hereticum et omnibus odiosum cum dedecore de palatio expulit.“ *Annales Fuldenses ad annum 887*, s. 106.

²⁴⁹⁾ Hagen Keller, c. d. A, s. 347n.

²⁵⁰⁾ „...deficere a fidelitate imperatoris nec minus perficere.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 887*, s. 115.

²⁵¹⁾ Jednou stojí pouze osamocené *rex*, jednou pak *ad Arnolfum regem*. *Ibidem*.

cha legitimním panovníkem disponujícím královským titulem, ačkoliv k jeho korunovaci došlo pravděpodobně až o Vánocích na sněmu v Řezně.²⁵²⁾

Aktivním činitelem událostí je tedy pouze část východofrancké elity, kterou Bavor přesně vyjmenovává, nejednalo se o spiknutí jednoho nebo více kmenů, jak by bylo možné číst mohučskou redakci *Annales Fuldenses* a její pasáž o „*všech předácích Franků, kteří proti císaři konspirovali*“.²⁵³⁾ Oba prameny se shodují v tom, že si její tito spiklenci zvolili do svého čela, pouze Bavor však ví i o Arnulfově korunovaci, mohučský pisatel a straník císaře jej oslovuje až do konce své práce pouze jménem a zachovává správnou titulaturu sesazeného císaře. Wolfgang Eggert tento fakt přičítal odporu k osobám biskupa Luitwarda a Arnulfa Korutanského,²⁵⁴⁾ Hagen Keller předložil jiné vysvětlení, která předpokládá sepsání posledního zápisu mohučské redakce ještě před korunovací nového krále v Řezně.²⁵⁵⁾ Obě vysvětlení jsou možná, Eggertem předložené je zcela v duchu Meginhardovy části díla, v níž je obvyklé upírání titulů soupeřících panovníků, či alespoň jejich snižování, avšak ani Kellerovo nevykazuje žádné logické či faktické nedostatky.

Podstatnější z hlediska této práce je otázka podílu účastníků událostí na jejich průběhu. Jak již bylo zmíněno, přičítá Bavor aktivní roli části aristokracie bývalé východní říše napříč všemi kmeny. Poznámku o obvyklosti tohoto jednání u Sasů a Duryňků²⁵⁶⁾ lze tradičně přičísti řevnivosti mezi příslušníky jednotlivých kmenů a není třeba ji dále brát v potaz. Podstatná je shoda obou autorů v otázce účasti části východofrancké elity, pravděpodobně nespokojenců s Karlovými neúspěchy v bojích s Normany a snad i s řešením nástupnické otázky po umírajícím císaři. Přes tendenčnost záznamu není důvod nevěřit tvrzení mohučské recenze *Annales Fuldenses* o účasti mocného bývalého arcikancléře Karla III. Luitwarda z Vercelli na celých událostech i o iniciativě

²⁵²⁾ Tuto korunovaci tam zasadil na základě analýzy diplomatických pramenů a komparace s ostatními narativními zdroji Hagen Keller až k vánočnímu sněmu v Řezně mezi 13.–26. prosince, o kterém informuje *Continuator ad annum 888*, s. 116. Hagen Keller, c. d. A, s. 369n.

²⁵³⁾ „*Omnes optimates Francorum, qui contra imperatorem conspiraverant, ad se venientes in suum suscepit dominium...*“ *Annales Fuldenses ad annum 887*, s. 106.

²⁵⁴⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 88n.

²⁵⁵⁾ Hagen Keller, c. d. A, s. 375n.

²⁵⁶⁾ „*More solito Saxones et Duringi.*“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 887*, s. 115n.

Arnulfa, který přitáhl k Frankfurtu se silným vojskem Noriků a Slovanů, což je v této části synonymem pro bavorskou hotovost. Sesazený dvořan se tak mohl stát pojítkem mezi nespokojenými aristokraty a Arnulfem, který se jistě zamýšlel ucházet o nástupnictví po Karlu Tlustém.²⁵⁷⁾ Předválečná německá historiografie hodnotila jako rozhodující v souladu s dobovou ideologií roli vůdčí osobnosti Arnulfa,²⁵⁸⁾ novější bádání se správně shoduje na interpretaci v duchu spolupůsobení těchto aktérů.²⁵⁹⁾

Rok 887, označovaný jako přelomový bod německých dějin, znamenal definitivní rozpad jednotné francké říše. Nový král Arnulf „*ve městě Řezně se shromážděnými předáky Bavorů přijal východní Franky, Sasy, Duryňky, Alamanny a (předáky – O. Ž.) z velké části Slovanů vznešeně oslavil Vánoce a tamtéž i Velikonoce.*“²⁶⁰⁾ Zaměřil se na upevnění moci na území Germanie a strávil rozhodující měsíce v Řezně s předáky jejích kmenů, kteří se na jeho nástupu podíleli, čímž dal jasně najevo rezignaci na celofrancký rozměr své vlády, ať už záměrně či donucen okolnostmi. Dlouhé pobývání na jednom místě s kmenovými předáky mohlo být vynuceno i jejich nedostatečnou podporou a snahou si ji zajistit.

Nová a definitivní partikularizace celofrancké říše je zřetelně projevem nezájmu východofranckých (v nadkmenovém významu – O. Ž.) elit na celoříšských záležitostech a tím i dokládá již značně pokročilý proces vzniku pocitu sounáležitosti obyvatel bývalého *regnum Hludowici* za spolupůsobení

²⁵⁷⁾ Hagen Keller předestírá interpretaci celých událostí jako střet dvou zájmových skupin říšské aristokracie o nástupnictví po Karlu Tlustém, z nichž první, představovaná Luitwardem měla zájem na rozdělení znovusjednoceného karlovskeho impéria, zatímco druhá, představovaná Luitbertem Mohučským se snažila předložit řešení umožňující zachování říšské jednoty, kandidaturu Wida ze Spoletta. Hagen Keller, c. d. A, s. 383nn.

²⁵⁸⁾ Gerd Tellenbach, *Königtum und Stämme in der Werdezeit des Deutschen Reiches*, 1939, s. 35 an.; Týž, *Kaiser Arnulf und die Entstehung des deutschen Staates und Volkes*, in: HZ 163, 1942, nezměněné v *Die Entstehung des des Deutschen Reiches, Wege der Forschung* 1, Darmstadt 1956; znovu in: *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters I*, Göttingen 1963, s. 239an.

²⁵⁹⁾ Eduard Hlawitschka, *Lotharingien und das Reich an der Schwelle der deutschen Geschichte*, in: *Schriften MGH* 21, Stuttgart 1968, s. 48 an.; Wolfgang Eggert, c. d., s. 84n.

²⁶⁰⁾ „*Rex Arnulfus urbe Radasbona receptis primoribus Baiowariorum, orientales Francos, Saxones, Duringos, Alamannos, magna parte Sclavanorum, natalem Domini et pascham ibidem honorifice celebravit.*“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 888*, s. 116.

ideje o nedělitelnosti říše. Ta se ve východofranckém prostředí prosazovala již za života Ludvíka Němce v návaznosti na program Karla Velikého a Ludvíka Zbožného, který se sice v celofranckém měřítku neprosadil, ale zakořenil silně v nástupnických říších. Zároveň se v této době na východě o několik dekád později než v západní části říše prosadila transformovaná podoba velmožské volby krále, kterou byl pravděpodobně již hold bavorských předáků Karlovi III. roku 882 a zejména pak volba Arnulfa částí říšské aristokracie o pět let později.²⁶¹⁾

Arnulfova pasivita umožnila v ostatních částech říše historicky zlomovou událost, povýšení nekarlovců do královských úřadů právě prostřednictvím konsenzu místních elit.²⁶²⁾ Této situace si povšiml i řezenský mnich. „*Onoho dne v Evropě nebo v království jeho strýce Karla (Arnulfova – O. Ž.) vyrostli mnozí podkrálové. Syn Eberharda Berengar se učinil králem v Itálii, Konrádův syn Rudolf se umístil v Horním Burgundsku zamýšlejíc zde kralovat, také Bosonův syn Ludvík a Wido syn Lantbertův si zabrali Belgickou Gallii a Provence jako králové, Robertův syn Odo si uzurpoval zemi až k řece Liger a Akvitánskou provincii, poté se také Ramnolf chtěl stát králem.*“²⁶³⁾ Důležité je znění záznamu, ze kterého zřetelně plyne nelegitimita nekarlovských povýšenců v očích bavorského autora, pouze Arnulf je *rex*. Jak již Wolfgang Eggert správně postřehl, vyjmenoval analista všechny *reguli* i se jmény jejich otců nekrálovské krve, aby zdůraznil kontrast mezi nimi a Arnulfem, který je o rok dříve uveden jako *filius Karlmanni regis*.²⁶⁴⁾ Karlmann byl sice levobočkem, avšak z legitimní konkubíny a těm bylo v nástupnických řádech umožněno přes snahu církevních kruhů nastoupit vládu v případě, že nebyl k dipozici

²⁶¹⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 194n.

²⁶²⁾ Ibidem, s. 220nn.

²⁶³⁾ „*Illo diu morante multi reguli in Europa vel regno Karoli sui patruelis excrevere. Nam Perngarius filius Ebarhardi in Italia se regem facit; Ruodolfus vero filius Chuonradi superiorem Burgundiam apud se statuit regaliter retinere; inde itaque Hludowicus filius Buosoni et Wito filius Lantberti Galliam Belgicam necnon Provinciam prout reges habere proposerunt; Odo filius Rodberti usque ad Ligerim fluvium vel Aquitanicam provinciam sibi in usum usurpavit; deinceps Ramnolfus se regem haberi statuit.*“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 888*, s. 116.

²⁶⁴⁾ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 887*, s. 115. Wolfgang Eggert, c. d., s. 109nn.

legitimní dědic trůnu.²⁶⁵⁾ V bavorském pojetí sice Arnulf jedná nelegitimně, když svrhne neúspěšného císaře, po jeho odstranění je však díky svému původu vhodnějším panovníkem než ostatní uzurpátoři.

Až vzestup nekarlovských aristokratů na trůn v dalších částech říše donutil Arnulfa k akci, odebral se do Frank²⁶⁶⁾ na sněm ve Frankfurtu. Ze zbývající části záznamu k tomuto roku vyplývá, že se spokojil s pouhým uznáním podřízenosti ostatních králů a o vládu nad zbývajících částmi říše dále neusiloval.²⁶⁷⁾ Snahu o přinejmenším teoretické uznání jeho svrchovanosti lze interpretovat tak, že zcela nerezignoval na myšlenku celofrancké jednoty a kontinuity vývoje, zároveň s uznáním podřízenosti nekarlovských panovníků tím byla legitimizována jejich moc.²⁶⁸⁾

Tento fakt silně kontrastuje s nejkratší dobou působení franckých tradic právě ve východním díle bývalé karlovské říše. Přesto si pouze zde *optimates Francorum* konzervativně volí na trůn člena Karlovské dynastie.²⁶⁹⁾ Je třeba položit otázku, zda se tak stalo z důvodu politické koncepce, nebo pouze shodou okolností, v západní části říše v této době žádný dospělý legitimní karlovec schopný vlády nebyl k dispozici. Spíše než projev silného zakořenění franckých tradic je tak celý „přelomový rok“ důsledkem souhry okolností, kde byl vedle dospělého Karlovce součinitelem v západofrancké říši již od padesátých let tradiční, avšak na východě nově obnovený princip velmožské volby panovníka.²⁷⁰⁾ Tu provedli předáci východního království, které musel v té době již z podstaty věci pojit pocit sounáležitosti a do kterého již nebyli zahrnuti předáci Langobardů, kteří se celých událostí nezúčastnili a zvolil si dva krále ze svých řad.

Autor pokračování považoval za vhodné hned v následujícím záznamu potřeby tyto kmeny a jejich věrnost králi Arnulfovi zdůraznit. Z faktické stránky není pochyb, že se jedná o obnovené *regnum Hludowici* v jeho původním rozsahu, avšak bez reminiscencí na staré království Franků. To je nahrazeno pou-

²⁶⁵⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 188n.

²⁶⁶⁾ I zde je míněna pod pojmem *Francia* oblast kmenových východních Franků s centrem ve Frankfurtu.

²⁶⁷⁾ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 888*, s. 116n.

²⁶⁸⁾ Walter Schlesinger, c. d. A, s. 190 an., s. 244n.

²⁶⁹⁾ Tento postřeh předložil Gerd Tellenbach, c. d. B, s. 27an.

²⁷⁰⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 225nn.

hým spojením *regnum suum* ve spojení s prostým *rex* bez připojeného jména v záznamu sněmu z května 889. Tehdy se král radil na sněmu ve Forchheimu o stavu svého království a nechal si potvrdit od předáků Franků a Bavorů, že se nevyvází z panství jeho nelegitimních synů Zwentibolda a Ratolda.²⁷¹⁾ Ti souhlasili až po delším váhání a platnost své přísahy omezili podmínkou, pokud nebude v té době k dispozici králův dědic z legitimního svazku.²⁷²⁾ Toto jednání je dalším z projevů kvalitativní změny jednání elit říše i jejího významu. Walter Schlesinger předložil tezi, že se tak východofrancké elity snažily zabránit další partikularizaci říše.²⁷³⁾ Tomu oponuje Gerd Tellenbach jednoduchým, ale silně logickým argumentem, že předáci v tomto roce nemohli předpokládat narození jediného legitimního potomka krále Arnulfa.²⁷⁴⁾ Arnulf se zde tedy snažil prosadit v duchu karlovské právní tradice nástupnictví svých synů tak, jak jej on určí. Proti tomu se postavila východní aristokracie, které se již před deseti lety dostalo výsady podílet se na ustavení panovníka svým souhlasem a které předáci užili znovu při sesazení Karla Tlustého. Vedle nově prosazených prvků však aristokracie jednala v duchu starých zvyků a dědického práva a žádala nástupnictví legitimního potomka.²⁷⁵⁾

Lze tedy konstatovat, že *regnum suum* Arnulfa Korutanského je svým rozsahem a významem rovno dřívějšímu *regnum orientalium Francorum*, resp. *regnum Hludovici*. Posun obsahu pojmu je zřetelný, jeho základem již není pokračování Franckých tradic, ale osoba předáky zvoleného krále. Projevem této tendence je i posun významu *Francia* zpět do původního významu kmenového území a stojí obvykle vedle Frankfurtu nebo jiného kmenového centra. Roku 888 odjíždí Arnulf z Bavorska do východních Frank na generální sněm

271) „Exeunte mense Madio rex apud villam, quae dicitur Forahheim, generale conventum habuit; ibique *disputans de statu regni sui* consultum est, ut eodem tenore primores Francorum prout Baiarii iuramento confirmarent, ne se detraherent a principatu vel dominatu filiorum eius, Zwentibulchi quidem et Ratoldi, qui ei de concubinis erant nati.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 889*, s. 118.

272) „Quod quidam Francorum ad tempus rennuentes, tandem regie satisfacientes voluntati dextram dare non recusabant, eo tamen modo, ut si de legali sua uxore heres ei non produceretur.“ *Ibidem*.

273) Walter Schlesinger, *Die Königserhebung Heinrichs I., der Beginn der deutschen Geschichte und die deutsche Geschichtswissenschaft*, HZ 221, 1975, s. 549.

274) Gerd Tellenbach, *c. d. A.*, s. 287n.

275) O tom všeobecně *Ibidem*, s. 267nn.

ve Wormsu.²⁷⁶⁾ Pak odcestoval do Alsaska, odkud se *per Franciam* vrací do Bavorska.²⁷⁷⁾ *Franci* jsou tedy pro řezenského autora pouze jedním z kmenů obývajících Arnulfovo království vedle Bavorů, Alamannů, Sasů a Durynků.

Ve středu pozornosti stojí samozřejmě autorovo Bavorsko, jemuž je také věnováno nejvíce prostoru. Svému kmenu přiznává v exkurzu zaznamenaném k roku 884 status regna. „*Tehdy, když obdrželi od krále, tj. staršího Ludvíka (Němce – O. Ž.) hranice regna Bavorů na východě proti Moravanům dva bratři, Vilém a Engelsalk a vytrpěli mnohé pro obranu vlasti...*“²⁷⁸⁾ V tomto případě nelze pasáž interpretovat jinak než království Bavorů. Ve spojení s ním stojí ještě pojem vlast, který se na rozdíl od Meginhardových zápisků v tomto případě také vztahuje k *regnum Baiowariorum*. Tak je třeba číst i další pasáž v témže zápise, která zní. „*To se stalo po smrti krále Ludvíka a jeho dětí Karlmanna a Ludvíka, jejichž nástupcem v království se stal jejich nejmladší bratr (Karel Tlustý – O. Ž.)*“²⁷⁹⁾ Vzhledem ke znění zápisu, které vyjmenovává posloupnost v Bavorsku vládnoucích Karlovců je i zde pojem *regnum* nutno vztáhnout právě k tomuto kmenovému vévodství. Tento význam je v rámci celého řezenského pokračování neobvyklý, neboť v ostatních případech se *regnum* pojilo s územími fakticky nezávislými. Pojem je možno číst také ve významu *v panování*, ale i tato interpretace je pro jeho výklad jakožto dokladu významu sledovaného vévodství v očích pisatele nezpochybnitelná, neboť je jasně vztažena právě k Bavorsku. Je tedy možno položit otázku, zda se Bavoři nevnímali jako fakticky nezávislé vévodství a východní říši jako unii východních kmenů bývalého impéria spojenou pouze osobou krále. Proti této interpretaci lze namítnou nesporný fakt, že pro území dalších kmenů *Germanie* pojem *regnum* užit není. Proto lze za pravděpodobnější považovat *regnum Baiowariorum* za projev tradičního výlučného postavení v rámci východního

²⁷⁶⁾ „His auditis rex Franciam peccit habitoque ad Franconofurt generali conventu dispo-
uit adventare Wormaciam.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 888*,
s. 116.

²⁷⁷⁾ „Rex contra Rodulfum Elisaciam progreditur; inde ad eum misso Alamannico exercitu
ipse per Franciam Baiowariam reversus est.“ *Ibidem*.

²⁷⁸⁾ „Igitur cum duo fratres, Willihalmus et Engilsalchus, *terminum regni Baiowariorum* in
oriente a rege, id est seniore Hludowico, concessum contra Maravanos tenuerunt multaque
pro patria tuenda conflictando sudasse feruntur...“ *Ibidem*, ad annum 884, s. 110.

²⁷⁹⁾ „Hoc ergo factum est post obitum regis Hluduwici natorumque eius Carlmanni et
Hluduwici, quorum successor frater illorum minimus *in regno extitit*.“ *Ibidem*, s. 111.

království, ať již bylo faktické, nebo jej tak kmenová aristokracie pouze vnímala.

V každém případě se toto povědomí o bavorské výlučnosti odráží na stránkách řezenského pokračování a možno se pouze dohadovat, do jaké míry bylo osobním postojem pisatele, nebo postojem širší kmenové elity. Znění textu svědčí spíše pro druhou možnost, celé je ve znamení základní transformace myšlenkové kategorie z říše na kmen Bavorů.²⁸⁰⁾ Jedním z průvodních jevů je již výše zmíněný význam obratu *in oriente* pro východní území kmene.²⁸¹⁾ Těžistěm líčení se s postupem času stále silněji stává kmenové vévodství, jeho aristokracie, příhraniční šarvátky i přírodní úkazy a neštěstí, které se zde přihodily. Opakovaně je zmíněn hladomor v Bavorsku, poprvé již za vlády Karla Tlustého roku 882, kdy „*Bavori* (kmenová hotovost – O. Ž.) *vracející se domů* (z tažení proti Normanům – O. Ž.) *přivlekli velkou a silnou nákazu, že byla často dvě těla pohřbívána do jedné rakve.*“²⁸²⁾ Znovu je zmíněno neštěstí až za Arnulfa, nejprve roku 895 a znovu o dvě léta později. Nelze zanechat bez povšimnutí, že v obou případech se zpráva pojí s označením, které vyjadřuje náležitost Bavorska do většího celku, jednou se jedná o „*těžký hladomor v provincii Bavorů,*“²⁸³⁾ pak o „*těžký hladomor v celém regionu Bavorů.*“²⁸⁴⁾ Přes lokální zaměření zpráv z posledních let pro autora Bavorsko zůstává součástí většího celku. Tím je budto *regnum Arnolfi* nebo *Germania*. V kontextu předchozího Meginhardova pokračování fuldských analů, které měl řezenský autor nepochybně k dispozici,²⁸⁵⁾ si lze klást otázku, zda Bavor nevnímá své území za součást většího geografického celku v již posunutém významu do polohy *populus Germanicus*. Toto pojetí by bylo indicií pro

²⁸⁰⁾ Wolfgang Eggert užívá tento velmi vhodný termín „*Denkkategorie*“, myšlenková kategorie. Wolfgang Eggert, c. d., s. 116.

²⁸¹⁾ Viz výše, s. 55.

²⁸²⁾ „*In illis diebus redeuntibus Baiowariis domum magna et inmanis pestilentia in tota Baiowaria excrevit, ita ut sepe duo cadavera in unum tumulum sepelirentur.*“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 882*, s. 109.

²⁸³⁾ „*Fames valida per universam Baioariorum provinciam excrevit, ita ut per plurima loca inedia morte consumerentur.*“ *Ibidem, ad annum 895*, s. 125.

²⁸⁴⁾ „*Fames valida per universam regionem Baiowariorum incubuit, ita ut multi inedia consumerentur.*“ *Ibidem, ad annum 897*, s. 130.

²⁸⁵⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 95.

probíhající proces utváření společného vědomí obyvatel východního království, avšak pravděpodobnější je první nabízená varianta a svědčí pro ni např. i užití pojmu *provincia* i pro Lotrinsko k roku 893.²⁸⁶⁾ Řezenský autor tedy až do posledních let uznával a respektoval jednotu Arnulfova království.

Pozornost je věnována činům kmenové aristokracie a svědčí o její emancipaci. Již výše byl zmíněn hold bavorských předáků Karlu Tlustému roku 882 i jeho faktický dopad.²⁸⁷⁾ V exkurzu obsaženém v zápisu k roku 884²⁸⁸⁾ jednájí „někteří předáci bavorského kmene“ proti vůli krále, resp. císaře Karla III.²⁸⁹⁾ a posléze se uchylují do ochrany Arnulfa Korutanského.²⁹⁰⁾ Jako uvědomnělá a významná část říšské aristokracie jsou Bavoři prezentováni i v roce 889,²⁹¹⁾ kdy se spolu s předáky Franků podílejí na řešení otázky nástupnictví po králi Arnulfovi. Po delším váhání potvrdili předáci obou kmenů v duchu karlovských tradic na sněmu ve Forchheimu nástupnictví Arnulfových nelegitimních potomků Zwentibolda a Ratolda, avšak pouze po splnění jimi kladených podmínek, kterou byla přísaha o přednostním nástupnictví případných legitimních potomků krále.²⁹²⁾ Optimáti těchto dvou kmenů jsou tedy v pojetí autora řezenského pokračování fuldských análů nositeli říšské jednoty i právní kontinuity říše.²⁹³⁾

²⁸⁶⁾ „Ante quadragesimam rex *per totam occidentalium Francorum provinciam* monasteria, episcopatus causa orationis obibat.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis* ad annum 893, s. 122. Lotrinsko je zde označeno jako provincie západních Franků, v tomto pojetí se historiografie shoduje, Wolfgang Eggert, c. d., s. 121.

²⁸⁷⁾ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis* ad annum 882, s. 107. Přesnou citaci i interpretaci viz výše, s. 51.

²⁸⁸⁾ Jedná se o třístránkový text věnovaný údalostem předcházejícím popisované období, pojmenování exkurz je proto na místě. *Ibidem*, ad annum 884, s. 110an.

²⁸⁹⁾ „Nec minus ipsi praedicti pueri consulunt *quosdam primores Baiowarici gentis* collatisque propinquis ac undique copiis fortior manus in id tempus illis adstabitur; comitem a rege constitutum inhonorifice expellebant comitatumque illis in usum usurpaverunt.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis* ad annum 884, s. 111.

²⁹⁰⁾ *Ibidem*, s. 111n.

²⁹¹⁾ *Ibidem*, ad annum 889, s. 118. Přesná citace viz výše, s. 64.

²⁹²⁾ Podrobněji rozebráno výše, s. 63n.

²⁹³⁾ K tomuto aktu více viz Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 243, s. 269.

Dalším dokladem samostatného jednání bavorské aristokracie je záznam z roku 893. „*Před velikonočním půstem procestoval král (Arnulf – O. Ž.) celou provincii západních Franků (Lotrinsko – O. Ž.). Engelšalk, muž mladistvých mravů, který po znásilnění královy dcery z konkubíny uprchl k Moravanům a byl posléze z milosti krále ustanoven markrabím na Východě. Protože tam svévolně ve věcech jemu svěřených konal proti předákům Bavorska, byl když přišel neopatrně do králova paláce v době jeho nepřítomnosti oslepen. Wilhelm, syn svého otce (markraběte Wilhelma, bratra stejnojmenného otce Engelšalka – O. Ž.), vyslal své posly k vévodovi Svatooplukovi, byl shledán vinným z konání proti majestátu a přišel o hlavu. Také jeho bratr, který se skrýval u Moravanů, byl po záhudné radě vévody s mnohými zabit.*“²⁹⁴⁾ Kmenová předáci jednají v nepřítomnosti krále samostatně a podle vyznění záznamu i proti jeho vůli, de facto zneužívají jeho nepřítomnosti k vyřizování účtů s předáky území *in Oriente*. Ve spojení s dalšími náznaky lze předpokládat rozdvojenost bavorské aristokracie, kdy proti sobě stojí na jedné straně předáci kmenového území a proti nim v opozici aristokracie východních území. Již Meginhard popsal Arnulfovo vojsko přitáhnoucí roku 887 k Frankfurtu jako útvar složený z Noriků a Slovanů, což může vzhledem k poloze antické římské provincie téhož jména inklinovat k interpretaci, že jej samotná kmenová aristokracie nepodpořila a opíral se především o jednotky z východních pohraničních mark. Na témže místě zmiňuje neznámý řezenský pokračovatel fuldských análů, že se povstání zúčastnili pouze někteří předáci Bavorů a Alamannů, přičemž zároveň přiznává fakt, že Alamanni stáli s císařem Karlem až do konce.

Pro doplnění souvislostí je ještě nutno zmínit záznam k roku 895, kdy „*byl zbaven úřadu markrabí Bavorů Engildeo a na jeho místo byl nastolen králův příbuzný Luitpold.*“²⁹⁵⁾ Dobu této události pisatel nijak neupřesnil, Kurt

²⁹⁴⁾ „Ante quadragesimam rex per totam occidentalium Francorum provinciam monasteria, episcopatus causa orationis obibat. Engilschalchus iuvenili audacia vir, qui post rapta de concubina regis filia ad tempus se Maravos exul contulit, post hec ad gratiam regis non longum veniens marchensis in Oriente effectus est. Ibi audaciter contra primores Baioarie in rebus sibi summissis agens iudicio eorum, Radaspona urbe incaute palatium regis prolapsus nec regi presentatus, obcecatus est. Hinc etiam et Willihelmus filius patruelis eius missos suos ad Zwentibaldum ducem dirigens reus maiestatis habebatur, capite detruncatus est. Frater quoque eius cum Maravanis exul delatiscens insidioso consilio ducis cum aliis quam plurimis interfectus est.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 893, s. 122.*

²⁹⁵⁾ „Engildio marchensis Baioariorum honoribus privatus est; in cuius locum Liutpoldus nepos regis subrogatus est.“ *Ibidem, ad annum 895, s. 125.*

Reindel ji na základě analýzy listinného materiálu klade již k roku 893,²⁹⁶⁾ což by mohlo v případě pravdivosti této teze znamenat, že byla výměna na takto exponovaném postě zapříčiněna právě událostmi tohoto roku. Pro pochopení širších konsekvencí je nutno vzít ještě v potaz původ nového markrabího Bavorů Luitpolda, jehož domovem byly Korutany a který byl příbuzným krále pravděpodobně prostřednictvím matky Arnulfa Korutanského, která vzešla z kmenové aristokracie.²⁹⁷⁾ Do souvislosti s tím lze klást také původ Luitpoldovy manželky, která byla naopak členkou alamanské aristokratické vrstvy a jejichž sňatek se odehrál v roce 887 nebo nedlouho poté.²⁹⁸⁾ Takto lze vysledovat spojení části bavorské elity z východních území se členy alamanské aristokratické vrstvy jakožto straníků Arnulfa Korutanského v roce 887. Pro tuto interpretaci není rozhodující ani doba samotného svazku zakladatele budoucího bavorského vévodského rodu, neboť převážná většina alamanské aristokracie podpořila ještě o tři roky později povstání nelegitimního syna císaře Karla Tlustého Bernharda a je dokladem existence dvou zájmových frakcí mezi elitou Alamannů. Z tohoto kmene pocházel i jeden z hlavních původců událostí roku 887, biskup Luitward z Vercelli, není možné, že inspirátorem sňatku mezi příbuzným krále a alamanskou šlechtičnou byl právě on? Tato fakta objasňují možný důvod pasáže o podílu části aristokracie obou kmenů na povstání a stojí zcela proti Eggertově koncepci tendenčního vylíčení událostí řezenským mnichem,²⁹⁹⁾ neboť jeho informace mohou do značné míry odpovídat skutečnosti.

Takto intepretované události roku 887 lze přijmout také jako doklad rozmělnění jednoty aristokracie v samotném kmeni Bavorů, kdy proti sobě stály pravděpodobně dvě zájmové skupiny. První z nich bude pro zjednodušení v textu dále označována jako „stará“ a druhá bude skupinou „východní“. Stará bavorská aristokracie je ta skupina, která prosadila hold Karlu Tlustému, poprvé ještě za života ochrnutého Karlmana,³⁰⁰⁾ znovu krátce po jeho smr-

²⁹⁶⁾ Markrabí Engildeo je doložen již v roce 882. Kurt Reindel, c. d. A, s. 233nn.

²⁹⁷⁾ Ibidem, s. 235.

²⁹⁸⁾ Ibidem.

²⁹⁹⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 107nn.

³⁰⁰⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 292nn.

ti.³⁰¹⁾ Tato část pravděpodobně zachovávala císaři věrnost, jak lze usuzovat ze zprávy z roku 884 o míru Karla Tlustého se Svatoplukem, kteří se setkali *in Oriente*, tedy na pomezí východních oblastí Bavorska a Velké Moravy. Tam se dostavil „*vévoda Svatopluk se svými předáky (principibus – O. Ž.) a jak bylo zvykem, stal jeho (váže se k imperator – O. Ž.) vazalem, složil mu přísahu věrnosti a zaručil se, že nikdy dokud bude Karel živ nevstoupí s vojskem nepřátelsky do jeho království.*“³⁰²⁾ Jak plyne ze znění celého předchozího zápisu, byla na Karlově straně a tedy velmi pravděpodobně i přítomna bavorská aristokracie.³⁰³⁾ Přesto je následujícího roku podána informace o „*míru na Východě mezi Arnulfem a Svatoplukem zpečetěným za jisté přítomnosti předáků (principibus – O. Ž.) Bavorů složením přísahy.*“³⁰⁴⁾ Tyto dvě zprávy ve svém kontextu znovu potvrzují existenci dvou skupin bavorské aristokracie, jedné věrné císaři a druhé stranící Arnulfovi.³⁰⁵⁾

„Stará“ bavorská aristokracie se tedy nemusela podílet na přípravách povstání východofrankých říšských elit a Arnulf tak musel vystavět vojsko pouze s pomocí východních *principes*, jak odpovídá zápisu mohučské redakce Meginharda. Po úspěšném převzetí moci v bývalém *regnum Hludowici* se nový

³⁰¹⁾ O tomto holdu řezenský autor mlčí a vysvětlení se nabízí několik. Možný je fakt, že tento hold neuznával, neboť se jej nemusely zúčastnit všechny elity kmene, tedy Arnulf a jeho východní předáci. Zároveň tím snížil míru Arnulfova provinění proti zákonům říše v roce 887, neboť tak mohl zcela pominout porušení přísahy věrnosti, kterého se Arnulf svým konáním dopustil. To naopak záměrně vyzdvihl autor mohučské redakce fuldských análů a v souvislosti s ním neopomněl připomenout právě přísahu bavorských předáků a jemuž je v tomto ohledu nutno dát za pravdu.

³⁰²⁾ „Imperator per Baiowariam ad Orientem proficiscitur veniensque prope flumen Tullinam Monte Comiano colloquium habuit. Ibi inter alia veniens Zwentibaldus dux cum principibus suis, homo, sicut mos est, per manus imperatoris efficitur, contestatus illi fidelitatem iuramento et, usque dum Karolus vixisset, numquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus.“ Ibidem, ad annum 884, s. 113.

³⁰³⁾ Ibidem, s. 110—114.

³⁰⁴⁾ „Pax in Oriente inter Arnolfo et Zwentibaldo, praesentibus scilicet Baiowariorum principibus, iusiurando constare firmatur.“ Ibidem, ad annum 885, s. 114.

³⁰⁵⁾ V krajním případě lze předložit interpretaci, že Arnulf stál se svými východními Bavyrou stranou říše, neboť se na něho prakticky nevztahoval mír se Svatoplukem uzavřený císařem za jeho *regnum* a zpečetěný dokonce podle řezenského autora vazalským slibem.

král musel odměnit svým věrným, kteří získali mnohé úřady a beneficia,³⁰⁶⁾ velmi pravděpodobně na úkor staré aristokracie, jejíž členy však zcela z úřadů eliminovat nemohl a jejímž exponentem byl pravděpodobně markrabí Engildeo. Příležitost k zákroku dali členové staré aristokracie Arnulfovi až svým jednáním proti exponentům jeho královské politiky za jeho nepřítomnosti roku 893 a jehož vyústěním byla pravděpodobně výměna na nejvyšším kmenovém postu, kam byl dosazen králův příbuzný a straník z východní aristokracie.

Úřad kmenového markrabího se stal předstupněm pro získání postu kmenového vévody. Bavorský historik Kurt Reindel předpokládá jeho kontinuitu s předchozími vysokými úřady v rámci sledovaného kmenového vévodství³⁰⁷⁾ v následující posloupnosti: *praefectus*³⁰⁸⁾ – *summatis inter omnes optimates*³⁰⁹⁾ – *marchensis baioariorum*³¹⁰⁾. Z hlediska časové následnosti je možné hledat pojítka mezi posledními dvěma zmíněnými funkcemi, odstup více než půl století ale znemožňuje hledání spojitosti mezi nimi a funkcí prefekta Gerolda doloženého na konci 8. století.

Pomocným vodítkem pro interpretaci významu sledovaného vévodství v rámci říše je také v pojetí řezenského autora výskyt karlovských králů na území kmene. Pro tento účel je vhodné konfrontovat rozdíly mezi dobou vlády Karla Tlustého a Arnulfa Korutanského. Mezi lety 882 a 887 je pětkrát zmíněn císařův pobyt v Alamannii, čtyřikrát v Bavorsku a pouze třikrát na území kmenových Franků.³¹¹⁾ Pouze ve spojitosti s prvně zmíněnými Alamanny a jejich územím je dvakrát užitá pasáž „*navrátil se do*“, přičemž v prvním případě se Karel III. na kmenovém území prokazatelně nepohyboval více

³⁰⁶⁾ Kurt Reindel, c. d. A, s. 233.

³⁰⁷⁾ Ibidem, s. 227n.

³⁰⁸⁾ Annales Fuldenses ad annum 799, s. 14.

³⁰⁹⁾ Ernestus dux ibidem, ad annos 849, s. 38, 857, s. 47, 861, s. 55, 864, s. 63.

³¹⁰⁾ Engildeo v Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 895, s. 125. Luitpold viz ibidem, znovu Annales Fuldenses, Continuationes Althenses ad annos 898, s. 132; 900, s. 134.

³¹¹⁾ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annos 882—887, s. 107—116.

než rok³¹²⁾ a ve druhém se vrátil po 11 měsících.³¹³⁾ Naopak se nevyskytuje pasáž o králově návratu do Bavorska, ačkoliv k tomu vysloveně vybízí události roku 884, kdy Karel Tlustý dvakrát pobýval v Bavorsku.³¹⁴⁾ Lze tedy konstatovat, že poslední císař jednotného franckého impéria je v očích řezenského pisatele králem jiného kmene, se kterým se neidentifikuje a kterého mohl v krajní interpretaci nahlížet jako na krále Alamannů.³¹⁵⁾

Zcela odlišné vyznění přináší analýza zpráv o pobytu Arnulfa Korutanského v době jeho království, resp. císařství. Území kmene Alamannů, zmiňované za vlády Karla Tlustého nejfrekventovaněji, navštívil Arnulf podle řezenského autora pouze třikrát.³¹⁶⁾ Jeho pobyt ve Francii ve významu kmenového území východních Franků zaznamenal desetkrát, a jeho frekvence je velmi nepravdělná.³¹⁷⁾ V kontrastu s tímto faktem stojí pravidelný výskyt na území kmene Bavorů, kde je Arnulfův pobyt zmíněn s výjimkou roku 892 ve všech zaznamenaných letech. Lze se dopočítat čísla 17,³¹⁸⁾ pokud je do celkového součtu zahrnut i záznam o návštěvě Corontana,³¹⁹⁾ tedy antického Carnuta poblíž korutanského Klagenfurtu. Ve třech případech se opět po intermezzu za vlády „krále Alamannů“ Karla Tlustého opět objevuje pasáž informující o „návratu do“ Bavorska, přičemž v posledním případě zde Arnulf nepobýval přibližně třičtvrtě roku.³²⁰⁾ V prvních dvou případech se král vracel na území kmene po kratší periodě,³²¹⁾ v podobném duchu je v roce 889 předložena také in-

³¹²⁾ Ibidem, ad annum 882, s. 109. Toto prokázal Wolfgang Eggert, c. d., s. 103.

³¹³⁾ Délka nepřítomnosti 11 měsíců vyplývá z datace provedené editorem MGH Fridrichem Kurzem. *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 884*, s. 110.

³¹⁴⁾ Ibidem, s. 110 a s. 113.

³¹⁵⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 103n.

³¹⁶⁾ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annos 889*, s. 118; 890, s. 119 a 892, s. 121.

³¹⁷⁾ Třikrát v roce 889, dvakrát v letech 888 a 895, jednou 892, 893, 897. Viz odpovídající pasáže *Continuatio Ratisbonensis*.

³¹⁸⁾ Viz odpovídající pasáže *Continuatio Ratisbonensis*.

³¹⁹⁾ „...curtem Corontanam natale domini Celebravit.“ Ibidem, ad annum 888, s. 117.

³²⁰⁾ Ibidem, ad annum 896, s. 129.

³²¹⁾ Ibidem, ad annum 888, s. 116 et ad annum 890, s. 119.

formace o králově návratu do Frankfurtu po přibližně měsíčním tažení proti Obodritům.³²²⁾ I v tomto případě lze s jistou dávkou opatrnosti konstatovat, že se jedná o projev Arnulfova přiřazení k Bavorům v očích pisatele pocházejícího pravděpodobně z elity tohoto kmene. Dalším vodítkem je již dříve zmiňovaná tendence k nárůstu frekvence zpráv o pobytu krále na sledovaném území Bavorů, kterou lze zaznamenat již v Rudolfově a posléze Meginhardově redakci tzv. fuldských análů, avšak až v díle řezenského autora převažují zprávy o pobytu krále ve vévodství Bavorů nad návštěvami ve Frankách.

Tuto disproporci lze přičíst zvýšené pozornosti, kterou Bavor svému vévodství věnoval a která se projevuje informováním o pobytu krále na dalších a méně významných místech vévodství, jako je Aibling³²³⁾, Ötting³²⁴⁾ a Karnutum³²⁵⁾ vedle klasických míst, tedy Salzburgu a Řezna, které je vedle klasického dobového tvaru Ratisbona označováno i spojením *urbs Regino*, které odkazuje na antickou minulost města. Dceru krále Franků Ludvíka³²⁶⁾ Hildegardu nechal Arnulf uvěznit v klášteře na Fraueninsel vprostřed Chiemsee.³²⁷⁾ Vzhledem k autorově lokálnímu patriotismu lze usuzovat, že skutečný poměr pobytu krále na území kmenových Franků a Bavorů se mohl více blížit vyrovnanému stavu. Přesto nelze v autorově pojetí pochybovat o rozhodujícím významu vévodství v Arnulfově regnu, lze si maximálně klást otázku, do jaké míry je tento fakt ve vzájemné souladu skutečným postavením vévodství v říši.

Omezení autorova rozhledu a sebeidentifikace na bavorské vévodství se odráží v předmětech jeho pozornosti. Těmi jsou převážně přímí sousedé kmene, tedy na jihu *regnum Italicum* a na východě Slované, z nichž samozřejmě na prvním místě stojí *gens Maravanorum* a v jeho čele *dux Zwentibold*, kmotr králova nelegitimního syna. Dlouhodobé konflikty s Moravany připomíná

³²²⁾ Ibidem, ad annum 889, s. 118.

³²³⁾ „... curte regia Eibilinga mansit.“ Ibidem, ad annum 894, s. 123.

³²⁴⁾ Ibidem, ad annum 893, s. 122 et ad annum 897, s. 130.

³²⁵⁾ Citace viz výše, s. 72.

³²⁶⁾ Regino z Prümü ji ve své Světové kronice označuje za dceru Ludvíka Mladšího. „...Hildegardis filia Ludowici regis, fratris Carlomanni et Caroli, a quibusdam ad Arnulfum accusata...“ Regino ad annum 894, s. 142.

³²⁷⁾ „...insula palude Chiemicse nominata inclusa est.“ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 895, s. 125n.

řezenský autor již v dlouhém exkurzu připojeném ke zprávě roku 884, který uzavírá zprávou o míru mezi císařem a Svatoplukem a zdůrazňuje jeho vazalský slib.³²⁸⁾ Pravdivost této informace nebývá zpochybňována, a proto je třeba ji interpretovat jako doklad pro přetrvávající začlenění tzv. Velkomoravské říše do svazku východofrancké říše, jehož platnost závisela především na aktuální mocenskopolitické konstelaci a schopnosti východofranckých králů si ji vynutit.

Následujícího roku je předložena informace o míru mezi Svatoplukem a Arnulfem na Východě (*in Oriente*), kde konflikt tedy pokračoval i po uzavření míru.³²⁹⁾ Tento mír pravděpodobně nějakou dobu trval, jak dokládá účast Moravanů na holdování Arnulfovi v Řezně roku 888.³³⁰⁾ O dva roky později se oba panovníci setkali při rozhovorech v Panonii uprostřed velikononočního pústu.³³¹⁾ Po porážce Normanů a zabití jejich dvou králů odvezl Arnulf Korutanský čtrnáct jejich ukořistěných bojových zástav do Řezna,³³²⁾ čímž si uvolnil prostředky k dalšímu konfliktu s Moravany v roce 892. Král shromáždil k útoku silné vojsko Franků, Bavorů a Alamannů, zajistil si dopředu podporu pannonského vévody Brazlava a přímo kooperoval s Maďary.³³³⁾ V létě následujícího roku Arnulf výpravu zopakoval, vyplenil většinu

³²⁸⁾ Ibidem, ad annum 884, s. 110—113.

³²⁹⁾ Ibidem, ad annum 885, s. 114.

³³⁰⁾ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 888, s. 116. Moravané nejsou výslovně jmenováni, je tak ale možno pasáž „*principes magna parte Sclavanorum*“. Tuto možnost podporují i dobré vztahy mezi Svatoplukem a říší v osmdesátých letech devátého století od holdu Karlu III. roku 884. Nástup Arnulfa Korutanského je mohl dále posílit, Svatopluk byl kmotrem jeho prvorozeného syna. Dušan Třeštík, c. d. B, s. 284n.

³³¹⁾ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 890, s. 118n.

³³²⁾ Ibidem, ad annum 891, s. 119nn. Zaslání ukořistěných normanských zástav do Řezna je obvykle interpretováno jako jeden z průvodních jevů významu vévodství v Arnulfově pojetí vlády. Tak např. Wolfgang Eggert, c. d., s. 116n.

³³³⁾ „Inde rex irato animo in Hengistfeldon cum Brazlavone duce colloquium habuit, ibi inter alia quaerens tempus et locum, quomodo possit terram Maravorum intrare; consultum est enim, ut tribus exercitibus armatis regnum illud invaderet. Rex equidem assumptis secum Francis, Baiuariis, Alamannis mense Iulio Maraviam venit; ibi per IIII epdomadas cum tanta multitudine, Ungaris eciam ibidem ad se cum expeditione venientibus, omnem illam regionem incendio devastandam versabatur.“ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 892, s. 121.

„*onoho regionu*“, avšak vrátil se do Bavorska s velkými obtížemi.³³⁴⁾ Opět se tedy neodhodlal k přímému útoku na Svatoplukovo sídlo a spokojil se s pleněním jeho území. Důvody pro tento konflikt je nutno hledat ve střetu mocenských zájmů dvou *gentes*, jak se nabízí ve zprávě k roku 895, kdy „*uprostřed měsíce července se konal v Řezně generální sněm, kam přišli za králem ze Sklavinie všichni vévodové Čechů, které vévoda Svatopluk silou odtrhl nedávno ze svazku a moci Bavorského kmene, jejich předáky byli Spytihněv a Witizla a čestně, jak je zvykem, přijali z jeho rukou (lenní závazek – O. Ž.) královskou moc.*“³³⁵⁾ Vzhledem k mírovému setkání obou panovníků roku 890 a vypuknutí konfliktu o dva roky později je nutno klást odpadnutí Čechů ze svazku říše do této doby, s ohledem na počátek konfliktu již na jaře 892 je pravděpodobné datum třeba klást mezi léta 890—891. Širší konsekvence přesahují rámec této práce, naposledy je zpracoval Dušan Třeštík.³³⁶⁾ Podstatnější je fráze o „*odpadnutí z moci Bavorského kmene*“, která ilustruje transformaci pohledu bavorské aristokracie na závislost *gens Boemannonorum* vůči říši. Ovládajícím tedy v bavorském pojetí již není *regnum Francorum*, jehož králové si Čechy roku 806 podmanili, ale *gens Baiowarica*. Na jeho území plynul tribut již od dob *divisio imperii* Ludvíka Zbožného, které položilo základy pro budování Bavorska jakožto subregna.³³⁷⁾

Jako říšský *gens* je vnímán i národ obývající Velkou Moravu, jak dosvědčují i následující záznamy. Rok po druhé výpravě kníže Moravanů zemřel a řezenský autor neopomenul připojit jeho nekrolog. „*Svatopluk, vévoda Moravanů a pramen vši věrolomnosti, který ovládal všechny své regiony klamem a proradností, pomýlen bažící po lidské krvi, nebyl podporován od milovníků*

³³⁴⁾ „Arrepto itaque rex itinere iterum regnum Zwentibaldi ducis ingreditur cum exercitu, maxima parte illius regionis expoliata propter insidias positas magna cum difficultate itineris in Baioaria ad reginam curtem Otingam reversus est.“ Ibidem, ad annum 893, s. 122.

³³⁵⁾ „Mediante mense Iulio habitum est urbe Radasbona generale conventum; ibi de Sclavania omnes duces Boemanorum, quos Zwentibaldus dux a consortio et potestate Baiowaricae gentis per vim dudum divellendo detraxerat, quorum primores erant Spytignewo, Witizla, ad regem venientes et honorifice ab eo recepti per manus, prout mos est, regiae potestati reconciliatos se subdiderunt.“ Ibidem, ad annum 895, s. 126.

³³⁶⁾ Dušan Třeštík, Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů, in: ČČH 92, 1994, s. 423an.; Týž, c. d. A, s. 74an.

³³⁷⁾ Pokud zrovna placen byl, časté zprávy o bojích např. Ludvíka Němce s Čechy svědčí o snaze se těžkému tributnímu břemenu vyhnout. Dušan Třeštík, c. d. B, s. 148an.; Týž, c. d. A, s. 88an.

míru, ale spíš těmi z domácích nepřátel, nešťastně završil svůj poslední den. ³³⁸⁾ Z tónu této zprávy lze usuzovat, že se Svatopluk netěšil v bavorském prostředí přílišné oblibě, podstatnější je užitý termín *regio*, který svědčí o začlenění do většího svazku říše. Krátce po jeho skonu obsahují anály stručnou zprávu o „*míru uzavřeném na podzim mezi Moravany a Bavorsy.*“ ³³⁹⁾ Oba kmeny jsou tedy v autorově pojetí rovnoprávnými říšskými *gentes* a pouze Svatoplukova věrolomnost brání říšské jednotě. Lenní slib z roku 884 tomuto faktu nijak neodporuje, byl učiněn císaři *imperium Francorum* Karlu Tlustému a lze jej postavit na roveň například holdu Bavorů z let 879 a 882. Podpurným argumentem pro tento předpoklad je také terminologie, která se v případě Moravanů přes veškerou zášť ke Svatoplukovi neliší od úzu běžného pro říšské kmene. Odlišnost od označení nově příchozích Maďarů je zjevná. První zpráva o jejich vpádu na území kmene je velmi příhodně vsunuta mezi Svatoplukův nekrolog a informaci o míru s Velkou Moravou. „*Avaři, kterým se říká Maďaři, v této době překročili Dunaj ... a pustošením zničili celou Pannonii.*“ ³⁴⁰⁾

Pojetí říše i postavení kmene v jejím rámci se v pojetí bavorského autora signifikantně liší od pojetí fuldských autorů. Rudolf i Meginhard psali svá díla pod vlivem reminiscencí na zašlou frankou jednotu a slávu, jejíž obnovení za vlády Karla Tlustého Meginhard silně vnímá. Řezenský autor je od těchto vlivů oprostěn, což se odráží i v jeho terminologii. Pojem *regnum* již není vyhrazen pouze pro frankou říši, respektive pro království východních franků, nyní je jím každá suverénní jednotka se svým vládcem, který nemusí disponovat královským titulem, může být císařem, ale i vévodou. Výjimkou je pouze bavorské vévodství, které je regnem, ačkoliv se o samostatný politický útvar nejedná. Tento fakt je třeba přičítat specifickému postavení bavorského subregna v rámci východní říše v pohledu autora, který je členem tamní kmenové aristokracie, neboť ostatní kmenové jednotky tímto statusem nedisponují.

³³⁸⁾ „Zwentiboldus, dux Maravorum et vagina totius perfidiae, cum omnes regiones sibi affines dolo et astucia perturbando humanum sanguinem siciens circumiret, ultimum hortando suos, ne pacis amatores, sed potius inimici domesticis persisterent, diem ultimum clausit infeliciter.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 894, s. 125.*

³³⁹⁾ „Pax tempore autumnii inter Baioarios et Maravos compacta est.“ *Ibidem.*

³⁴⁰⁾ „Avari, qui dicuntur Ungari, in his temporibus ultra Danubium peragrantes multa misabilia perpetravere. Nam homines et vetulas matronas penitus occidendo, iuenculas tantum ut iumenta pro libidine exercenda secum trahentes totam Pannoniam usque ad interiectionem deleverunt.“ *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 894, s. 125.*

Ačkoliv dílo neobsahuje odkazy na *regnum orientalium francorum*, nese jeho ideu a myšlenku continuity. Autor se pojmem „naši“ sebeidentifikuje s východními kmeny, které tvoří vojsko Karla Tlustého u Asseltu. Soudržnost východních elit je zdůrazněna i při revoltě z roku 887, vzniklý útvar je *regnum suum* Arnulfa Korutanského a ve svém rozsahu kopíruje říši Ludvíka Němce. Jeho předáci jednají v duchu franckých tradic a práva, jak dosvědčuje postoj Franků a Bavorů v otázce nástupnictví po Arnulfu Korutanském, který je ryze legitimistický. Jakýkoliv případný králův legitimní potomek tak měl přednost před již žijícími levobočky, jak platilo již v době Merovejců a Karlovců. Francický charakter státu ale bavorský autor nezdůrazňuje, obdobně jako ve Světové kronice Regina z Prümü je stát charakterizován osobou panovníka.

Rok 882 znamenal přetržení tradice spojení vládnoucího Karlovce s Bavorskem, Karel Tlustý je pro řezenského autora králem Alamannů, což dokládá i analýza frekvence výskytu jednotlivých kmenů v díle. Po nástupu Arnulfa Korutanského dochází k obnovení exkluzivního vztahu mezi králem a sledovaným kmenem na ještě silnější úrovni. Poprvé ve fuldských análech se v textu častěji nalézá Bavorsko než kmenové území východních Franků, které je opět *Francia* v užším významu. Současně je kmeni výsadně přiznán status regna, lze tedy konstatovat, že bavorský kmen se v pojetí pramene těší výsadnímu postavení. Autor si přednostně všímá dění na kmenovém území a v jeho okolí, zejména v oblastech, které v jeho očích spadají pod přímý vliv Bavorů, kteří je považovali za součást svého impéria. Z celého pramene je patrný značný nárůst moci kmenové aristokracie, která se rychle emancipuje, v závěrečných letech jedná samostatně i proti vůli krále a vidí v sobě konstituující prvek vévodství.

Annalium Fuldensium Continuationes Althenses

Zápisy pocházející z pera dvou mnichů bavorského kláštera v Niederaltaich pokrývají krátké období let 897—901.³⁴¹⁾ V podstatě pokračují v tendenci řezenského autora, zcela rezignují na celoříšské záležitosti a středem zájmu je *regnum Baiowaricum* a oblasti, které pod něho fakticky či v pojetí tamní aristokracie spadaly. Zprávy o vládnoucím rodu se vyskytují velmi zřídka, avšak mohou sloužit pro zhodnocení vztahu kmenové aristokracie na stav říše. Císař Arnulf je zmíněn jedenáctkrát, z toho jednou nepřímo a není vůbec označen titulem či jménem,³⁴²⁾ v dalším odstavci stojí při příležitosti přijetí vyslanců Čechů jako *imperator Arnulfus* a krátce nato je pojmenován *rex imperator*.³⁴³⁾ Tento titul je mu přiřčen i v následujícím roce ve vnitrokmenových záležitostech.³⁴⁴⁾ V pasáži o dopadení hraběte Eramberta je Arnulf dvakrát králem a jednou císařem.³⁴⁵⁾ Následujícího roku je podána informace o ochrnutí krále³⁴⁶⁾ a o kus dále o vzpouře předáka proti nemocnému králi.³⁴⁷⁾ V nekrolo-

³⁴¹⁾ Annales Fuldenses, Continuationes Althenses ad annos 897—901, s. 131—135.

³⁴²⁾ „Curte vero Tripuria habito generali conventu Fuldense cenobium causa orationis petiit. Quo peracto ad curtem, quae dicitur Salz, pervenit, advenientibus ibi ad eum cum muneribus Soraborum missis, quos, ut audivit, absolvit et abire permisit.“ Ibidem, ad annum 897, s. 131.

³⁴³⁾ „His ita expletis contigit, ut gentis Behemitarum duces *ad imperatorem Arnulfum*, qui tunc temporis civitate Radaspona moratus est, devenerunt, offerentes ei munera regia et sua suorumque fidelium suffragia contra eorum inimicos, Marahabitas postulantes, a quibus saepe, ut ipsi testificati sunt, durissime conprimebantur. Quos ergo duces *rex imperator* gratuito suscipiens, verbaque consolationis eorum pectoribus habundantius inseruit et laetabundos donoque honoratos patriam in suam abire permisit; totumque illius anni tempus autumnale finitimis in locis aquilonalibus Danubii Ymbrisque fluminis sese sustentavit, hac etiam in ratione, ut, si supradictae genti necessitas auxilii sui immineret, paratus cum suis fidelibus existeret.“ Ibidem.

³⁴⁴⁾ „Tunc vero *rex imperator* ista sciens marchiones suos, Liutbaldum scilicet et Arbonem comitem...“ Ibidem, ad annum 898, s. 132.

³⁴⁵⁾ Ibidem, citace viz dále, s. 79.

³⁴⁶⁾ „Civitate Regia placiti *rex* paralyis solutus infirmatus est.“ Ibidem, ad annum 899, s. 132.

³⁴⁷⁾ „Interim autem Isanricus tyrannidem suam sine cessatione *contra regem* exercens. Quod vehementer *rex* accipiens decrevit navigio, quia iam tunc infirmus corpore fatigaretur, civitatem Mutarensis, in qua ipse Isanricus intus erat, aggredi.“ Ibidem.

gu je Arnulf označen jako *imperator* a pohřben v chrámu svatého Jimrama v Řezně.³⁴⁸⁾ Tuto nejistotu v intitulaře je třeba posoudit v širším kontextu užitých zpráv. Samotný titul *imperator* nebo ve spojení *imperator rex* užíval altaišský autor obvykle v souvislosti s událostmi v Čechách nebo na Moravě, tedy v nadkmenových záležitostech říše. Naopak samotný titul *rex* je použit pokud se jedná o vnitrobavorské záležitosti. Pak by bylo možno formulovat tezi o provázání královské titulatury s držbou vévodství.

První spornou pasáží v této interpretaci je informace o dopadení předáka Eramberta, jehož osoba se vyskytuje již u Meginharda ve zprávě k roku 879.³⁴⁹⁾ „Dále byl ten, který byl kdysi jedním z nejvyšších předáků kmene Bavorů, jménem Erampert, který později rebeloval proti králi a jeho věrným, byl slovanským vévodou Priznolawem, který císaři přísahal věrnost, chycen a mocným hrabětem Luitpoldem a v poutech a dalších provazech předán v Ranshofen králi, který tam slavil narození Páně.“³⁵⁰⁾ První užitý titul *rex* je zcela v duchu předložené koncepce, Erambert byl jedním z předáků bavorského kmene, takže druhý případ užití titulu *rex* lze bez problémů zasadit do této interpretační roviny, Arnulfovi byl předán zrádný kmenový předák Luitpoldem, budoucím kmenovým vévodou a vše proběhlo na území kmene. Otazníky však budí užití císařského titulu ve spojení s věností slovanského vévody, který editor německého vydání fuldských análů nesprávně přeložil královským titulem. Pokud byl Priznolaw pánem území za hranicemi bavorského vévodství, odpovídal by titul tezi o ucelené titulatuře altaišského pisatele, v opačném případě by znamenal potvrzení teze o nejisté titulatuře.

Možné otázky budí také užití královského titulu pouze v případě Arnulfova ochrnutí, ale z kontextu zprávy a podání informací o stíhání předpokládaných viníků na území kmenového vévodství lze usuzovat, že ji autor považo-

³⁴⁸⁾ „*Imperator* urbe Radaspona diem ultimum clausit et honorifice in domo sancti Emmerammi martyris Christi a suis sepelitur.“ Ibidem, ad annum 900, s. 133.

³⁴⁹⁾ Annales Fuldenses ad annum 879, s. 93.

³⁵⁰⁾ „Deinceps autem quidam, qui erat quondam princeps cum ceteris primoribus gentis Bawariorum, nomine Erimpertus, qui postea rebellis *regi* suisque extitit, a Priznolawo quodam Sclavo duce, qui et ipse *imperator* fidus probatur, comprehensus dinoscitur et a Liutbaldo strenuo comite catena aliisque vinculis illigatus *regi* ad Rantesdorf est presentatus, Christi domini natale anni instantis finiente.“ Annales Fuldenses, Continuationes Altahenses ad annum 898, s. 132.

val za důsledek spiknutí některých členů Bavorské aristokracie proti králi.³⁵¹⁾ Také v ojedinělém případě výskytu Arnulfovy manželky Uoty je užit titul *regina*, ač autor kritickým tónem informuje o jejím obvinění z nevěry, které stvrdilo přísahou 72 z přítomných předáků v Řezně v červnu roku 899.³⁵²⁾ Ačkoliv není určen původ předáků, velmi pravděpodobně se jedná o elitu kmene Bavorů a zpráva i s titulací královny odpovídá předkládané tezi.

V nekrologu použitý císařský titul této interpretaci nijak neodporuje, autor o něm věděl a v případě nadkmenových záležitostí jej užíval. Lze tedy konstatovat, že formulace altaišského autora je možno interpretovat i jako možný doklad spojení Arnulfova královského titulu s držbou *regnum Baiowaricum*. Pro potvrzení či vyvrácení této teze chybí pramenná základna, neboť králův nástupce se vyskytuje v altaišských pokračováních na dvou místech.

Po smrti císaře „*jeho syn Ludvík, v té době maličký, jediný jemu narozený z legální manželky, nastoupil v království. Jeho bratr zrozený z konkubíny, jménem Zuentipold, sobě podržel Galikánské království (lotrinské subregnum – O. Ž.), avšak provinil se proti církevním záležitostem, jeho největším zločinem bylo, že udeřil trevírského arcibiskupa Ratboda do hlavy dvou holí, byl opuštěn všemi svými, biskupy i hrabaty. Když se s nemnohými neopatrně snažil bojem obnovit své postavení, skončil svůj život s vládou.*“³⁵³⁾ Vzhledem ke své ojedinělosti je citovaný text zásadní pro interpretaci autorovy představy o říší. Pasáž in *regnum successit* je vzhledem ke kontextu další věty, kde je zmíněno

³⁵¹⁾ „Ipso quoque tempore eiusdem magni et communis civitate Regia placiti rex paralisy solutus infirmatus est; secundum autem ut regi nocuum quoddam a viris ac feminis daretur, ut inde paralyticus efficeretur. Quorum unus vocabatur Graman, qui reus maiestatis convictus et ideo Otinga decollatus est, alter vero fuga lapsus in Italia latuit; et alia quoque femina nomine Ruodpurc, quae eiusdem sceleris auctrix deprehensa certa examinatione inveniebatur, Eipilinga in patibulo suspensa interiit.“ Ibidem, ad annum 899, s. 132n.

³⁵²⁾ „Tum vero multis temporibus inauditum scelus et, quod non oportuit, facinus de regina Uota divulgatum est, id est ut corpus suum inlecebrosu ac iniquo manciparet coniugio. Quod ipsum Radaspona urbe mense Iunio iuxta primorum presentium iudicium LXXII iurantibus difinitum comprobatur.“ Ibidem, s. 132.

³⁵³⁾ „Luduwicus filius eius, qui unicus tunc parvulus de legali uxore natus illi erat, in regnum successit. Cuius frater de concubina Zuentipoldus nomine Gallicanum regnum secum retinens, res ecclesiarum crudelitate sua inmoderate affectans, maxime crimen eo, quod Ratpodo Treverensi archiepiscopo contra sacerdotalem honorem baculo suo in capite percutiens intulit, a suis tam episcopis quam comitibus omnibus desertatus est. Ipse vero recuperare nitens cum paucis contra eos incaute dimicans vitam cum regno finivit.“ Ibidem, ad annum 900, s. 134.

Zwentiboldovo lotrinské subregnum jako *Gallicanum regnum*, možno identifikovat s *regnum Arnulfi* ve smyslu celé východní říše. S tím dobře koreponduje důraz kladený na legitimitu jediného dědice říše, který má i přes své mládí v nástupnictví přednost před potomky narozeným císaři z konkubíny. Akcent řezenského autora ve zprávě z roku 889 nebyl tedy v bavorském prostředí ojedinělý.³⁵⁴⁾ Lze tedy konstatovat, že ani altaišský autor se zcela nezkekl tradic východního království, které pro něj stále jako širší rámec přetrvává. Zároveň klade důraz na nový prvek v západním prostředí, kterým je nutnost konsenzu aristokracie. Je doložen v textu o Zwentiboldovi a *Gallicanum regnum*, které tak v jeho pohledu již není zahrnuto do východní říše a jejichž spojení je tak personální unií. V pojetí altaišského autora jsou také církevní elity součástí předáků, kteří se podílejí na konsenzu. Po všech proviněních je v tomto pojetí, které spíše než pravdě odpovídá postojům autora,³⁵⁵⁾ „... opuštěn všemi svými, jak biskupy, tak hrabaty.“³⁵⁶⁾ Při neúspěšné snaze tento stav zvrátit ztratil život s regnem, které zde stojí jednoznačně ve významu „vláda“, nikoliv království.

Hlavní kategorií politického smýšlení altaišských autorů je *gens* – kmen a jeho předáci. Rozhodujícím kmenem pro autora je samozřejmě *gens Bawariorum*,³⁵⁷⁾ avšak stejný status je přiznám i dalším útvarům v rámci říše, roku 897 jsou zmíněni vévodové kmene Čechů.³⁵⁸⁾ V následujícím roce jsou zmíněny události na Moravě: „... mezi dvěma bratry kmene Moravanů, Mojmirém a Svatoplukem, vypukla v jejich lidu nejsilnější neshoda a nesvorost.“³⁵⁹⁾ S tím silně kontrastuje pojmenování nového prvku v oblasti: „Avaři,

³⁵⁴⁾ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 889, s. 118. K otázce nástupnictví viz např. Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 188n.

³⁵⁵⁾ Pro srovnání s líčením Reginona z Prümü viz kapitolu věnovanou jeho světové kronice, s. 112.

³⁵⁶⁾ Annales Fuldenses, Continuationes Althenses ad annum 900, s. 134.

³⁵⁷⁾ „Cum ceteris primoribus gentis Bawariorum...“ Ibidem, ad annum 898, s. 132.

³⁵⁸⁾ „...gentis behemitarum duces...“ Ibidem, ad annum 897, s. 131.

³⁵⁹⁾ „Postea vero anno incarnationis Domini DCCCXCVIII. inter duos fratres gentis Marahensium, Moymirum videlicet ac Zentobolchum, eorumque populum dissensio atque discordia gravissima exorta est.“ Ibidem, ad annum 898, s. 131n.

*kteří jsou řečení Maďaři.*³⁶⁰⁾ Základním hodnotícím kritériem je zde patrně náležitost těchto kmenů do rámce východní říše, resp. do sféry vlivu Bavorů, nikoliv víra, neboť v této době kníže Čechů přijal křest z Velké Moravy, avšak ten nebyl bavorskými církevními kruhy nárokován si církevní suverenitu nad kmenem z pochopitelných důvodů uznáván.³⁶¹⁾ V případě Velké Moravy zachází autor tak daleko, že používá opakovaně pojem lid, *populus*. V druhém případě je tento užit pro lid mladičského Svatopluka, stejnojmenného syna vévody Moravanů, kterého oblehli roku 899 Bavoři ve hradu, kde pobýval.³⁶²⁾ Moravané jsou tedy pro Bavora *gens*, jeho členové jsou *populus* a občanská válka mezi Mojzírem II. a Svatoplukem II. je pro autora nsvornost, *discordia*.³⁶³⁾ Tento pojem býval obvykle autory fuldských analů, jejichž redakce měl zjevně autor k dispozici,³⁶⁴⁾ užíván pro vzájemné spory v rámci kmene či říše. Lze tedy konstatovat, že oba kmény jsou v pojetí bavorského mnicha jsou ve svazku bývalé východní říše zahrnuty v podobě, která se transformovala během devátého století z nadvlády působením provádění výkonné funkce bavorským kmenem. Maďarům tento status přiznán není, ačkoliv jsou již usazeni v Pannonii a opakovaně se tam vrací po nájezdech.³⁶⁵⁾

³⁶⁰⁾ „Interim vero *Avari, qui dicuntur Ungari*, tota devastata Italia...“ Ibidem, ad annum 900, s. 134.

³⁶¹⁾ K tomu více viz Dušan Třeštík, c. d. A, s. 322n.

³⁶²⁾ „Denique non post multum temporis Bawarii terminos Maraborum confidenter iterato intrantes et, quaecumque poterant, diripiendo populati sunt et *Zentobolchum puerum, filium antiqui ducis Zuentobolchi suumque populum de ergastulo civitatis, in quo inclusi morabantur*, eripuerunt ipsamque civitatem igni succenderunt atque in fines patriae suae pro misericordia secum abduxerunt.“ Annales Fuldenses, Continuationes Altahenses ad annum 899, s. 133.

³⁶³⁾ Ibidem, ad annum 898, s. 131n. Citace viz výše, s. 81.

³⁶⁴⁾ Altaišský rukopis čerpal z druhé redakce Meginharda a pravděpodobně i z autografu Rudolfa z Fuldy, který se byl za tímto účelem zapůjčen. Wolfgang Eggert, c. d., s. 95.

³⁶⁵⁾ „Sed hoc Ungari precognoscentes cum his, quae depredaverunt, redierunt, unde venerant, *ad sua* in Pannoniam.“ Annales Fuldenses, Continuationes Altahenses ad annum 900, s. 134.

Novou adjektivní formu pojmenování vévodství *regnum Baiowaricum* užil druhý altaišský pokračovatel roku 900, kdy Maďaři vtrhli bavorského regna.³⁶⁶⁾ Před unáhlenými interpretacemi je nutno zohlednit použití obdobného termínu *regnum Marahavorum* při vpádu Bavorů na území Velké Moravy v témže roce.³⁶⁷⁾ S oběma vpády se vzápětí pojí informace o návratu útočníků domů. Zároveň je v případě Velké Moravy i druhým altaišským autorem uveden vévodský titul jejího panovníka.³⁶⁸⁾ Nejedná se tedy o *regnum* ve významu království, pravděpodobnější je v případě obou *gentes* výklad v duchu územní jednotky začleněné do svazku říše.³⁶⁹⁾ V obou případech je termín užit při napadení cizím vojskem, což lze považovat za důsledek malého rozsahu pramene. Rozdíl spočívá pouze ve vyspělejší adjektivní formě užitě pro vévodství bavorské, k němu je také vztažen ojedinele užitý pojem vlast, když se Bavoři vrací z tažení na Moravu.³⁷⁰⁾ Znění pasáže vracení se do hranic své vlasti umožňuje přiřazení pojmu právě k *regnum Baiowaricum*. Pozornost je třeba věnovat poslednímu záznamu z počátku roku 901, kde se nalézá obrat

³⁶⁶⁾ „Missos illorum sub dolo ad Baworios pacem obtando regionem illam ad explorandum transmiserunt. Quod, pro dolor! primum malum et cunctis retro transactis diebus invisum damnum *Baiowarici regni* contulit. Igitur ex inproviso cum manu valida et maximo exercitu ultra Anesum fluvium *regnum Baiowaricum* ostiliter invaserunt, ita ut per quinquaginta miliaria in longum et in transversum igne et gladio cuncta caedendo et devastando in una die prostraverint. Quod ut comperentes ultiores Baiowarii, dolore compulsi econtra festinare disponunt.“ Ibidem.

³⁶⁷⁾ „Baiowarii per Boemanniam ipsis secum assumptis *regnum Marahavorum* cuncta incendio per tres ebdomadas devastantes inruperunt; tandem cum omni prosperitate domum reversi sunt.“ Ibidem.

³⁶⁸⁾ „...*ipsum ducem* et omnes primates eius eandem pacem se servaturos iuramento constrinxerunt.“ Ibidem, ad annum 901, s. 135.

³⁶⁹⁾ Tedy bavorské panství, resp. panství Moravanů.

³⁷⁰⁾ „...atque in fines *patriae* suae pro misericordia secum abduxerunt.“ Ibidem, ad annum 899, s. 133.

regnum illorum.³⁷¹⁾ Ze znění celé pasáže vyplývá jeho souvislost s *Baiowaria*,³⁷²⁾ je třeba položit otázku, s kým se pojí „jejich panství“? Vzhledem k souvislosti s Bavorskem a k užití plurálu přichází v úvahu spojitost a kmenovou aristokracií, která opakovaně aktivně vystupuje v politických záležitostech. Pak by bylo možno ztotožnit *Baiowaria* a *regnum* kmenové elity, což koreponduje s vysokou frekvencí zpráv o činech a sporech kmenových předáků.

Nejvýznamnější posty mezi *primores gentis Baiowariorum* zastávali dle prvního altaišského autora dva muži, oba již známí ze zápisů řezenského pokračovatele. Těmi jsou Luitpold a Arbo, pro které je užito souhrnné označení *marchiones suos* ve vztahu k titulu *rex imperator* Arnulfa Korutanského, druhý jmenovaný je zároveň označen hrabským titulem. Ti byli vysláni s dalšími věrnými ze své části zasáhnout na Moravě, kde se rozhořel boj o nástupnictví po Svatoplukovi, pro celý kontingent je užit zastřešující pojem *Baiowarios suos primates*, tedy jeho předáci Bavoři. Zároveň je však podána informace o sesazení Arbona z prefektury, neboť byl zjištěn jeho podíl na rozdmýchání konfliktu na Moravě na radu jeho syna Isarica.³⁷³⁾ Do roku 898 se v Bavorsku podíleli na moci minimálně dva *marchiones*, Luitpold držel dle informace řezenského pokračovatele úřad *marchio Baiowariorum* již tři roky,³⁷⁴⁾ Arbo byl od roku 884 dosazen na hranicích regna Bavorů na Východě proti Mora-

³⁷¹⁾ „Generale placitum Radaspona civitate habitum est. Ibi inter alia missi Marahavorum pacem optantes pervenerunt; quod mox, ut petierunt, complacuit et iuramento firmatum est. Inde ob hoc ipsum Richarius episcopus et Udalricus comes Marahava missi sunt, qui eodem tenore, ut in Baiowaria firmatum fuit, ipsum ducem et omnes primates eius eandem pacem se servaturos iuramento constrinxerunt. Interdum vero Ungari australem partem *regni illorum* Caruntanum devastando invaserunt.“ Ibidem, ad annum 901, s. 135.

³⁷²⁾ Samotný obrat *regnum* je použit v obdobném duchu jako výše uvedené případy, opět se jedná o vpád Maďarů na kmenové území, cílem vpádu byly Korutany, které jsou onou *východní částí jejich regnum*, identifikace s Bavorskem je proto nezpochybnitelná.

³⁷³⁾ „Tunc vero rex imperator ista sciens *marchiones suos, Liutbaldum scilicet et Arbonem comitem, una cum ceteris fidelibus suis parti*, quae ad se spem ac confugium habuit, auxilium ad eorum liberationem protectionemque Bawarios suos primates transmisit. At illi in ore gladii igneque, prout poterant, inimicos suos humiliaverunt et devastando necaverunt. Istius ergo dissensionis et disruptae pacis inter supranominatos fratres *Arbo comes Isanrico filio suo* instigante instructor delatorque atque proditor esse convincitur et ob *hanc causam praefectura sua caruit* ad tempus; quam non multo post accepit.“ Ibidem, ad annum 898, s. 132.

³⁷⁴⁾ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 895, s. 125.

vanům,³⁷⁵⁾ pravděpodobně tedy na území pozdější východní marky. Oba jsou zároveň hrabaty, Arbo přímo v textu výše citované pasáže, Luitpoldovi pak v následujícím odstavci altaišský autor přiřkl označení mocný hrabě, *comes strenuus*.³⁷⁶⁾ To svědčí o jeho silném postavení v kmenové hierarchii, avšak titulaturou je stále hrabětem, královským úředníkem.

Další kategorií elity jsou pak *Baiowariorum principes*, kteří disponují vlastními družinami.³⁷⁷⁾ Tento titul byl přiznán v předchozím roce zajatému Erimpertovi, který býval princepsem kmene Bavorů, jehož vyhnal Arnulf ještě za vlády strýce Ludvíka Mladšího, pravděpodobně z východních území kmene, kde vládl. Vyhoštěním bezvýznamného aristokrata by se jistě osobně Ludvík Mladší nezabýval, doslova je uvedeno „hrabě Erambert z Bavorska“.³⁷⁸⁾ Meginhard neužíval markrabský titul, je tedy možno vyslovit předpoklad, že mohl být jedním z marchiones a stanovit tak rovnítko mezi *marchio* a *princeps*. V opačném případě by bylo třeba rovnítko posunout mezi *princeps* a *comes*. Z důvodu příliš krátkého oddílu textu nelze stanovit přesné závěry.

Syn sesazeného Arbona povstal následujícího roku proti nemocnému Arnulfovi, „*Isanricus prováděl neustále tyranidu proti králi*.“³⁷⁹⁾ Nemocný král proti němu vytáhl, oblehl jeho civitas Mutarum a Isanric se mu nakonec i s manželkou vzdal, avšak během eskorty do Řezna uprchl a uchýlil se k Moravanům.³⁸⁰⁾ Tato epizoda s sebou nese několik zajímavých aspektů. Jednak pomáhá přibližně určit území, které ovládal jeho otec, antické Mutarum leží na Dunaji pobíží Kremže v dnešních Dolních Rakousech. Dále dokládá zapojení obou primores do záležitostí na Moravě. Nejdůležitějším prvkem nelegitimita povstání aristokrata proti králi, které je označeno za tyranidu. Zároveň nelze pominout fakt, že odklon lotrinské elity od Zwentibolda považuje autor za legitimní, neboť je důsledkem konsenzu *primores* lotrinského regna. Tuto legitimitu však vystoupení Isanrica postrádá, jeho jednání je odbojem vazala

³⁷⁵⁾ Ibidem, ad annum 884, s. 110nn.

³⁷⁶⁾ Annales Fuldenses, Continuationes Althenses ad annum 898, s. 132.

³⁷⁷⁾ „... tempore hiemali Bawariorum principes cum suis fines Marahabitarum fortiter atque hostiliter invaserunt.“ Ibidem, ad annum 899, s. 133.

³⁷⁸⁾ „Erambertum comitem de Baioaria...“ Annales Fuldenses ad annum 879, s. 93.

³⁷⁹⁾ „Interim autem Isanricus tyrannidem suam sine cessatione contra regem exercens.“ Annales Fuldenses, Continuationes Althenses ad annum 899, s. 133.

³⁸⁰⁾ Ibidem.

proti králi. Rozhodujícím měřítkem je tedy právě dosažený konsenzus aristokracie daného regna.

Dalším případem odporu proti královské vůli je otázka nastolení nástupce zesnulého pasovského biskupa Engilmara, do jehož úředu král zamýšlel dosadit Alamanna Wichinga, designovaného moravského biskupa. Tento akt vyvolal odpor episkopátu v čele se Salzburským arcibiskupem Dětmarem a „*proti vůli krále je ustaven dle kanonického práva Richarius*.“³⁸¹⁾ Širší souvislosti této události nejsou altaišským autorem zahrnuty, vzhledem k uvedení původu Arnulfova kandidáta se nabízí otázka, zda důvodem nesouhlasu bavorského episkopátu nebyla právě jeho příslušnost k jinému kmeni a snaha prosadit nástupnictví „domácího“ kandidáta. Nelze vyloučit ani tichý souhlas či podporu světských předáků, neboť v následujícím roce se nově designovaný Richarius již spolupodílel na boji proti Maďarům s markrabím Luitpoldem. V očích autora je celé jednání králi odporující církevní hierarchie legitimní, neboť je v duchu kanonického práva, a to tudíž jasně nadřazuje upadající královské moci.

Rok 900 je datem aktivní demonstrace síly bavorské elity, *hrabě* Luitpold s některými předáky Bavorů a pasovským biskupem pronásledoval jeden ze sledů Maďarů, kteří se vraceli z výpravy do Bavorska, všech 1200 pohanů pobili a přišli přitom díky Boží milosti o jediného muže. Při návratu založili

³⁸¹⁾ „Engilmarus Pataviensis episcopus obiit, in cuius locum Wihingus quidam Alamannus contra instituta patrum, prius Marahavensis ab apostolico destinatus episcopus, rege concedente successit. Sed non multo post a Deotmaro archiepiscopo ceterisque suffraganeis suis contra voluntatem regis canonicali iudicio abiectus ac Rihharius ad eandem sedem episcopus in id ipsum tempus ordinatus est.“ *Annales Fuldenses, Continuationes Altahenses ad annum 899, s. 133.*

na břehu řeky Inn hrad k obraně jejich regna a pak se vrátili na své statky.³⁸²⁾ Císař Arnulf byl již po smrti a Ludvík Dítě ještě nebyl schopen vést sám boj s Maďary, přední aristokraté kmene museli tedy vést obranu vévodství sami a pramen patřičně zdůrazňuje, že po vítězné bitvě založený hrad má sloužit k obraně „jejich regna“, *regnum illorum*. To lze ztotožnit s *regnum Baiowaricum*, neboť se podle kronikářovy zprávy odtud oba optimáti vrátili na své statky, které proto s výše citovaným pojmem nelze ztotožnit.

Uvedené pasáže je možno interpretovat jako doklad chápání Bavorska ve smyslu *regnum* předáků Bavorska. V pojetí altaišských autorů je tedy základním konstituujícím prvkem vévodství jeho elita (duchovní i světská). V zákonných případech, tedy po konsenzu elity nebo pokud králova vůle odporuje právu (i církevnímu), je legální i odpor vůči králi. Přesto není tento stav bez řádu či práva, svévolný a samostatný odboj je jednoznačně chápán jako nezákonný.

Altaišská pokračování fuldských análů pokračují v tendencích řezenského pokračovatele a dále je prohlubují. Přesun akcentu z východofranckých záležitostí na kmenové je zřetelný, přesto říše jako kategorie existuje, je však zatlačena na okraj zájmem o kmenové záležitosti. Autoři vědí o Arnulfově císařském titulu a užívají jej. Podstatnější v jejich pohledu je ale královský titul, který se podle některých indicií může v očích autorů vázat na kmen, nikoliv říši. Na nadkmenové záležitosti autoři neberou zřetel, jedinou výjimkou je silně zreslená informace o Zwentiboldově neúspěchu v Lotrinsku, které autor záznamu nepovažuje za součást státu. Ta je podána v kontextu oprávněné vzpoury místní aristokracie proti špatně vládnoucímu králi. V podobném ohledu informuje pramen i o událostech na kmenovém území. Z epizody

³⁸²⁾ „Interim vero quaedam pars de exercitu illorum de aquilonali parte Danuvii fluminis partem illam devastando prorupere. Quod ut Liutpoldo comiti compertum foret, moleste hoc patiendum ferens, contractis secum quibusdam primoribus Baiowariorum, uno tantum Pataviensis sedis episcopo comitante ultra Danuvium eos insequendum se transposuit. Consertoque ilico cum illis prelio nobiliter dimicatum est, sed nobiliter triumphatum. Nam in prima congressione belli tanta Dei gratia christianis occurrit, ut mille CC gentilium inter occisos et, qui se in Danuvio merserant, premissi invenirentur. Vix tantum unum de christianis occisum in apparatu belli inveniunt. In eodem loco post victoriam illis celitus datam congressi clamore magno in celo inde Deo gratias clamantes ferebant, qui non in multitudine hominum, sed misericordiarum suarum pietate liberat sperantes in se. Tandem laeti post tantam victoriam ad socios, unde venerant, regressi sunt et citissime in id ipsum tempus pro tuitione illorum regni validissimam urbem in littore Anesi fluminis muro obposuerunt. Quo peracto unusquisque redierunt in sua.“ Ibidem, ad annum 900, s. 134n.

o Isanricovi však plyne právo odporu proti králi pouze v případě, že je činěn na základě konsenzu kmenové aristokracie, v opačném případě je nelegitimní. Pramen zároveň klade důraz na legitimitu nástupnictví Ludvíka IV., lze tedy zhodnotit, že se jedná o pokračování francké tradice a práva. Zároveň již v posledních letech vlády Arnulfa Korutanského pramen demonstruje úpadek královské moci a vyplňování tohoto vakua činností mocných optimátů, kteří již sami vedou války se sousedy a brání zemi před vpády Maďarů. Z této skupiny mocných hrabat vzejde o pár let později první bavorský vévoda, již nyní uváděný v postavení nemocnějšího muže vévodství. Okolní území závislá na říši chápou bavorští autoři za součást kmenové sféry vlivu, Bavorsko je „*jejich regnum*“. V postavení regna se vyskytuje také území Moravanů, nelze proto hodnotit postavení sledovaného kmene za výjimečné v rámci říše. Na závěr lze zhodnotit, že dílo altaišských pokračovatelů fuldských análů je dokladem pokračující partikularizace východofrancké říše, která je předstupněm vývoje desátého století.

Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon

Pojetí dějin devátého století v mnoha ohledech odlišné od koncepcí autorů tzv. fuldských análů předložil ve své Kronice bývalý opat kláštera v Prümü Regino. Vedle mnoha podobných tendencí se jeho díly liší v pojetí francké říše a jednotlivých nástupnických útvarů i kmenových jednotek, jakožto i v titulatuře panovníků. Silně se v díle odráží místo jeho vzniku, které se nalézalo na území prostřední říše v již pevně konstituovaném Lotrinsku a autorova identifikace s ním i v trevírském exilu. Tento odstup autora od dění ve východo-franckém prostoru lze využít pro ověření spolehlivosti tamních pramenů.

Základní kategorie politického myšlení fuldských autorů, *regnum Francorum*, se v Reginově díle vyskytuje zcela ojediněle ve zprávě k roku 860, která informuje o útoku Bretonců na hranice *regna Franků*,³⁸³⁾ kterým je míněna říše Karla Holého. Wolfgang Eggert přikládá takto ojedinělý výskyt autorově reflexi postupujícího procesu sebeidentifikace jednotlivých nástupnických říší, argumentuje při tom užitím pojmu *regnum* v jednotném čísle pro říši Karla Holého při jejím napadení Ludvíkem Němcem.³⁸⁴⁾ V téže větě označuje Ludvíkův úmysl podmanit si západní království, takže v tomto případě je nutno Karlovo *regnum* chápat ve smyslu panství či vláda, nikoliv království.³⁸⁵⁾ Vzhledem k faktu, že byl útok Bretonců veden do oblasti západních kmenových Franků, je možno pojem vztáhnout k němu, neboť podobným způsobem informuje ve zprávě k roku 863 o překročení bretonských hranic vojskem Karla Holého, který se pak vrací do Francie, tedy na území kmenových Franků.³⁸⁶⁾ Posledním obdobným označením jsou „*všechna království Franků*“, která se rozdělila po sesazení Karla III. a nástupu Arnulfa Korutanského.³⁸⁷⁾ Pro správnou interpretaci tohoto pojmu je třeba rozlišit Reginonovy hlavní kategorie, kterými jsou variace termínů *regnum* a *imperium* a zejména vztahu mezi nimi.

³⁸³⁾ Regino ad annum 860, s. 78.

³⁸⁴⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 167n.

³⁸⁵⁾ „Circa haec tempora Ludowicus rex fratris sui Caroli regnum cum exercitu ingressus est, gestiens occidentalia regna suo subiugare...“ Regino ad annum 866, s. 90.

³⁸⁶⁾ „Carolus iterum cum immenso exercitu fines Brittonum intravit... ipse in Franciam revertitur.“ Ibidem, ad annum 863, s. 80. V obou případech jsou události datovány špatně, pro zhodnocení zpráv však v tomto případě přesná datace není rozhodující.

³⁸⁷⁾ „Omnia regna Francorum.“ Ibidem, ad annum 888, s. 129.

Obsah pojmu *imperium* není jednoznačný. Za života Ludvíka Zbožného se pojí pouze s jeho osobou, přičemž ve zprávě o jeho sesazení je ztotožněno s pojmy panství a vláda.³⁸⁸⁾ Vyznění této pasáže svědčí proto pro dvojitý náplň pojmu. Korektně je reflektován jeho císařský titul až do jeho smrti, až po té se zmocnil *imperia* Lothar I.,³⁸⁹⁾ přičemž zde je již míněna říše, jak plyne z kontextu následujících zpráv. „Ludvík a Karel těžce nesli, že by měli být připraveni o otcovské panství, shromáždili vojsko a brzy zaútočili na bratra u Fontenoy. V té nadešlé bitvě byli pohubeni mužové Franků a a oslabena slavná odvaha, že už nebylo možno další rozšiřování hranic království... zvítězili Ludvík a Karel.“³⁹⁰⁾ Zde užití termíny *paternum regnum* a *regnum* se svojí náplní kryjí s imperiem v územním rozsahu, přesto mezi nimi nelze stanovit rovnítko. Zpráva o Verdunském dělení totiž nabízí zcela odlišnou hierarchii těchto pojmů. „Léta od vtělení Páně 842 tři výše řečení bratři rozdělili mezi sebe říši Franků. Karlovi připadla západní regna od Brittonského oceánu k řece Mosele, Ludvíkovi východní (regna, v plurálu – O. Ž.), tj. celá Germania až k toku Rýna a nemnohá města s přilehlými oblastmi za Rýnem kvůli zásobování vínem. Dále Lothar, který byl nejstarší a byl nazýván císařem, získal prostřední (regnum, v jednotném čísle – O. Ž.) mezi oběma regny, které nese dodnes jeho jméno a celou Provence a všechna Italská regna se samotným městem Ří-

³⁸⁸⁾ „Ludowicus a suis imperio privatur et privatus custodiae traditur, regnique monarchia Lothario filio eius per electionem Francorum datur; rursusque a filio Ludowico et a Francis de custodia eruitur ac in imperiali sede restituitur.“ Ibidem, ad annum 838, s. 74.

³⁸⁹⁾ Ibidem, ad annum 840, s. 74.

³⁹⁰⁾ „Ludowicus et Carolus indigne ferentes, quod *regno paterno* per omnia privati essent, exercitum undequaque contrahunt ac mox fratrem bello adgrediuntur apud Fontianicum. In qua pugna ita *Francorum vires* adtenuatae sunt ac famosa virtus infirmata, ut non *modo ad amplificandos regni terminos*, verum etiam nec ad proprios tuendos in posterum sufficerent. Tandem non sine gravi dispendio suorum Carolus et Ludowicus vicerunt.“ Ibidem, ad annum 841, s. 75.

mem, sídlem apoštolské církve...“³⁹¹⁾ Součástí *imperium Francorum* je tedy více jednotek s hodnotami regna, které lze svým faktickým i ideovým obsahem ztotožnit s *omnia regna Francorum* zahrnutá v pasáži z roku 888 do říše Karla Tlustého. Prümský opat v obou případech jistě nepřipojil přívlastek „Franků“ k obvyklým termínům náhodou, ale záměrně právě při příležitosti dělení francké říše v jejím plném územním rozsahu. Wolfgang Eggert v tomto případě užitý pojem *imperium* odvozuje od císařské hodnosti Ludvíka Zbožného, avšak analogicky k tomu lze očekávat případné odvození v roce 888 od titulatury Karla Tlustého, místo něho je však užito opisný termín *omnia regna*.³⁹²⁾ Jeho říše byla pro Regina personální unií, je pouze nutné vyřešit otázku, zda jsou regny míněny dílčí říše vzešlé z verdunského dělení, či jsou jimi označeny všechny jednotky v prostoru bývalého impéria.³⁹³⁾

Prümský autor na rozdíl od Rudolfa z Fuldy informuje o důvodu, který vedl ve Verdunu k zisku prestižního středního dílu včetně *sedes regni Cách*³⁹⁴⁾ Lotharem I. Obdobně jako fuldský autor zdůraznil Regino jeho prvorozenost, vedle toho ale i jeho císařský titul, jehož síla je umocněna ziskem Itálie včetně Říma se zdůrazněním jeho sakrální hodnoty. V době verdunského dělení tedy považoval Regino obnovení francké jednoty za možné, jejím garantem byl právě senior rodu a *imperator* Lothar v duchu *imperium christianum* doby Karla Velikého.³⁹⁵⁾ Ač dílo vznikalo se značným odstupem, musel tyto myšlenky autor znát z děl, která zpracovával při tvorbě úvodních kapitol

³⁹¹⁾ „Anno dominicae incarnationis DCCCXLII. tres supradicti fratres imperium Francorum inter se diviserunt. Et Carolo occidentalia regna cesserunt a Britannico oceano usque ad Mosam fluvium, Ludowico vero orientalia, scilicet omnis Germania usque Rheni fluentia et nonnullae civitates cum adiacentibus pagis trans Rhenum propter vini copiam. Porro Lotharius, qui et maior natu erat et imperator appellabatur, medius inter utrosque incedens regnum sortitus est, quod hactenus ex eius vocabulo Lotharii nuncupatur, totamque Provinciam nec non et omnia regna Italiae cum ipsa Romana urbe, quae et modo ab omni sancta ecclesia propter presentiam apostolorum Petri et Pauli speciali quodam veneratur privilegio et quondam propter Romani nominis invictam potentiam orbis terrarum domina dicta fuerat.“ Ibidem, ad annum 842, s. 75.

³⁹²⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 160n.

³⁹³⁾ Podrobněji rozebráno dále, viz s. 99an.

³⁹⁴⁾ Regino ad annum 869, s. 98. V této době je pravděpodobně míněno ve významu *sedes regni Lotharii*, ovšem o prestižnosti oblíbené falce Karla Velikého v celoríšském pojetí není pochyb, zejména pak v Reginově „domácím“ lotrinském prostředí.

³⁹⁵⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 206n.

své Kroniky.³⁹⁶⁾ Tomu neodporuje ani rozpor s tendencí doby císaře Ludvíka Zbožného nevztahovat císařský titul na kmen Franků, ale na křesťanský lid, který je synonymem pro obyvatele říše.³⁹⁷⁾ Regino neměl k době jeho vlády dostatek pramenů a jeho informace jsou mlhavé.³⁹⁸⁾

Obdobné dělení imperia je zachyceno k roku 855 při dělení říše Lothara I. „*Lothar před svolanými předáky království rozdělil svým synům říši. Ludvíkovi předal Itálii a nechal jej nazvat císařem, stejnojmennému Lotharovi předal království, které se bylo nazváno podle jeho jména, nejmladšímu Karlovi bylo dáno království Provence. Poté uspořádal se svými (předáky – O. Ž.) věci království, zřekl se světských záležitostí a vstoupil do kláštera v Prümü...*“³⁹⁹⁾ V tomto případě je nesporně pro *imperium* synonymem *regnum*, resp. jeho předáci. Tato jednotka se zároveň skládala z více menších regnen. V této pasáži není Lothar označen císařským titulem, který Regino ve dvou zbývajících výskytech po Verdunu reflektuje,⁴⁰⁰⁾ možnou příčinou je stylistika, neboť by stál ve větě blízko pojmu *imperium*. Lze tedy ve shodě s Eggertem shrnout, že v tomto případě je odvození tohotou termínu od titulu vládce možné.

Imperium se ovšem dále v textu vyskytuje i v souvislosti s osobami, které císařský titul nikdy nezískaly. Italský císař Ludvík II. je titulován korektně,

³⁹⁶⁾ Regino ad annum 812—813, s. 73., Wolfgang Eggert, c. d., s. 156n.

³⁹⁷⁾ Ursula Penndorf, c. d., s. 4nn.

³⁹⁸⁾ Regino tento fakt přiznává, písemných pramenů měl nedostatek a pamětníci již nežili. Regino ad annum 812—813, s. 73.

³⁹⁹⁾ „*Lotharius convocatis primoribus regni imperium filiis suis divisit; Ludowico Italiam tradidit eumque imperatorem appellari fecit, equivoco vero, id est Lothario, regnum, quod ex suo nomine vocatur, concessit, Carolo autem, qui iunior natu erat, Provinciae regnum largitus est. Dispositis itaque atque ordinatis regni negotiis valedicens suis reliquit seculum atque in Prumia monasterio veniens comam capitis deposuit habituque sanctae conversationis suscepto, in religionis professione diem clausit extremum III. Kal. Octobr.*“ Ibidem, ad annum 855, s. 77.

⁴⁰⁰⁾ Ibidem, ad annum 851, s. 75, et ad annum 858, s. 77. Roku 853 je Lothar jednou uveden bez titulu, avšak jedná se o retrospektivní informaci z roku 817, kdy mu titul v duchu díla a jeho užívání až po smrti Ludvíka Zbožného nenáležel.

jeho panství je avšak v Reginonově veskrze nekrologu přes jeho pozitivní tón pouze *Italiae regnum*, tedy království a jeho vláda není císařská.⁴⁰¹⁾

Naopak v oslavném nekrologu je Ludvík Němec Reginem oslavován jako „*nejslavnější král, nejkřesťanštější kníže, ochránce katolické víry, vítězný ve válkách*“, tedy atributy takřka císařskými a jeho synové nejvznešenějších charakterů se dostávají do vedení otcova *imperia*.⁴⁰²⁾ I zde je pro tento termín synonymem otcovské království ve zprávě o dělení říše v Saalfeldu syny Ludvíka Němce, které se opět sestává z mnoha oblastí, jednou z nich je *regnum Lotharii*, dále jsou vyjmenovány všechny kmeny východního království včetně Čechů a Moravanů. Některým z nich je na jiných místech textu přiznán také status regna, *paternum regnum* je tedy nutno opravdu číst jako otcovské panství, nikoliv království, neboť tím by si Regino protiřekl. Součástí impéria je zde tedy opět více nižších jednotek, regen. Zároveň lze na základě dvou výše uvedených případů konstatovat, že nelze potvrdit provázanost tohoto termínu s titulem vládnoucího panovníka, pokud by Ludvíku Němci nepřiznával autor císařskou hodnost. O té bývá spekulováno v souvislosti s pasáží z roku 868 v souvislosti s obrácením Bulharů na křesťanskou víru. Ludvík s nimi

⁴⁰¹⁾ „Ludowicus imperator, qui Italiae regnum regebat, moritur. Fuit vero iste princeps pius et misericors, iustitiae deditus, simplicitate purus, ecclesiarum Dei defensor, orphanorum et pupillorum pater, elemosinarum largus largitor, servis Dei humiliter se submittens, ut iusticia eius maneret in seculum et cornu eius exaltaretur in gloria.“ Ibidem, ad annum 874, s. 107.

⁴⁰²⁾ „Ludowicus rex apud Franconofurt palatium diem clausit extremum V. Kal. Septembris sepultusque est in monasterio sancti Nazarii, quod Lorasham nuncupatur. Fuit autem iste princeps christianissimus, fide catholicus, non solum secularibus, verum etiam ecclesiasticis disciplinis sufficienter instructus; quae religionis sunt, quae pacis, quae iusticiae ardentissimus exsecutor, ingenio callidissimus, consilio providentissimus, in dandis sive subtrahendis publicis dignitatibus discretionis moderamine temperatus: in preliis victoriosissimus, armorum quam conviviorum apparatibus studiosior, cui maximae opes erant instrumenta bellica, plus diligens ferri rigorem quam auri fulgorem. Apud quem nemo inutilis valuit, in cuius oculis perraro utilis displicuit, quem nemo muneribus corrumpere potuit, apud quem nullus per pecuniam ecclesiasticam sive mundanam dignitatem obtinuit, sed magis ecclesiasticam probis moribus et sancta conversatione, mundanam devoto servitio et sincera fidelitate. Habuit autem hic gloriosissimus rex, cuius memoria in benedictione est, reginam nomine Hemmam sibi in matrimonium iunctam, quae nobilis genere fuit, sed, quod magis laudandum, nobilitate mentis multo prestantior; ex qua tres filios suscepit excellentissimae indolis, videlicet Carlomannum, Ludowicum et Carolum, qui felici sorte post discessum patris imperii moderati sunt gubernacula.“ Ibidem, ad annum 876, 110n.

jednal jako nejkřesťanštější král, který panoval (*imperabat*) Germánům.⁴⁰³⁾ Vzhledem k pravidelnému označování korektním titulem *rex* je však varianta Ludvíkova císařství nepravděpodobná, Eggert předestírá tezi spojující *imperare* s rozšiřováním říše.⁴⁰⁴⁾ To se ovšem za Ludvíka Němce nestalo, jediným územním výtobytkem za celé období jeho vlády je získání poloviny lotrinského regna. Není tedy možné zdůvodnit Ludvíkovo imperium šířením křesťanské víry, resp. prostým faktem, že jej autor považoval za dobrého vládce a jednoduše jej měl v oblibě? Toto pojetí císařství závislého nikoliv na korunovaci, ale na kvalitách panovníka není v době vzniku díla neobvyklé.⁴⁰⁵⁾ Možnou příčinou je snížení významu císařského titulu v posledních dekadách devátého století. Tato tendence se o půl století později projevuje sporným císařstvím Oty I. již před římskou korunovaci,⁴⁰⁶⁾ pro tuto práci je zásadnější autorův pohled na imperium Karla Holého.⁴⁰⁷⁾

Jeho počínání směřující k získání císařského titulu Karla Holého je provázeno řadou Reginových stížností, které vrcholí obviněním ze zakoupení císařského titulu.⁴⁰⁸⁾ „*V tom roce Karel přešel do Říma a když dal papeži Janovi a Římanům velké úplatky, byl učiněn císařem.*“⁴⁰⁹⁾ Znovu je tento fakt zdůrazněn v roce 877. „*Karel starší (Holý, nikoliv Tlustý – O. Ž.) odešel podruhé do Říma, kde si dříve od papežské stolice za nezvyklou cenu koupil císařský*

⁴⁰³⁾ „Ludowicus christianissimus rex, qui Germanis imperabat.“ Ibidem, ad annum 868, s. 95.

⁴⁰⁴⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 161.

⁴⁰⁵⁾ Ursula Penndorf, c. d., s. 24n.

⁴⁰⁶⁾ Tato problematika přesahuje rámec práce, relevantní jsou např. články Hagen Keller, *Das Kaisertum Ottos des Großen im Verständnis seiner Zeit*, in: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 20, 1964, s. 325 an.; Helmut Beumann, *Das Kaisertum Ottos des Großen. Ein Rückblick nach Tausend Jahren*, in: *HZ* 195, 1962, s. 529an.

⁴⁰⁷⁾ K otázce ideje karlovského císařství viz Helmut Beumann, *Nomen imperatoris. Studien zur Kaiseridee Karls des Großen*, in: *HZ* 185, 1958, s. 515an.; znovu in: *Ideengeschichtliche Studien zur Einhard und anderen Geschichtsschreibern des frühen Mittelalters*, Darmstadt 1962, s. 80an.

⁴⁰⁸⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 176n.

⁴⁰⁹⁾ „Eodem anno Carolus Romam perrexit et datis apostolico Iohanne et Romanis magnis muneribus imperator creatur.“ *Regino ad annum 874*, s. 110.

titul. ⁴¹⁰⁾ Regino tedy o korunovaci Karla Holého ví a informuje o ni, avšak tento fakt dále nereflktuje a neoznačuje jej titulem imperator a jeho panství není imperium, přestože nese obdobné znaky s vládou Ludvíka Němce včetně hlavního atributu v podání Eggerta, rozšiřování říše.⁴¹¹⁾ V jeho pojetí je vše způsobeno antipatií autora ke Karlovi, kterému proto upřel Regino *imperium* i obvyklý nekrolog. Na místě, kde u jiných panovníků obvykle připojen, je posměšná pasáž o obtížích, které provázely transport jeho těla z Itálie. „*Jeho tělo bylo neseno předáky na nosítkách, ale vydávalo nesnesitelný zápach z hnijící přepravované mrtvolky, že byli donuceni (předáči – O. Ž.) svěřit jeho tělo zemi. Až po mnoha letech byly jeho ostatky přeneseny a čestně uloženy v Paříži v klášteře svatého Dionýsa (St. Dennis – O. Ž.). Po něm nastoupil v panování syn Ludvík.*“⁴¹²⁾ Hanlivost této zprávy je sporná, autor mohl prostě informovat o strastech provázejících v té době neobvyklý transport mrtvého panovníka. Informace o nástupu Ludvíka Kockavého na trůn je podána standardní frází „*in regno successit*“ obvyklou i u panovníků, kterým Regino *imperium* přiznal. Nástupnictví jediného syna znamenalo neuskutečnění dělení říše Karla Holého, které bylo příležitostí pro užití imperia pro dělení ve Verdunu a roku 855 Lotharova panství. Nepřítomnost obvyklého nekrologu je ovšem nezpochybnitelná, právě v něm autor obvykle označoval říši zesnulých východních Karlovců *imperiem*.⁴¹³⁾ Není příčinou této absence právě s Reginovou neoblibou související snaha nepřiznat Karlu Holému *imperium*, tedy rozmnožování svého království, kterýžto fakt tím vlastně autor sám nepřímo potvrzuje? Indicií pro tuto hypotézu je Eggertem pomínutý nekrolog Karla Tlustého, který začíná pasáží „*císař Karel, třetí toho jména a hodnosti...*“⁴¹⁴⁾ Ve francké

⁴¹⁰⁾ „Carolus senior Romam secundo profectus est, ubi iam pridem imperatoris nomen a presule sedis apostolicae Iohanne ingenti pretio emerat; regnumque Italiae magis in transeundo vidit, quam fruendo potitus est.“ Ibidem, ad annum 877, s. 112n.

⁴¹¹⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 161.

⁴¹²⁾ „Corpus eius levatum in feretro a suis extra Italiam deportatur; sed quia foetor intollerabilis ex putredine cadaveris baiulantes gravabat, compulsi sunt illud terrae mandare. Post aliquantos annos ossa eius translata sunt et Parisius in monasterio sancti Dionisii honorifice sepulta. Cui successit in regnum filius Ludowicus.“ Ibidem, ad annum 877, s. 113.

⁴¹³⁾ Regino ad annum 876, s. 111 et ad annum 880, s. 116.

⁴¹⁴⁾ „Carolus imperator, tertius huius nominis et dignitatis...“ Ibidem, ad annum 888, s. 128.

analistice se sice vyskytuje *nomen imperatoris* pro císařský titul, avšak Regino jej jednak užil přímo ve druhé zprávě o Karlově korunovaci a také zná a správně tituluje minimálně čtyři karlovske císaře,⁴¹⁵⁾ správný překlad je tedy „*třetí císař jménem Karel*“. Druhým císařem mezi ním a Karlem Velikým musel být právě Karel Holý, autor tedy respektoval jeho titul i přes zjevné antipatie ještě více než dekádu po jeho smrti.

Sympatiemi naopak zahrnul dalšího východního Karlovce, prvorozeného syna Ludvíka Němce Karlmana. V oslavném nekrologu vyzdvihuje mimo jiné rozšiřování hranic „*svého impéria*“.⁴¹⁶⁾ V Reginově pojetí je tedy podstatné, že byl podobně jako Ludvík Němec dobrým a nadaným králem a ve všem se držel královského majestátu.⁴¹⁷⁾ Na základě této pasáže lze impérium v Reginonově pojetí spolu s Eggertem charakterizovat v územním pojetí a závislé na rozšiřování panovníkova regna. Avšak i zde jsou patrně rozhodujícím činitelem autorovy sympatie, o dva roky později Karlmannovu bratra Ludvíkovi Mladšímu imperium ani nekrolog nepřiznává, ačkoliv jeho říše byla rozsáhlejší, zahrnovala také lotrinské i východní kmenové Franky a byl tedy ve všech ohledech úspěšnějším vládcem než Karlmann. Podobně jako v případě Karla Holého poukazuje na jeho nelegitimní vpád na území cizího regna⁴¹⁸⁾ a nešťastnou smrt jeho jediného syna v Řezně při Ludvíkově cestě do Bavorska roku 879 pro hold místních předáků.⁴¹⁹⁾ I tento případ svědčí pro významný podíl sympatií autora pro posuzování panovníka.

Pro interpretaci impéria u Regina je nutné vzít v potaz také text připojený za Karlmannův nekrolog, který informuje o dějinách rodu od jeho zakladatele, metetského biskupa Arnulfa až po autorovu současnost. Na vrchol dějin je kladena doba císaře Karla Velikého, „*kdy dosáhla říše vrcholu, zahrnujíc nejen Franky, ale také mnohé další kmeny a království. Po jeho smrti se štěstěna obrátila a tak jak přišla tak se i vytrácela, zasahujíc nikoliv pouze království (plurál – O. Ž.), ale i samotný královský rod, jež mizel díky úmrtím v mládí i pro neplodnost žen a z mnoha králů zbyl jediný (Arnulf Korutanský – O. Ž.) vhodný*

⁴¹⁵⁾ Karla I. Velikého, Ludvíka I. Zbožného, Lothara I. a Ludvíka II.

⁴¹⁶⁾ „...terminos imperii sui ampliando ferro dilatavit...“ Ibidem, ad annum 880, s. 116.

⁴¹⁷⁾ „...in ordinandis regni negotiis singulari sollertia peditus, prorsus, ut nihil ei deesse regiae maiestatis competens videretur.“ Ibidem.

⁴¹⁸⁾ Ibidem, ad annum 879, s. 115.

⁴¹⁹⁾ O tom však Regino neinformuje. Ibidem, ad annum 882, s. 118n.

k převzetí žezla říše Franků...⁴²⁰⁾ Ke slavné minulosti zde autor staví do protikladu současnost, s jejíž realitou je smířen, avšak stále podle něho existuje naděje, že se fortuna se správným panovníkem obrátí.⁴²¹⁾ Zároveň promítá do minulosti politickou realitu přelomu 9. a 10. století, když předestírá zisk imperia Karlem Velikým nejen pro Franky, ale všechny ostatní kmeny a jejich regna. Tato koncepce v konečném důsledku autorovi umožnila označovat sledovaným termínem libovolnou část bývalé francké říše, do které nemuseli být vůbec začleněni kmenoví Frankové. Rozhodujícím kritériem jsou skutečně panovníkovy schopnosti, resp. autorovy postoje k jeho osobě, které byly pravděpodobně do značné míry utvářeny právě jimi, mimo jiné jeho úspěšnou expanzivní politikou. Ta je označena za hlavní atribut říše již po bitvě u Fontenoy, která svými důsledky mezi muži Franků znamenala znemožnění další expanze říše a její partikularizaci.⁴²²⁾ Vedle této schopnosti expandovat promítá autor do pohledu na osoby panovníka též své soudobé politické postoje, osobní antipatii ke Karlu Prošťáčkovi, který se patrně podílel na jeho sesazení z opatského úřadu,⁴²³⁾ na druhé straně pak sympatie k východním Karlovcům, kteří vládli území, kde Regino svou Kroniku psal v přímé linii Ludvík Němec – Karlmann – Arnulf Korutanský – Ludvík Dítě.⁴²⁴⁾

Dalším z měřítek určujících vztah autora k jednotlivým Karlovcům je jejich vztah k Lotrinsku, jehož odrazem je i titulatura panovníků. Ludvík Zbožný je důsledně *imperator*, po verdunském dělení se pánem pozdějšího lotrinského regna stal císař Lothar, jehož titulatura je také ve všech případech

⁴²⁰⁾ „...quousque in magno Carolo summum imperii fastigium non solum Francorum, verum etiam diversarum gentium regnorumque obtineret. Post cuius decessum variante fortuna rerum gloria, quae supra vota fluxerat, eodem, quo accesserat, modo cepit paulatim diffluere, donec deficientibus non modo regnis, sed etiam ipsa regia stirpe partim inmaturo aetate pereunte partim sterilitate coniugum marcescente hic solus de tam numerosa regum posteritate idoneus inveniretur, qui imperii Francorum sceptrum suscipere; quod in subsequentibus suo in loco lucidius apparebit.“ Ibidem, ad annum 880, s. 116n.

⁴²¹⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 161nn.; Ursula Penndorf, c. d., s. 24.

⁴²²⁾ „In qua pugna ita Francorum vires adtenuatae sunt ac famosa virtus infirmata, ut non modo ad amplificandos regni terminos...“ Regino ad annum 841, s. 75.

⁴²³⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 155.

⁴²⁴⁾ Ludvík IV. Regina přežil, avšak o jeho vztahu k poslednímu východnímu Karlovcovi napovídá fakt, že Kronika je věnována jeho vychovateli, aušpurskému arcibiskupovi Adalbertovi.

korektní. Jeho bratři jsou v té době nazýváni nejčastěji pouhým jménem *Ludowicus* a *Carolus*. Tato jejich titulatura přetrvává i po smrti císaře Lothara, pouze jeho stejnojmenný syn je pravidelně *rex* nebo *Lotharius rex*, ačkoliv Reginův postoj k němu není kvůli jeho sporům s kurií o zamýšlený rozvod pozitivní. Ludvík Němec je označen *Ludowicus rex* zcela výjimečně během vpádu na území Karla Holého a znovu v již citované pasáži o pokřtění Bulharů, kdy je Ludvík Němec nejkřesťanštějším králem. Po smrti Lothara II. a zisku části Lotrinska východním králem jej Regino označuje výlučně královským titulem. Zcela výjimečně v západním prostředí je královským titulem označen ve svém nekrologu Ludvík Koktavý, ten byl ovšem krátce pánem západní části lotharovského regna, jeho bratr již Lotrinsko nedržel a je označován pouze jménem bez titulu, jeho území je sice k roku 884 regnem, to však v Reginově pojetí nemusí nutně znamenat království. Dalším a jediným pánem Lotrinska byl Ludvík mladší, který je přes autorův ambivalentní postoj k jeho osobě korektně titulován, již po bratrově smrti je 880 *rex* a 881 *Ludowicus rex*, ještě 894 je jeho dcera *filia regis*. Karel Tlustý je před ziskem titulu zmíněn pouze jménem, poté je stabilně *imperator*. Další král vládnoucí Lotrinsku, Arnulf je zřídka nazýván jménem, převažuje *Arnolfus rex* a po jeho římské korunovaci *imperator*. Jeho levoboček a od roku 895 vládce lotrinského subregna je označován obvykle pouze jménem, což je pravděpodobně důsledkem jeho nepopularity v tamním prostředí. Přesto mluví Regino v roce 884 o časech krále Zwentibolda. Lze tedy shrnout, že králem jsou pro autora přednostně Karlovcí, kteří někdy vládli v Lotrinsku.

Pro pochopení Reginova vztahu ke královskému titulu má zásadní význam pasáž z roku 879 o vztahu Ludvíka a Karlmana, synů Ludvíka Koktavého, k „*Bosovi z Provence, kterého po celý život všemi svými silami pronásledovali. Ale nikoliv pouze oni, ale také jiní králové Franků jeho jméno těžko snášeli...*“⁴²⁵) Přestože druhý jmenovaný v kronice není v žádném případě *rex*, z kontextu věty nesporně vyplývá vztahování královského titulu i na jeho osobu. Pasáž o „*dalších králích Franků*“ odkazuje na další konkrétní osoby, ale vyznění věty svědčí o její platnosti pro všechny suverénně vládnoucí Karlovce v rámci francké říše, každý je *rex*. Jediným nekarlovcem, kterému Regino přiznal opa-

⁴²⁵) „Siquidem iam dicti adolescentes Ludowicus et Carlomannus industria ac studio Hugonis abbatis et aliorum procerum in regnum sublimati sunt et eundem Bosonem diebus vitae suae omni instantia sunt persecuti. Nec solum illi, verum etiam alii reges Francorum per succedentia tempora adeo graviter nomen eius tulerunt atque exosum habuerunt, ut inrecuperabili eius deiectione et mortis exitio non modo principes ac duces, sed etiam eorum satellites sacramentis et execrationibus obligarentur.“ Regino ad annum 879, s. 114n.

kovaně královský titul pro vládu na území francké říše, byl Robertovec Odo, u něhož zdůrazňuje, že byl zvolen lidem, že se tak stalo souhlasem Arnulfa Korutanského a v neposlední řadě byl v jeho pojetí dobrým králem.⁴²⁶⁾

Významnou roli hrál jistě pro autora souhlas karlovského vládce, ale podstatnější je pravděpodobně volba a její průběh. Shromážděný lid (*Galliarum populi in unum congregati*) zvolil na radu seniora karlovského rodu (*cum consensu Arnulfi*) vévodu Odonu a učinili jej nad sebou králem (*regem super se ... creant*). S velmi podobnými pasážemi se lze setkat i v tzv. fuldských análech,⁴²⁷⁾ jedná se tedy o již běžnou volbu panovníka, ve které byla rozhodujícím prvkem volba předáky dané říše, již vzhledem ke korektní reflexi jeho titulu Regino uznával.

Královským titulem jsou označováni i další panovníci. Vedle normanských králů, jejichž tituly respektují i další soudobí autoři, se jedná především o bretoňské panovníky a velkomoravského vládce Svatopluka, který je roku 894 *Zuendibolch Marahensium Sclavorum rex*.⁴²⁸⁾

Dalším významným aspektem autorových „státoprávních“ představ je vztah pojmů *regnum* a *gens*. Pro jeho výklad je klíčová krátká pasáž z výše citovaného exkurzu o dějinách rodu Arnulfova, kterou připojil Regino k roku 880. V ní se uvádí, že za Karla Velikého „dosáhla říše vrcholu, zahrnujíc nejen Franky, ale také mnohé další kmeny a regna...“⁴²⁹⁾ Je třeba pokusit se rozhodnout, zda je správné čtení „kmeny a jejich regna“, či „kmeny nebo regna“.

Termín *gens* je nejčastěji užit ve spojitosti s oblastmi na pomezí říše nebo zcela mimo její rámec. Z neříšských útvarů jsou kmenem Saracéni,⁴³⁰⁾ opa-

⁴²⁶⁾ Ibidem, ad annum 888, s. 129n.

⁴²⁷⁾ Např. k roku 887. *Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 887*, s. 115.

⁴²⁸⁾ Regino ad annum 894, s. 143.

⁴²⁹⁾ „...quousque in magno Carolo summum imperii fastigium non solum Francorum, verum etiam diversarum gentium regnorumque obtineret...“ Ibidem, ad annum 880, s. 116n.

⁴³⁰⁾ Ibidem, ad annum 867, s. 93.

kovaně Bulhaři,⁴³¹⁾ přičemž jejich panovník je označen královským titulem a území regnem.⁴³²⁾ Dále jsou kmenem Maďaři⁴³³⁾ i Normani.⁴³⁴⁾

Z útvarů více či méně začleněných do francké říše je kmenové označení užito na západě pro Bretonce a Frízy, na východě pro Čechy⁴³⁵⁾ a jednou jsou zmíněny kmeny Slovanů, kterými jsou míněni Moravané a jejich území jsou zároveň regna.⁴³⁶⁾ Teritoria těchto *gentes* franckého mocenského okruhu lze na jiných místech textu nalézt také jako regna.⁴³⁷⁾ Z kmenů tvořících jádro říše se ve spojení s *gens* nacházejí pouze Frankové v roce 867.⁴³⁸⁾ Na základě těchto příkladů se lze přiklonit k variantě předpokládající provázanost obou pojmů, kdy každý kmen v rámci říše má své regnum, což odpovídá závěrům C. Brühla.⁴³⁹⁾

Tuto variantu podporuje také pasáž z roku 882 a o boji Karla Tlustého proti Normanům. „*Který ničím nezdržován se vším vojskem přešel do Frank a s Langobardy, Bavory, Alamanny, Duryňky, Sasy, Frízy ze všech jím ovládaných regen ... jak jsme řekli, z různých regen a početných kmenů se v jedno shromáždili, zuřili nebeským hněvem nad lidem hanobícím křesťanskou*

⁴³¹⁾ Jen v zápisu k roku 868 třikrát. Ibidem, ad annum 868, s. 84nn.; znovu pak ad annum 901, s. 148.

⁴³²⁾ Ibidem.

⁴³³⁾ Ibidem, ad annum 880, s. 131.

⁴³⁴⁾ Např. ibidem, ad annum 885, s. 124 et ad annum 890, s. 135.

⁴³⁵⁾ Ibidem, ad annum 890, s. 134.

⁴³⁶⁾ „... plurima bella strenuissime gessit adversus Sclavorum gentes; siquidem Marahensium regna ingressus...” Ibidem, ad annum 860, s. 78.

⁴³⁷⁾ Bretonci např. v letech 862 a 863. Regino ad annum 862, s. 80 et ad annum 863, s. 80. Moravané např. v roce 890: „Quod cum cognovisset Arnulfus, cum exercitu *regnum Marahensium* ingressus cuncta...” Ibidem, ad annum 890, s. 134.

⁴³⁸⁾ Ibidem, ad annum 867, s. 93.

⁴³⁹⁾ Carlrichard Brühl, Deutschland – Frankreich. Die Geburt zweier Völker, Köln – Wien 1990, s. 243an.

víru.⁴⁴⁰⁾ Regino každému ze zúčastněných vojsk přiřítá status regna a jeho lid v následující větě ztotožňuje s kmenem. Vystává ovšem otázka, zda je toto ztotožnění důsledkem faktu, že se shromáždila vojska z východních oblastí, ve kterých lze na rozdíl od západu klást rovnítko mezi regnum a kmen. Pro západní oblasti obdobný text není k dispozici, a proto nelze pravdivost teze zcela prokázat. Říše Karla Holého je sice charakterizována také jako západní regna, avšak bez odkazu na kmeny.⁴⁴¹⁾ Obdobný text lze nalézt i pro východní prostředí, kdy je Arnulfova říše charakterizována jako *omnia regna* také bez odkazu na jejich gentilitu.⁴⁴²⁾ Analogicky je i sjednocená říše Karla Tlustého nazvána *omnia regna Francorum*,⁴⁴³⁾ nelze tudíž pouze pro neúplnost odlišnost Reginova pohledu předpokládat na západě odlišnost od východofrancického prostředí.

Z předložené analýzy plyne dvojznačnost pojmu *regnum* u Reginona, v první rovině jím míní území kmenové správní jednotky. Vedle ní je přítomno *regnum* jako charakteristika útvaru ovládaného osobou jednoho panovníka. Ambivalentní je terminologie pro autorovo domovské území, Lotrinsko, které je v textu pojmem *regnum* označeno nejčastěji. Zprvu je jednoznačně vztahováno k vládnoucí osobě, „*regnum, quo ex suo nomine dicitur*“,⁴⁴⁴⁾ později jeho význam získává částečně i parametry kmenové jednotky,⁴⁴⁵⁾ avšak o jeho svébytnosti a rovnosti s ostatními nástupnickými říšemi v očích autora nelze pochybovat.

Z tohoto důvodu nelze přikládat zásadní význam ani opakovanému výskytu *regnum Baiuariae*. Poprvé je zmíněno roku 880, kdy přispěchal Ludvík

440) „Qui nihil tardatus cum omnibus copiis in Franciam venit et cum Langobardis, Baiuariis, Alamannis, Thuringis, Saxonibus, Fresonibus et omnibus regnis suae ditioni subditis Nortmannos in supradicto loco obsidere exorsus est; sed conatus eius parum effectum obtinuit, quamquam, ut diximus, ex diversis regnis et gentibus inestimabilis multitudo in unum confluisset, indignatione caelesti super populum christianam religionem profanantem deseviente.“ Regino ad annum 882, s. 119.

441) Ibidem, ad annum 866.

442) Ibidem, ad annum 895.

443) Ibidem, ad annum 888.

444) Ibidem, ad annum 855, s. 77.

445) Tento přechod charakterizuje např. roku 870 užitá pasáž „*regnum quondam Lotharii*“, ibidem, ad annum 870, s. 100.

Mladší do Řezna pro hold předáků kmene po smrti Karlmana.⁴⁴⁶⁾ Podruhé je zmíněna tatáž událost o dva roky později, přičemž ze znění věty plyne regnum ve významu oblasti vlády bavorského Karlovce.⁴⁴⁷⁾ Do té vedle samotného vévodství náležely i Češi a Moravané a pro kontext důležité italské království. To však získal nejmladší z bratří Karel Tlustý, regnem je zde tedy buďto míněno samotné vévodství nebo v širším významu Karlmannovo panství bez Itálie. To však bylo v Reginově pohledu tvořeno pouze jediným tradičním kmenem, u Čechů výslovně roku 890 uvádí, že „*doposud nad sebou měli knížete ze svého původu a kmene...*“⁴⁴⁸⁾ a o svrchovanosti Velké Moravy v rámci říše nelze taktéž pochybovat, knížeti Svatoplukovi je dokonce příznán v pozitivně laděném nekrologu královský titul.⁴⁴⁹⁾ Nejpodstatnějším momentem je fakt, že se fakticky jednalo o přísahu výhradně bavorských kmenových předáků, o čemž musel dobře informovaný Regino vědět. Přesto je tato druhá varianta pravděpodobnější v kontextu obdobných zpráv na jiných místech kroniky.

Bavorsko je tedy v Kronice regnem, ovšem ve významu shodném s ostatními vévodstvími východní říše. Samotný fakt její existence autor přijímá, což lze doložit na několika pasážích textu. Tou nejvýznamnější je informace vztahující se k dění po smrti Ludvíka Němce, v níž je obsažena věta „(Ludvík Mladší – O. Ž.) *pobýval u Frankfurtu, hlavního sídla východního králov-*

⁴⁴⁶⁾ „Ludowicus comperto, quod frater obiisset, Baioariam ingressus Reganasburh venit, ubi omnes optimates regni regni ad eum confluentes eius ditioni se subdiderunt.“ Ibidem, ad annum 880, s. 117.

⁴⁴⁷⁾ „Sed cum, ut premisimus, post obitum fratris ad optinendum regnum eius Baioariam intrassetet Reganasburh moraretur...“ Ibidem, ad annum 882, s. 118n.

⁴⁴⁸⁾ „Arnulfus rex concessit Zuendibolch Marahensium Sclavorum regi ducatum Behemensium, qui hactenus principem suae cognationis ac gentis super se habuerant Francorumque regibus fidelitatem promissam inviolato foedere conservaverant...“ Ibidem, ad annum 890, s. 134.

⁴⁴⁹⁾ „Circa haec etiam tempora Zuendibolch rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum...“ Ibidem, ad annum 894, s. 143. Svatopluk je tedy pro lotrinského autora v podstatě dobrým panovníkem a oceňuje jeho úspěšnou vládu. Tento moment si jistě zaslouží pozornosti, podobně jako v případě Robertovce Oda jsou rozhodující panovníkovy schopnosti a úspěchy, ačkoliv oba nepocházejí z Karlovského rodu a byli do značné míry i soupeři autorových „oblíbených“ bavorských Karlovců.

stvi.⁴⁵⁰⁾ Znění věty je jasné, Regino reflektoval existenci svébytného regna i území kmenových východních Franků jakožto jeho politického jádra. Obdobný text obsahuje pouze pasáž z roku 869, která informuje o vpádu Karla Holého na území zesnulého Karla Holého „do falce v Cáchách, které byly hlavním sídlem (Lotharova – O. Ž.) království.“⁴⁵¹⁾ Situace je zde obdobná, v obou případech se jedná o centrum nástupnické říše. V případě Lotrinska její existenci a svébytnost tamní autor respektoval i přes její opakované podřízení jiným panovníkům. To však v Reginově pohledu nemuselo být ničím víc než pouhou personální unií, vždyť jeho dílo vznikalo v době minimální závislosti na východních Karlovcích, kteří sami jeho specifické postavení respektovali. V případě pravdivosti této teze je nutno zvážit její platnost i pro východní království, které muselo být autorem také nahlíženo jako specifická sounáležící jednotka.

Obyvatelé východního království jsou pro Regina *Austrasii* při vpádu Ludvíka Mladšího po smrti svého jmenovce Ludvíka Kocktavého na část lotrinského území, která náležela západní říši.⁴⁵²⁾ Na identifikaci pojmu s lidem Germanie se bádání shoduje.⁴⁵³⁾ Vedle svébytnosti území lze tedy nalézt u Regina i souhrnné označení obyvatel východního království. Analogií k tomuto termínu jsou termíny *populus Italiae* a *Galliarum populi* ze zprávy roku 888 o povyšování nekarlovců do královských úřadů.⁴⁵⁴⁾ Protiklad těchto pojmů pro východní prostředí ve frázi o Ludvíku Němci, „nejkřesťanštějším králi, který vládl Germánům“, kde se již geografický poměr posouvá k politickému.⁴⁵⁵⁾ Přesto se v žádném případě nejedná o rezignaci na staré francké tradice, jak

⁴⁵⁰⁾ „...apud Franconofurt principalem sedem orientalis regni residebat.“ Ibidem, ad annum 876, s. 111.

⁴⁵¹⁾ „Carolus certa relatione comperiens, Lotharium regem obisse, mox regnum illius occupare nititur: Mettisque perveniens ab Adventio prefatae urbis episcopo et nonnullis aliis primoribus favorabiliter exceptus in regnum sublimatur indeque digrediens Aquisgrani palatium ingressus est, eo quod sedes regni esse videretur. Ubi multo plures ad eum confluxerunt.“ Ibidem, ad annum 869, s. 98.

⁴⁵²⁾ „Per idem tempus Ludowicus, qui *Austrasiis* imperabat, cognita morte aequivoci sui regnum illius invadere disponit et transvadata Mosa imperii fines occupavit.“ Ibidem, ad annum 879, s. 115n.

⁴⁵³⁾ Walter Mohr, c. d. A, s. 369.

⁴⁵⁴⁾ Regino ad annum 888, s. 129n.

⁴⁵⁵⁾ Ibidem, ad annum 868, s. 95, k tomu více viz Wolfgang Eggert, c. d., s. 170.

exaktně dokládají texty k roku 887 a následujícímu, kdy je znovusjednocená říše Karla Tlustého pojmenována *omnia regna Francorum*.⁴⁵⁶⁾

Pro širší posouzení této otázky je třeba analyzovat události roku 887 a bezprostředně následující. „*Nejprve zapudil (Karel Tlustý – O. Ž.) Luitwarda, biskupa z Vercelli, muže sobě blízkého a jediného rádce ze svého okolí z důvodu cizoložství, kterého se měl dopustit jako tajný přítel královny. O několik dnů později jeho manželka Richarga, zvaná císařovna, byla pro tuto věc předvolána před shromáždění, kde k velkému údivu prohlásila, že s ním (Karlem – O. Ž.) nikdy za více než deset let manželství neměla tělesný styk. Tvrdila, že po celý život zůstala prosta kontaktu s muži a zdůraznila neposkvrněnost svého panenství a vložila se plna důvěry do soudu Boha všemohoucího, buďto bojem, nebo žhavým železem (pluhem – O. Ž.), byla to věřící žena. Po rozvodu se vrátila do kláštera, který si na svých statcích vystavěla, sloužit Bohu. Když se toto událo, onemocněl imperator na těle i na duchu. V měsíci listopadu kolem svátku translace svatého Martina přicestoval do Trevíru, kam svolal říšský sněm. Když někteří předáci království, že jej nezvykle opouští síly tělesné, ale i duševní, povznesli za něho Karlmannova syna Arnulfa do panování a v náhlé konspiraci opustili imperatora a přešli k výše řečenému muži tak, že za tři dny již takřka nebyl nikdo, kdo by se staral o jeho potřeby. Potravu a nápoje dostával na náklady arcibiskupa Luitberta... (Karel – O. Ž.) sjednotil bez většího úsilí všechna regna říše, bez vzájemných válek, že po Karlu Velikém se mu majestátem, mocí a majetky žádný jiný z králů Franků nevyrovnal... Vyslal tedy k Arnulfovi od imperatora jednat nikoliv o císařské hodnosti, nýbrž pouze o dostatku potravin k zabezpečení svého živobytí. Nasměroval svého syna z konkubíny Bernharda se služebníky, které komendoval do jeho služby. Když viděl král Arnulf císařovu bídu, věnoval mu nemnohé příjmy v Alamannii k výživě. Když takto úspěšně ve*

⁴⁵⁶⁾ Ibidem, s. 129.

*Frankách vše zařídil, vrátil se do Bavorska.*⁴⁵⁷⁾ Celé obsáhlé líčení přelomové události stojí svým pojetím a předkládanými fakty mezi oběma redakcemi tzv. fuldských analů, více se však blíží pojetí řezenského pokračovatele, což vůbec není s podivem. V době vzniku Kroniky byla stále u moci aristokracie, která se na sesazení Karla Tlustého podílela a Regino pravděpodobně zaznamenal oficiální verzi události.⁴⁵⁸⁾ Obdobně jako řezenský autor Regino zmiňuje sesazení biskupa Luitwarda z kancléřského postu, jeho obvinění však konkretizuje. Biskup z Vercelli měl smilnit s královnou, která však byla božím soudem

⁴⁵⁷⁾ „Et primo quidem Liudwardum episcopum Vercellensem, virum sibi percarum et in administrandis publicis utilitatibus unicum consiliarium, obiecto adulterii crimine, eo quod reginae secretis familiaris, quam oportebat, inmiseretur, a suo latere cum dedecore repulit. Deinde paucis interpositis diebus coniugem Richgardem – sic enim augusta vocabatur – pro eadem re in contionem vocat et, mirum dictu, publice protestatur numquam se carnali coitu cum ea miscuisse, cum plus quam decennio legitimi matrimonii foedere eius consortio esset sociata. Illa econtra non solum ab eius, sed etiam ab omni virili commixtione se immunem esse profitetur ac de virginitatis integritate gloriatur, idque se approbare Dei omnipotentis iudicio, si marito placeret, aut singulari certamine aut ignitorum vomerum examine, fiducialiter adfirmat; erat enim religiosa femina. Facto discidio in monasterio, quod in proprietate sua construxerat, Deo famulatura recessit. His ita gestis, imperator corpore et animo cepit aegrotare. Mense itaque Novembrio circa transitum sancti Martini Triburias venit ibique conventum generalem convocat. Cernentes optimates regni non modo vires corporis, verum etiam animi sensus ab eo diffugere, Arnolfum filium Carlomanni ultro in regnum adtrahunt et subito facta conspiratione ab imperatore deficientes ad predictum virum certatim transeunt, ita ut in triduo vix aliquis remaneret, qui ei saltim officia humanitatis impenderet. Cibus tantum et potus ex Liutberti episcopi sumptibus administrabatur. Erat res spectaculo digna et aestimatione sortis humanae rerum varietate miranda. Nam sicut ante secunda fortuna rebus ultra, quam arbitrari posset, affluentibus tot tantaque imperii regna sine laborum sudoribus, sine bellorum certaminibus adtraxerat, ita ut post magnum Carolum maiestate, potestate, divitiis nulli regum Francorum videretur esse postponendus, ita nunc adversa velut in ostentatione fragilitatis humanae destruens, quae cumulaverat, cuncta inhoneste in momento abstulit, quae prospero arridens successu quondam gloriose adtulerat. Mittit ergo ad Arnolfum ex imperatore effectus egenus et desperatis rebus non de imperii dignitate, sed de victu cottidiano cogitans tantum alimentorum copiam ad subsidium vitae presentis supplex exposcit; dirigit etiam Bernardum filium, quem ex pelice susceperat, cum exeniis eumque eius fidei commendat. Miseranda rerum facies, videre imperatorem opulentissimum non solum fortunae ornamentis destitutum, verum etiam humanae opis egentem. Concessit autem ei Arnulfus rex nonnullos fiscos in Alamannia, unde ei alimonia preberetur; ipse vero compositis in Franciam feliciter rebus in Baioariam revertitur.“ Regino ad annum 887, s. 127n.

⁴⁵⁸⁾ To správně postřehl již Hagen Keller ve svém obsáhlém článku, Hagen Keller, c. d. A, s. 353n.

před shromážděním předáků očištěna a manželství rozvedeno. Tím jeho podíl na událostech končí, strůjci všech událostí jsou jednoznačně někteří z předáků království. Tedy nikoliv *primores Francorum* mohučské redakce Meginharda, ale spíše část východních elit napříč kmeny, jak o ní informuje bavorský pokračovatel fuldských letopisů. Shoda obou pramenů pak vede k nutnosti vykládat Meginhardovo spojení „*předáci Franků*“ v širším, nadkmenovém významu jakožto elity východní říše.

Tito předáci pak výslovně „*povznesli Arnulfa k vládě*“. Tato formulace vůbec nesvědčí pro jeho korunovaci, ale pro pouhou menšinovou volbu předáky. Až po volbě Regino výslovně uvádí rychlý přechod elit z tábora císaře k Arnulfovi, o většinovém konsenzu předáků při předešlém aktu tedy nemůže být řeč. V následujícím jednání obou Karlovců je titulem označen pouze Karel Tlustý, přestože je celá situace již prakticky ztracena a musí být živen ze zdrojů svého alamanského kancléře Luitberta. Ten mu tedy pravděpodobně i s Alamanny zachoval věrnost až do trpkého konce a obvinění bavorského pokračovatele fuldských análů z jejich zrady lze proto považovat za falešná a prázdná.

Otázky budí i Reginova informace o možné designaci Karlova nelegitimního syna Bernharda, kterému nechal v poslední chvíli složit svými věrnými přísahu věrnosti. Jednalo se pravděpodobně již o pouhé gesto a zajímavé je především jako důkaz pro neplatnost nástupnických principů, které se pokoušel zavést Karel Veliký a v počátcích vlády i Ludvík Zbožný.⁴⁵⁹⁾ Již tehdy byl třeba následný souhlas aristokracie, v osmdesátých letech 9. století byla již tato designace přežila a fakticky se jednalo o obnovení dřívějšího stavu, kdy byl rozhodující pouze konsenzus říšských elit.⁴⁶⁰⁾

V otázce Karlova stažení do Alamannie se autor kloní k pojetí řezenského pokračovatele a výslovně uvádí, že mu tam byly vykázány nemnohé statky. Až na závěr je Arnulf označen královským titulem při návratu z Franků do Bavorska, což spolu s dřívějším respektováním Karlovy titulatury nepřímo podporuje Kellerovu tezi o pozdější volbě a korunovaci Arnulfa.⁴⁶¹⁾ Tento aspekt je ještě markantnější Reginovým právním pojetím celé události, které na rozdíl od obou redakcí fuldských análů, dokonce i bavorské, stranící Arnulfovi, nezdůrazňuje nelegitimní a protiprávní charakter vzpoury proti králi. To

⁴⁵⁹⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 188, s. 191nn.; Walter Schlesinger, c. d. A, s. 254n.

⁴⁶⁰⁾ Ibidem, s. 235n., s. 241an.

⁴⁶¹⁾ Hagen Keller, c. d. A, s. 370nn.

lze přičítat dobové situaci v Reginově domácím *regnum Lotharii*, kde bylo sesazení Zwentibolda nespokojenou politickou reprezentací vnímáno jako zcela legitimní krok.⁴⁶²⁾ Spíše než územně podmíněný je tento názor odvislý od doby vzniku Kroniky, stejně legitimně bylo Zwentiboldovo sesazení vnímáno také ve vzdáleném bavorském klášteře v Niederaltaich tamním druhým pokračovatelem fuldských análů.⁴⁶³⁾

Důsledky událostí roku 887 jsou popsány v následujícím zápisu za nekrologem Karla Tlustého. „*Po jeho smrti regna, kterým vládl, postrádala legitimního dědice a oddělila se ze svého svazku do částí a zvolila ne přirozeného pána, ale jednoho ze svých a učinila jej králem. Z toho důvody vyvstaly velké války, v nichž předáci Franků postrádali někoho, kdo by původem, silou a moudrostí mohl vládnout regnům.*“⁴⁶⁴⁾ V této pasáži Regino jasně přiznává konec říšské jednoty, neboť aristokracie jednotlivých dílčích říší na ní neměla nadále zájem. Ten je vyjádřen volbou různých panovníků, kteří nejsou z královského rodu, jak regino říká „*non naturalem dominum*“. Přirozenými vládci říše nebo jejích částí jsou zjevně *reges Francorum*,⁴⁶⁵⁾ tedy členové karlovského rodu. Tím byl tehdy pouze Arnulf, ač sám levoboček, který se na trůn dostal vzbouřením proti právoplatnému císaři. Tento rozpor je pravděpodobně důsledkem výše uvedené teze o závislosti Reginova právního názoru na situaci počátku 10. století. Nesporný je ovšem autorův názor, že právoplatným panovníkem je člen karlovského rodu, je-li k dispozici. Nedospělý člen rodu byl k dispozici i na západě,⁴⁶⁶⁾ avšak místní elity se rozhodly pro dospělého panovníka kompetentního vést boje s Normany. Přesto byl právě Robertovec Odo jediným z povýšenců, kterého Regino respektoval a korektně tituloval až do jeho smrti.

⁴⁶²⁾ Ibidem, s. 356.

⁴⁶³⁾ *Annales Fuldenses, Continuationes Altahenses ad annum 900*, s. 133n.

⁴⁶⁴⁾ „*Post cuius mortem regna, que eius ditioni paruerant, veluti legitimo destituta herede, in partes a sua compage resolvuntur et iam non naturalem dominum prestolantur, sed unumquodque de suis visceribus regem sibi creari disponit. Quae causa magnos bellorum motus excitavit; non quia principes Francorum deessent, qui nobilitate, fortitudine et sapientia regnis imperare possent ...* (pokračuje odkazem na Justina – O. Ž.).“ Regino ad annum 888, s. 129.

⁴⁶⁵⁾ Ibidem, ad annum 887, s. 128.

⁴⁶⁶⁾ Karel IV. Prostáček.

Příčinu je třeba hledat v odlišnosti ve zprávách o povýšení jednotlivých nekarlovců. Jednoznačná je situace Rudolfa Dolnoburgundského, který „okupoval provincii mezi Jurou a Penninskými Alpami... a nechal se svými předáky a několika kněžími korunovat a nazývat králem.“⁴⁶⁷⁾ Dále kronikář uvádí nesouhlas Arnulfa a vojenské akce proti povýšenci.⁴⁶⁸⁾ Nelegitimita Rudolfa pramení tedy hned z několika příčin. Území zabral uzurpací a zároveň se nejedná o tradiční jednotku či subregnum, králem se nechal zvolit svými předáky, tedy nikoliv na základě širšího konsenzu a to vše proti vůli legitimního panovníka, Arnulfa.

Pozitivněji je vnímána situace v Itálii, kde si „část italského lidu učinila králem Berengara a další část se rozhodla obdobně udělit královský majestát Widovi ze Spoletta, z čehož vznikl silný spor...“⁴⁶⁹⁾ Po počátečním užívání obratu *regna Italiae* přechází Regino k jednomu *regnum Italiae* a jeho politický národ chápe jako svébytnou jednotku. Ten se však není schopen shodnout na osobě panovníka a volí dva krále. Není tato *controversia* jednou z příčin Reginova nesouhlasu s Italskými povýšenci? Samotná formulace textu pasáže o jejich volbě je stylizována do mnohem korektnější podoby než v případě Rudolfa Dolnoburgundského, který se nechal zvolit. Překážkou pro legitimitu je zde tedy vedle absence Arnulfova souhlasu pravděpodobně i nenalezení konsenzu elity italského regna.

Legitimní je tedy pro Regina pouze volba v západním království. „Mezitím národy Gallie shromážděné v jeden se souhlasem Arnulfa jednotným názorem a volbou učinily na sebou králem vévodu Oda, syna Robertova, muže mocného,

⁴⁶⁷⁾ „Per idem tempus Ruodolfus filius Cuonradi, nepos Hugonis abbatis, de quo supra meminimus, provintiam inter Iurum et Alpes Penninas occupat et apud sanctum Mauritium adscitis secum quibusdam primoribus et nonnullis sacerdotibus coronam sibi imposuit regemque se appellari iussit.“ Ibidem, ad annum 888, s. 130.

⁴⁶⁸⁾ Ibidem.

⁴⁶⁹⁾ „Igitur quaedam pars Italici populi Berengarium filium Everhardi, qui ducatum Foroiulanorum tenebat, regem sibi statuunt, quaedam Widonem filium Lanberti, ducem Spolitanorum, aequae regiae dignitate sublimandum decernunt; ex qua dissensionum controversia tanta strages ex utraque parte postmodum facta est...“ Ibidem, s. 129.

*který státu silně kraloval a bojoval proti stálým vpádům Normannů.*⁴⁷⁰⁾ Z pasáže i následujících zmínek v textu je Odova legitimita nesporná. Z čeho ovšem pramenila? Zásadní jsou dva aspekty, jednak souhlas Arnulfa a dále dosažení konsenzu aristokracie západních regnum a korektně proběhlá volba. Obvykle bývá kladen důraz zejména na souhlas Arnulfa,⁴⁷¹⁾ avšak je pomíjen jeden aspekt, Reginův pozitivní náhled na vládu velkomoravského knížete Svato- pluka, kterému v nekrologu také připojuje královský titul.⁴⁷²⁾ Pro autora je proto zásadnějším hodnotícím měřítkem úspěšná vláda a konsenzus místních elit než souhlas ne zcela legitimního Karlovce.

Tento rámec nástupnictví a otázky legitimacy platí v době, kdy se Reginovo pojetí říše neliší od toho, kterým charakterizoval říši v době Verdunského dělení. Pro ni je užit termín *impérium* bez franckého adjektiva.⁴⁷³⁾ Tento útvar je na témže místě výslovně uveden jako svazek mnoha regen. V prvním odstavci následujícího zápisu jsou tato území pojmenována výslovně *omnia regna Francorum*,⁴⁷⁴⁾ k nim a jejich prostřednictvím k říši je vztažena vláda libovolného Karlovce z titulu krále Franků,⁴⁷⁵⁾ který jediný je pro říši a její dílčí útvary *dominus naturalis*.⁴⁷⁶⁾ *Imperium Francorum* je pro Regina stále základní kategorií, je třeba pouze stanovit aspekty, za nichž tomu tak je. Bezesporu to již není říše ve smyslu politické jednoty, události roku 887 prokázaly nemožnost jejího obnovení. Tento fakt Regino bez falešných reminiscencí akceptuje a rozdělení říše je pro něho realitou, které se nelze přičít. Pro daný posun je příznačný pohled na vládu na území říše, tu již nemusí za všech okolností vykonávat Karlovec, jak prokazuje pozitivní postoj k západofranc- kému králi Odovi, který sice pocházel ze starého franckého rodu, avšak nebyl

⁴⁷⁰⁾ „Interea Galliarum populi in unum congregati cum consensu Arnulfi Odonem ducem, filium Rotberti, de quo paulo superius mentionem fecimus, virum strenuum, cui pre ceteris formae pulchritudo et proceritas corporis et virium sapientiaeque magnitudo inerat, regem super se pari consilio et voluntate creant; qui rempublicam viriliter rexit et contra assiduas depredationes Nortmannorum indefessus propugnator extitit.“ Ibidem, s. 129n.

⁴⁷¹⁾ Wolfgang Eggert, c. d., s. 191; Walter Schlesinger, c. d. A, s. 247.

⁴⁷²⁾ Regino ad annum 894, s. 137.

⁴⁷³⁾ Ibidem, ad annum 887, s. 128.

⁴⁷⁴⁾ Ibidem, ad annum 888, s. 129.

⁴⁷⁵⁾ Ibidem, ad annum 887, s. 128.

⁴⁷⁶⁾ Ibidem, ad annum 888, s. 129.

nositelem *stirps regia*. Dalším příkladem je vztah ke králi Moravanů, který byl dokonce slovanského původu, ale zároveň patřil do královské rodiny z titulu kmotr králova prvorozeného syna Zwentibolda, vládce Reginova Lotrinska. V politické rovině je tak říše Franků pro lotrinského autora počátku desátého století mrtvým útvarem, přetrvává však ve smyslu nositele a garanta práva, tradic a kultury. Tomu ostatně odpovídala i situace po roce 887, kdy se nekarlovští povýšenci, kteří ze své podstaty odporovali tradici, po svém nastolení vládli v souladu s tradicemi a neusilovali o změny.⁴⁷⁷⁾ Toto paradigma překonal až ve druhé čtvrtině desátého století Jindřich Ptáčník, toto téma však přesahuje rámec této práce.

Důsledkem událostí roku 887 je přesun akcentu od celofranckých záležitostí k omezenému rámci *regnum Arnulfi* a samozřejmě Lotrinska spojených osobou vládnoucího Arnulfa Korutanského. Díky této tendenci lze sledovat nárůst zpráv o dění v Bavorsku a na jeho pomezí, kterým zjevně Regino reflektoval význam Bavorska jakožto jádra jeho říše.

Prvním náznakem významu Bavorska je opakované podání zprávy o holdu bavorských předáků v době vlády Karlmana jeho bratru Ludvíkovi Mladšímu, zmíněném poprvé v zápisu roku 880⁴⁷⁸⁾ a znovu v Ludvíkově nekrologu.⁴⁷⁹⁾ Holdování bavorských optimátů mladšímu bratru ještě za života krále Karlmana a snad proti jeho vůli, přinejmenším proti vůli dědice a budoucího krále Arnulfa, vzbudilo tedy pozornost nejen ve východní říši, ale i v sousedním Lotrinsku. V zásadě šlo o v určitém ohledu legitimní akci šlechty a Ludvíka Mladšího, která zabezpečila nástupnictví právoplatného Karlovce před levobočkem, novým prvkem bylo proběhnutí holdu ještě za panovníkova života.

V období Arnulfova království frekvence výskytu Bavorska rapidně narůstá. Nejčastěji jsou i nadále podávány informace z dění v lotrinském regnu, za nimiž následují zprávy východního království. Mezi nimi je nejčastěji zastoupeno dění v jádru Arnulfovy říše, Bavorsku. Jejich standardní znění napovídá, že se jedná spíše o reflexi faktického stavu než o doklad výsadního postavení. Roku 887 se po úspěšné uzurpaci koruny ve Frankách Arnulf „vrací“ do Ba-

⁴⁷⁷⁾ Gerd Tellenbach, c. d. A, s. 244.

⁴⁷⁸⁾ Regino ad annum 880, s. 117.

⁴⁷⁹⁾ Informace je podána znovu ve výkladu o nešťastném úmrtí jediného syna Ludvíka Mladšího, který během pobytu v Řezně vypadl z okna paláce. Ibidem, ad annum 882, s. 118n.

vorska,⁴⁸⁰⁾ z něhož skutečně před několika měsíci s vojskem Noriků a Slovanů k Frankfurtu vytáhl. V následujícím roce Regino překvapivě dění v Bavorsku opomíjí, ačkoliv příležitost ke zprávě o holdování předáků východních vévodství o Vánocích a Velikonocích v Řezně se vysloveně vybízí.⁴⁸¹⁾ Roku 889 jsou zmíněna východní území kmene, která se stala cílem výpadu nových příchozích, Maďarů.⁴⁸²⁾ Ta však v textu nejsou nijak spojena se jménem kmene Bavorů. Obdobnou disproporcí mezi Reginem a tzv. fuldskými anály lze vysledovat i v dalším případě. Pod rok 890 je zařazena zpráva o přechodu dukátu Čechů do přímého vlivu Velké Moravy, kteří měli nad sebou dříve vévody vlastního rodu a byli věrní „*králům Franků*“.⁴⁸³⁾ Regino tedy pokládá kmenové území Čechů stále za součást majetků říše, zatímco bavorské prameny jasně hovoří o odpadnutí „*a consortio et potestate Baioaricae gentis*“.⁴⁸⁴⁾ Odlišnost pohledu fakticky vnějšího pozorovatele z lotrinského regna a bavorského mnicha je markantní a nasvědčuje to tezi, že Regino nechápe Bavorsko jakožto subregnum v rámci východní říše, ale je pro něho pouze jednou z kmenových jednotek.

Ve zvýšené míře se Bavorsko a místa ležící na území kmene vyskytují až do konce Arnulfovy vlády, některá z nich svědčí o dlouhodobém pobytu krále a snad i o reflexi kmene jakožto hlavní opory jeho vlády. Pro to svědčí zmínky v textu roku 891: „*Když se toto stalo, pobýval král Arnulf v hranicích kmene Bavorů...*“⁴⁸⁵⁾ Dále text informuje o odjezdu vyvolaném vpádem Normanů

⁴⁸⁰⁾ Ibidem, ad annum 887, s. 128.

⁴⁸¹⁾ Viz analogické pasáže u řezenského pokračovatele.

⁴⁸²⁾ Regino ad annum 889, s. 132n.

⁴⁸³⁾ „Arnulfus rex concessit Zuendibolch Marahensium Sclavorum regi ducatum Behemensium, qui hactenus principem suae cognationis ac gentis super se habuerant Francorumque regibus fidelitatem promissam inviolato foedere conservaverant...“ Ibidem, ad annum 890, s. 134.

⁴⁸⁴⁾ „De Sclavania omnes duces Boemanorum, quos Zwentibaldus dux *a consortio et potestate Baioaricae gentis* per vim dudum divellendo detraxerat...“ Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis ad annum 895, s. 126.

⁴⁸⁵⁾ „Dum haec aguntur, Arnulfus rex in Baioariorum extremitatibus morabatur...“ Regino ad annum 891, s. 137.

a celý odstavec je zakončen informací o jeho návratu do Bavorska.⁴⁸⁶⁾ K roku 893 je zařazena zpráva „*Arnulf opustil Bavorsko a vydal se do Frankfurtu...*“⁴⁸⁷⁾ O událostech na území Bavorska jsou také podávány zprávy bez jejich zařazení na území kmene. Do této skupiny lze zařadit například zprávu o pohřbu Arnulfa v Öttingen⁴⁸⁸⁾ nebo informaci, která je dochována i v bavorských pokračováních fuldských análů. Snad proto, že byla dcerou bývalého vládce Lotrinska Ludvíka Mladšího, zaznamenal Regino vyhoštění Hildegardy do kláštera Fraueninsel na stejnojmenném ostrově bavorského Chiemsee.⁴⁸⁹⁾

„*Léta páně 900 vznešení a předáci, kteří podléhali Arnulfovi, ve Forchheimu jednohlasně zvolili do svého vedení (jeho – O. Ž.) syna Ludvíka, kterého měl z legitimního svazku, a učinili jej nad sebou králem, ozdobili jej korunou a královskými insigniemi a povznesli do vedení království. Když se toto dělo v Germanii, vypukla neshoda mezi Zwentiboldem a předáky království...*“⁴⁹⁰⁾ Tato pasáž je zásadní hned v několika ohledech. Prvním z nich je shoda s bavorskými autory na zásadách nástupnictví v říši. Oba prameny ze vzdálených oblastí kladou důraz na tytéž okolnosti. Na prvním místě je konsenzus předáků království na osobě nového panovníka dosažený při volbě, který je následován povýšením krále a korunovací. Zároveň je zdůrazněna legitimita původu nového panovníka z legálního svazku Arnulfa Korutanského. Zásady panovnické volby v duchu franckých tradic byly tedy v prostředí dvou nástupnických útvarů shodné.

⁴⁸⁶⁾ Celá pasáž viz Regino ad annum 891, s. 137n. Poslední věta pak v originále zní následovně: „*Rebus feliciter gestis Arnulfus in Baioariam revertitur.*“ Ibidem, s. 138.

⁴⁸⁷⁾ „*Arnulfus Baioaria egressus Franconofurt venit...*“ Ibidem, ad annum 893, s. 141.

⁴⁸⁸⁾ „*Circa confinia memorati anni Arnulfus imperator migravit a seculo III. Kal. Decembris sepultusque est honorifice in Odingas, ubi et pater eius tumulatus iacet.*“ Ibidem, ad annum 899, s. 147.

⁴⁸⁹⁾ „*Per idem tempus Hildegardis filia Ludowici regis, fratris Carlomanni et Caroli, a quibusdam ad Arnulfum accusata regiis possessionibus privatur et privata in exilium destinatur in monasterio puellarum, quod Chemissem dicitur, sed non post multum tempus in gratiam rediit et sua ex maiori parte recepit.*“ Ibidem, ad annum 894, s. 142.

⁴⁹⁰⁾ „*Anno dominicae incarnationis DCCCC. proceres et optimates, qui sub ditione Arnulfi fuerant, ad Foracheim in unum congregati Ludowicum filium prefati principis, quem ex legitimo matrimonio susceperat, regem super se creant et coronatum regiisque ornamentis indutum in fastigio regni sublimant. Dum haec in Germania aguntur, inter Zuendibolch et primoribus regni inexpiabilis oritur dissensio*“ Ibidem, ad annum 900, s. 147n.

Obdobný pohled panuje u obou pramenů i na vzájemný poměr obou regen, Reginův text chápe Lotrinsko jako samostatnou a svébytnou jednotku, volba Ludvíka optimáty východní říše i v jeho pojetí neznamená zisk koruny v lotharovském království. To odpovídá termínu *gallicanum regnum* bavorských pokračovatelů fuldských análů a podporuje tak jeho výklad jako fakticky nezávislého a svébytného útvaru. Tím je zjevně i útvar, který je pokračovatelem *regnum Hludowici*, který je v textu regnem ve významu království. S tímto královstvím je totožný pojem *Germania* v následující větě, na počátku desátého století je tedy náplň pojmu již posunuta z geografického významu k politickému a je analogií k *regnum Lotharii* užívaném autorem frekventovaně pro jeho domovské území. Lze tedy konstatovat, že v daném prameni jsou v době jeho vzniku nástupnická království již dostatečně zakotvena v politické realitě.

Na základě výše podané analýzy lze shrnout Reginovy představy o soudobé politické realitě a začlenění Bavorska do ní. Sesazený prümmský opat byl na rozdíl od svých východofranckých kolegů realista. Francká říše ve své původní podobě pro něho byla již součástí minulosti, kterou chápal pro svou dobu jakožto pramen tradice i práva pro nástupnické útvary. Jejich existenci pragmaticky reflektoval a byl s ní jakožto pokračovatelem a vyústěním francké tradice srozuměn. Tento politický pragmatismus ve svém důsledku ovlivňuje i terminologii užitou v prameni, respektive její nejednotnost. Zásadní termíny *regnum* a *imperium* používá Regino vždy ve dvou zcela odlišných významech, *regnum* je pro něho vládou či královstvím, ale také každá kmenová jednotka. *Imperium* vedle původního významu „říše Franků“ užívá i pro útvar oblíbených panovníků z východního prostředí, ačkoliv císařskou korunu zpravidla nezískali.

Hlavní důraz v celé Kronice je kladen na dění v *regnum Lotharii*, po smrti Lothara II. a jeho začlenění do vlády cizích Karlovců se zpravidla tento zájem rozšiřuje na celou oblast jejich vlády. Lotrinsko je zcela svébytnou a samostatnou jednotkou, stejný status zjevně přiznával i východnímu regnu, jehož svébytnost na rozdíl od východofranckých pramenů není provázána důrazem na společný jazyk jakožto jeden z projevů emancipace. Důležitým prvkem je soudržnost kmenových předáků jakožto lokální pokračování francké tradice, jak se odráží v označení Frankfurtu za hlavní sídlo východního království.

Postavení Bavorů jakožto prestižní jednotky v rámci východní říše se v Kronice neprojevuje. Terminologie užitá pro kmen se neliší od ostatních východních kmenů, nereflktována zůstává i existence bavorského subregna se závislými jednotkami, v Reginově pojetí jsou Češi i Moravané jednoznačně

podřízení východofrancké říši. Za průvodní jev výjimečnosti postavení lze považovat pouze zvýšenou frekvenci výskytu kmene za vlády Arnulfa Korutanského. Z komparace s obdobným jevem v tzv. fuldských análech vyplývá výrazně nižší míra tohoto jevu. Bavorsko je tedy pro Regina z Prümmu pouze jedním z východních vévodství.

III. Závěr

Obraz vévodství Bavorů v 9. století

Pro období před verdunským dělením poskytují ze zvolených pramenů relevantní informace pouze fuldské anály ve své první redakci. Přes jejich útržkovitost lze předpokládat prestižní postavení vévodství mezi zarýnskými kmeny prostoru antické Germanie za vlády posledních Agilolfingů. Pramen klade důraz na dynastickou spřízněnost starého bavorského rodu s merovejskými majordomy z potomstva metského biskupa Arnulfa. Roku 788 sesazený Tassilo III. byl vnukem Karla Martella a bratrancem Karla Velikého, který jej o vévodství připravil. Důvod sesazení není specifikován, pouze je předložena informace o Tasilových proviněních proti králi. V širším kontextu zpráv o podobném postupu proti Sasům a vzhledem k takřka současnému zařazení Bavorů do *populus dei* obyvatel říše lze usuzovat, že postup Karla Velikého byl projevem širšího úsilí o centralizaci říše, kdy byla již dříve závislá území zcela včleňována do správy francké aristokracie. Pro Bavorsko se tak stalo v řádu hraničních území a mark, vydaným Karlem Velikým již v roce sesazení Agilolfinga. Tento akt pramen pomíjí, avšak jeho důsledky reflektuje, jak prokazuje zpráva o tragickém skonu prvního prefekta Bavorska Gerolda v bojích s Avary.

Podstatně přínosnější je pramen pro období prvních dekád následujícího století. V tomto ohledu je zásadní informace o *divisio regni* Ludvíka Zbožného z roku 817, které determinovalo osudy Bavorska pro celé zbývající období vlády karlovské dynastie. Císař v něm v duchu ideje o nedělitelnosti říše učinil dědicem říše i titulu prvorozeného Lothara, zároveň v duchu starých franckých tradic vydělil i území pro své další syny. Toto porušení nově zavázaného principu v samém počátku znamenalo později v nástupnických bojích rozdělení říše. Pipin v Akvitánii i Ludvík Němec v Bavorsku začali usilovat o právoplatný podíl na dědictví v otcovské říši ozdobeni královskými tituly vázanými na jejich *stirps regia*, nikoliv na držbu daného území. Tyto tendence podpořil v závěrečných letech své vlády sám císař Ludvík Zbožný, když se pod vlivem své druhé manželky Judity snažil toto rozdělení říše zvrátit ve prospěch jejich syna Karla Holého, což vedlo k sesazení císaře jeho syny roku 833. Osvobodil jej právě jeho stejnojmenný syn Ludvík Němec. V té době se ve svých listinách již třetím rokem tituloval *rex Baioariorum*. Císař jej odměnil přidělením kontroly nad všemi kmeny východorýnského prostoru, což mladý Ludvík reflektoval změnou titulatury na *rex orientaliuum Francorum*, kterou užíval do Verdunu přes její faktickou prázdnotu, kmeny jeho budoucí říše se

mu nikdy nepoddaly. Roku 838 mu císař za údajnou vzpouru všechna území odňal, Ludvík Němec si však titulaturu ponechal ke zdůraznění svých nároků na podíl *paternum regnum*, ačkoliv se vojensky až do Verdunu opíral pouze o sílu bavorské hotovosti.

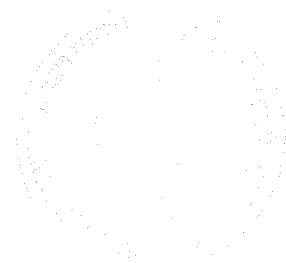
Čtyřicátá léta zachycuje další pramen, pokračování fuldských análů Rudolfa z Fuldy. Zároveň začínají být využitelné i informace poskytované Reginem z Prümü ve Světové kronice, byť mají k přesnosti pro velký časový odstup ještě daleko. Přesto je již možné srovnání informací podávaných východofranckým pramenem s dílem cizího původu. Oba autoři se shodují na kritickém hodnocení bitvy u Fontenoy, v hodnocení verdunského dělení lze již identifikovat rozpory. V obou dílech vykazuje Verdun známky velmožského dělení. Zatímco Regino korektně informuje o dělbě mezi „*tres reges*“ a mezi důvody pro získání střední části říše císařem Lotharem uvádí právě jeho hodnost, fuldský autor se snaží budovat zdání rovnosti všech bratří a důvodem podle něho je pouze Lotharova prvorozenost. V dalších letech se Regino věnuje událostem v prostředním regnu a na západě, zatímco fuldský autor věnuje většinu pozornosti říši Ludvíka Němce. Na jednotě říše ztrácí rychle zájem a celá koncepce díla i jeho terminologie je podřízena ideologické obhajobě existence „*království východních Franků*“. Vedle území kmenových východních Franků je častým místem dějů území Bavorů, jehož východní části svěřil Ludvík do správy svému prvorozenému synovi Karlmannovi. Závěrečné zápisy Rudolfa z Fuldy se nesou v duchu vzájemných bojů mezi otcem a synem, který se pravděpodobně snažil ovládnout celé území kmene. Druhým prvkem umožňujícím sledovat Rudolfův zájem o východní záležitosti je vzestup bavorské aristokracie. Její část se podílela na Karlmannově odboji proti otci, mezi nimi i jeho tchán, vévoda Ernst, „*první mezi přáteli krále*“. Jeho osobou a titulem začíná poslušnost aristokratů, na jejímž konci stojí na počátku desátého století Luitpold, bavorský vévoda. Podle indicií pramene přesahoval význam této aristokracie rámec kmene a představovala významnou složku předáků Franků v nadkmenovém významu. Přesto však nelze tento jev pojímat jako projev výsadního postavení kmene a jeho elity v konstituované východní říši *de iure*, jednalo se spíše o faktický důsledek předešlého vývoje, kdy byly místní elity Ludvíku Němci po dlouhou dobu jedinou oporou v bojích o podíl říše mezi syny Ludvíka Zbožného a zároveň disponoval rozsáhlou materiální základnou.

Výše zmíněné předpoklady se projevují i dalším analyzovaném prameni, třetím pokračování fuldských análů. Jeho autor je žákem Rudolfa z Fuldy a v mnoha ohledech i pokračovatelem jeho koncepce. Hlavní kategorií díla

je i u něho východofrancká říše, kterou personifikuje s jejím zakladatelem Ludvíkem. Její jednota je pro autora významnou hodnotou, a proto se snaží zastříti její dělení mezi syny Ludvíka Němce roku 876 a nadále užívá terminologii budící zdání jednoty království, dílčí říše označuje za regiony. V otázce zahraniční politiky je dominantním prvkem císařství Karla Holého a snaha minimalizovat jeho význam, čemuž podřizuje i užitou terminologii. V tomto ohledu se východofrancký pramen shoduje s lotrinským Reginem z Prümu, který neměl Karla Holého v oblibě a také opakovaně zdůraznil zakoupení císařského titulu.

Významnou událostí ve východním prostředí musel být hold bavorských předáků Ludvíku Mladšímu ještě za života ochrnutého Karlmana, kterému věnoval značný prostor nejen Meginhard, jehož králem byl Ludvík Mladší, ale i lotrinský Regino. *Regnum Lotharii* ovládal v té době právě druhorozený syn Ludvíka Němce a důsledkem přechodu Lotrinska do sféry vlivy východní říše je přesun pozornosti od dění na západě k událostem v regnu východním. Pozornost věnovaná holdu bavorské elity svědčí o významu, který byl této události ve středo- a východofranckém prostředí kmeni přikládán.

Události osmdesátých let lze sledovat současně ve třech pramenech, vedle Regina a mohučské redakce Meginharda je pokrývá i řezenské pokračování fuldských análů. Prümský opat věnuje v tomto období dominantní pozornost vpádu Normannů, které silně zatěžovaly lotrinské a západní regnum, zároveň však korektně reflektuje i fakt znovusjednocení říše pod jediným vládcem a pozornost věnuje i okolnostem, které tuto událost umožnily. Znění východních pramenů svědčí o nezájmu, který měly východní kmeny na jednotě říše, ačkoliv jisté sympatie ke znovusjednocené říši nelze autorům fuldských análů upřít. Jejich názory se zásadně rozcházejí v hodnocení sesazení Karla Tlustého východofranckými stavy roku 887, což je způsobeno stranictvím autorů. Meginhardův mecenáš Luitbert Mohučský stál až do poslední chvíle na straně císaře, zatímco bavorský autor straní vzbouřenému Arnulfovi Korutanskému, který pocházel z prostředí jeho domovského kmene. Meginhard viní ze zosnování celé události Arnulfa a sesazeného císařova kaclěře Luitwarda, kteří se spojili s částí předáků Franků, zjevně v nadkmenovém významu. Bavor staví do role iniciátora událostí předáky kmenů východní říše, kteří Arnulfa povolali k vládě po sesazení císaře a aktivitu Luitwarda zcela pomíjí. Připouští sice nelegitimitnost tohoto aktu, zároveň jej okamžitě reflektuje a přiznává Arnulfovi císařský titul, jeho obhajova celého aktu je očividná, snaží se z něho vyvinut „své“ Bavorů a svalit odpovědnost na Alamanny. Jeho pojetí se blíží i zpráva podaná Reginem ve Světové kronice, což odpovídá faktu, že se jednalo v době

vzniku jeho díla o oficiální pojetí celé události, Kronika vznikala za vlády Arnulfa a je věnována vychovateli Ludvíka IV. Časový odstup od události však autorovi dovolil podrobněji zmínit události předcházející sesazení a kloní se k Meginhardovi v otázce úlohy Alamannů, kteří pravděpodobně s Luitbertem stáli na straně císaře až do konce. Podstatnější jsou ale informace o událostech předcházejících, které budí dojem, že se jednalo o spor dvou koncepcí vlády zosobněné v otázce nástupnictví po císaři Karlu Tlustém, který nedisponoval legitimním potomkem. V následujícím roce oba prameny potvrzují, že s Arnulfem Korutanským zvítězila koncepce znovurozdělení říše. Arnulf setrval s východními stavy v Bavorsku, událostem na západě a v Itálii nechal volný průběh a spokojil se s holdem nekarlovských povýšenců. Jejich nedůstojný původ zdůrazňují oba prameny, bavorský i lotrinský. Přesto je Odo Reginem korektně titulován, jeho legitimita se odvíjí od korektní volby stavy západního království se souhlasem Arnulfa.

Význam řádně proběhlé královské volby i legitimacy kandidáta byl vnímán i ve východním prostředí. Bavor zdůrazňuje tento aspekt při jednání východofranckých (v kmenovém významu) a bavorských předáků s Arnulfem o otázce nástupnictví, kdy souhlasí s nástupem levobočků pouze v případě, že nebude k dispozici legitimní potomek. Legitimita Ludvíka IV. je zdůrazněna Reginem při jeho nástupu, obdobně ji vnímali i altaišší pokračovatelé fuldských análů. I po roce 887 je tedy rozhodující starý francký princip umožňující nástup levobočků pouze v případě, že není k dispozici žádný legitimní potomek, stejně podstatný však je i dosažený konsenzus aristokracie při volbě.

V bavorských pokračováních fuldských análů se stupňuje lokální zainteresovanost autorů a zřetel na události kmene. Řezenský pokračovatel stále reflektuje záležitosti východofrancké říše, kterou nazývá *regnum suum* ve vztahu ke králi Arnulfovi. Již v Meginhardově redakci byl nápadný častý výskyt Bavorska a Řezna vedle území kmenových Franků, které bylo ale ještě výrazně frekventovaněji zmiňováno. Řezenský autor tuto tendenci za vlády Karla Tlustého dočasně přerušil, v dominantním postavení se vedle Franků nalézají „jeho“ Alamanni, aby ji za Arnulfa Kurutanského v ještě větší síle. Poprvé je zmíněn častěji králův pobyt v Bavorsku než na území jiného kmene. O výsadním postavení Bavorů v říši v tomto období není pochyb, spíše než o institucionální záležitost se jednalo o projev tříštění říše. S jistou dávkou opatrnosti lze již Karla Tlustého vnímat v pohledu řezenského autora především za krále Alamannů, kteří tvořili jádro jeho moci a obdobná je také příčina výsadního postavení Bavorů za Arnulfa Korutanského. Tuto tezi podporuje i odlišnost pojetí těchto aspektů v letech přelomu století v díle bavorských, zejména al-

taišských autorů a Regina z Prümu. Dlouhodobé faktické výsadní postavení bavorských předáků ve východofrancké říši způsobilo v kmenovém prostředí přivlastnění výsad a území, které byly ve skutečnosti říšským zbožím. Markantní se tato disproporce jeví při líčení stejné události, a to odpadnutí kmene Čechů ze závislosti na říši a přesun do sféry vlivu Velké Moravy. Zatímco bavorský autor ji považoval za odpadnutí z moci bavorského kmene, lotrinský Regino označil Čechy za součást majetku králů Franků.

Poslední pokračování fuldských análů často věnují pozornost lokální aristokracii, přičemž je zřetelný pozvolný nárůst její moci. Zároveň nelze pominout pokračující tendenci k dominantnímu postavení jediné osoby v hierarchii kmene, která na přelomu 9. a 10. století umožnila po smrti Arnulfa Korutanského přechod k druhému kmenovému vévodství a také ve východním prostředí nebývale hladké nástupnictví Luitpoldova syna Arnulfa do úřadu. Tento jev je nutno přičítat dlouhodobé provázanosti bavorského prostředí s osobou člena vládnoucího rodu, resp. jeho zástupcem v době nepřítomnosti.

Závěrem lze konstatovat, že bavorské vévodství sehrálo ve východofranckém prostředí v době přerodu říše v nástupnické útvary významnou úlohu. Vzhledem k jeho úzké provázanosti se členy vládnoucí dynastie jej lze vedle východních Franků považovat za významný prvek jednoty a identity východní říše. Nelze prokázat jakoukoliv institucionalizaci výsadního postavení kmene Bavorů ve východofrancké říši, ta ostatně nebyla v politické realitě devátého století možná a není doložena ani pro jiná vévodství. Toto paradigma francké politiky bylo překročeno až za Jindřicha I. Ptáčníka dva roky po jeho korunovaci, což však přesahuje rámec této práce.

IV. Prameny a literatura

Prameny

- Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum orientalis, ed. F. Kurze, MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum 7, Hannover 1891.
- Annales Iuvavenses maximi, ed. H. Bresslau, MGH Scriptorum 30/2, Lipsko 1934, s. 727—742.
- Annales Bertiniani, ed. G. Waitz, MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum Scholarum 6, Hannover 1883.
- Annales regni Francorum qui dicuntur Annales Laurissenses Maiores et Einhardi, ed. F. Kurze, MGH Scriptorum Rerum Germanicarum in usum Scholarum 6, Hannover 1985.
- Annales Xantenses et Annales Vedastini, ed. B. Simson, MGH Scriptorum Rerum Germanicarum in usum Scholarum 50, Hannover 1909.
- Einhardi Vita Caroli Magni, ed. O. Holder-Egger, MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum Scholarum 25, Hannover – Lipsko 1911.
- Erchanberti Breviarum regum Francorum, ed. G. Pertz, MGH Scriptorum 2, s. 327nn.
- Ex Adonis Archiepiscopi Viennensis chronico, ed. G. Pertz, MGH Scriptorum 2, s. 315an.
- Hludowici I. capitularia, ed. G. Pertz, MGH Leges I, Hannover 1883.
- Karoli Magni capitularia, ed. G. Pertz, MGH Leges I, Hannover 1883.
- Ludovici Germanici, Karlmanni et Ludowici Iunioris diplomata, ed. P. Kehr, Diplomata regum Germaniae ex stirpe Karolinorum I., Berlin 1934.
- Reginonis abbatis Prumiensis chronicon cum continuatione Treverensi, ed. F. Kurze, MG MGH Scriptorum rerum Germanicarum in usum Scholarum 7, Hannover 1890.
- Theodor Bitterauf, Die Traditionen des Hochstifts Freising, NF 4, 1905.

Literatura

- Helmut Beumann, Die Bedeutung des Kaisertums für die Entstehung der deutschen Nation im Spiegel der Bezeichnungen von Reich und Herrscher in: Nationes. Historische und philologische Untersuchungen der europäischen Nationen im Mittelalter I, ed. H. Beumann und W. Schröder, Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter. Ergebnisse der Maburger Rundgespräche 1972—1975, ed. H. Beumann und W. Schröder, Sigmaringen 1978, s. 317—365.

- Helmut Beumann, Das Kaisertum Ottos des Großen. Ein Rückblick nach Tausend Jahren, in: HZ 195, 1962, s. 529an.
- Helmut Beumann, Nomen imperatoris. Studien zur Kaiseridee Karls des Grossens, in: HZ 185, 1958, s. 515an.
- Carlrichard Brühl, Deutschland – Frankreich. Die Geburt zweier Völker, Köln – Wien 1990.
- Václav Drška, Die Teilungen des frankischen Reiches und der Beginn politischen Systems Westeuropas, Prague Papers on History of International Relations, Praha 1997, s. 5an.
- Václav Drška, Les rois faitnéants – reges qui potestatem non habent? K některým aspektům „krize“ pozdně meroveovského království, in: Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám Aleše Skřivana, Acta Universitatis Carolinae, Phil. et Hist. 1/2003, editor: Martin Kovář – František Stellner, Praha 2005, s. 165an.
- Václav Drška, Unitas imperii und das Teilungsprinzip vor und nach der kaiserkrönung Karl des Großen, in: Prague papers on history of international relations, ed.: V. Drška, M. Kovář, A. Skřivan, F. Stellner, Praha 1998, s. 7an.
- Wolfgang Eggert, Das Ostfränkisch-deutsche Reich in der Auffassung seiner Zeitgenossen, Wien – Köln – Gratz 1973, s. 15nn.
- W. Hessler, Die Anfänge des deutschen Nationalgefühls in der ostfränkischen Geschichtsschreibung des neunten Jahrhunderts, Historische Studien 376, Berlin 1943, s. 16 nn.
- Eduard Hlawitschka, Lotharingen und das Reich an der Schwelle der deutschen Geschichte, in: Schriften MGH 21, Stuttgart 1968, s. 48 an.
- Eduard Hlawitschka, Nachfolgeprojekte aus der Spätzeit Kaiser Karls III., in: DA für Erforschung des Mittelalters 34, 1978, s. 19an.
- Hagen Keller, Das Kaisertum Ottos des Großen im Verständnis seiner Zeit, in: Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 20, 1964, s. 325an.
- Hagen Keller, Zum Sturz Karls III. Über die Rolle Liutwards von Vercelli und Liutberts von Mainz, Arnulfs von Kärnten und ostfränkischen Großen bei der Absetzung des Kaisers, in: DA für Erforschung des Mittelalters 22, 1966, s. 333an.
- Emil Kimpen, Zur Genealogie der bayrischen Herzöge von 908—1070, Jahrbuch für fränkische Landesforschung 13, 1953, s. 58.
- Heinz Löwe, Das Karlsbuch Notkers von St. Gallen und sein zeitgeschichtlicher Hintergrund, Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 20, 1970, s. 269 an.

- Walter Mohr, Die Rolle Lotharingens im zerfallenden Karolingerreich, in: *Revue Belge de philologie et d'histoire* 47, 1969, s. 361 an.
- Walter Mohr, Von „Francia orientalis“ zum „Regnum Teutonicum“, in: *Archivum latinitatis medii aevi* 27, 1957, s. 27an.
- Ursula Penndorf, Das Problem der „Reichseinheitsidee“ nach der Teilung von Verdun (843). Untersuchungen zu den späten Karolingern, in: *Münchener Beiträge zur Mediävistik und Renaissance-Forschung* 20, München 1974.
- Kurt Reindel, Bayern im Karolingerreich, in: *Karl der Grosse I, Lebenswerk und Nachleben*, Düsseldorf 1967.
- Kurt Reindel, Die staatliche Entwicklung Bayerns vom Ende des Agilolfingerzeit bis zur mitte des zehnten Jahrhunderts, in: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte* 25, 1962.
- Kurt Reindel, Bayern im Karolingerreich, in: *Karl der Grosse I*, Düsseldorf 1967.
- Kurt Reindel, Herzog Arnulf und das Regnum Bavariaem in: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 17, 1954, s. 187nn.; znovu in: *Die Entstehung des deutschen Reiches, Wege der Forschung I*, Darmstadt 1971.
- Walter Schlesinger, Die Königserhebung Heinrichs I., der Beginn der deutschen Geschichte und die deutsche Geschichtswissenschaft, *Historische Zeitschrift* 221, 1975, s. 549.
- Walter Schlesinger, Kaiser Arnulf und die Entstehung des deutschen Staates und Volkes, in: *HZ* 163/1942, znovu in: *Die Entstehung des des Deutschen Reiches, Wege der Forschung I*, Darmstadt 1956, s. 94an.
- Walter Schlesinger, Kaisertum und Reichsteilung. Zur *Divisio regnorum* von 806, in: *týž*, Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters I, Germanen, Franken, Deutschen, Göttingen 1963, s. 193 an.
- Walter Schlesinger, Karolingische Königswahl, in: *Königswahl und Thronfolge in fränkisch-karolingischer Zeit, Wege der Forschung* 247, Darmstadt 1975, s. 190 an.
- Reinhard Schneider, Die Einheit des Frankenreiches und das Teilungsprinzip, in: *Lotharingia – eine europäische Kernlandschaft um das Jahr 1000*, Veröffentlichungen der Kommission des saarlandischen Landesgeschichte 26, Saarbrücken 1995, s. 15an.
- Gerd Tellenbach, Die geistigen und politischen Grundlagen der karolingischen Thronfolge. Zugleich eine Studie über kollektive Willensbildung und kollektives Handeln im neunten Jahrhundert, in: *Frühmittelalterlichen Studien* 13, 1979, s. 184 an.

- Gerd Tellenbach, Wann ist das deutsche Reich entstanden?, in: Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters 6, 1943, s. 1an.; znovu in: Die Entstehung des des Deutschen Reiches, Wege der Forschung I, Darmstadt 1956, s. 171an.
- Dušan Třeštík, Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů, in: ČČH 92, 1994, s. 423an.
- Dušan Třeštík, Pád Velké Moravy, in: Typologie raně feudálních slovanských států, Praha 1987, s. 27an.
- Dušan Třeštík, Počátky Přemyslovců, Praha 1997.
- Dušan Třeštík, Von Svatopluk zu Bolesław Chrobry. Entstehung Mitteleuropas aus der Kraft des Tatsächlichen und aus einer Idee, in: The Neighbours of Poland in the 10th Century, ed. P. Urbańczyk, Varšava 2000, s. 111an.
- Dušan Třeštík, Vznik Velké Moravy. Moravané. Čechové a střední Evropa v letech 791—871, Praha, 2001.
- Stefan Weinfurter, Die Zentralisierung der Herrschaftsgewalt im Reich durch Kaiser Heinrich II., in: Historisches Jahrbuch 106, Freiburg – München 1986, s. 241an.
- Reinhard Wenskus, Die deutsche Stämme im Reiche Karls des Großen, in: Karl der Große I, Lebenswerk und Nachleben, Düsseldorf 1956, s. 178an.
- Reinhard Wenskus, Stammesbildung und Verfassung, Das Werden des frühmittelalterlichen Gentes, Köln – Graz 1961.

Elektronické zdroje

- Lexikon des Mittelalters, CD-ROM Angabe, Verlag J. B. Metzler: Stuttgart – Weimar 2000.
- Die digitalen MGH: <<http://www.dmgh.de>>

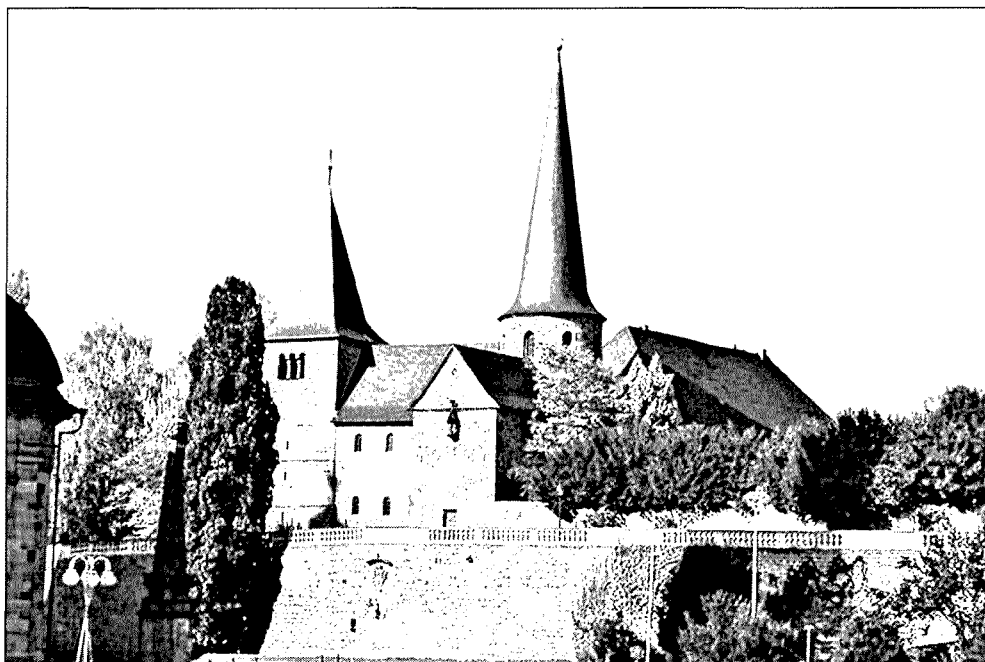
V. Résumé

Shrnutí

Práce se zabývá obdobím rozpadu francké říše v 9. století a rozbořem úlohy kmenových vévodství v tomto procesu, která je demonstrována na konkrétním příkladu Bavorů. Autor analyzuje hlavní dobové narativní prameny, charakterizuje jejich terminologii a pohled na franckou říši. Do tohoto širšího rámce je zasazen obraz bavorského vévodství se zřetelem kladeným na jeho specifčnost ve východním prostředí, zejména na úzký vztah s vládnoucími Karlovci a jeho průvodní jevy. Pozornost je věnována také rostoucímu významu kmenové aristokracie na celoříšské i kmenové úrovni, která je rozhodujícím činitelem vývoje v následujícím století.

Summary

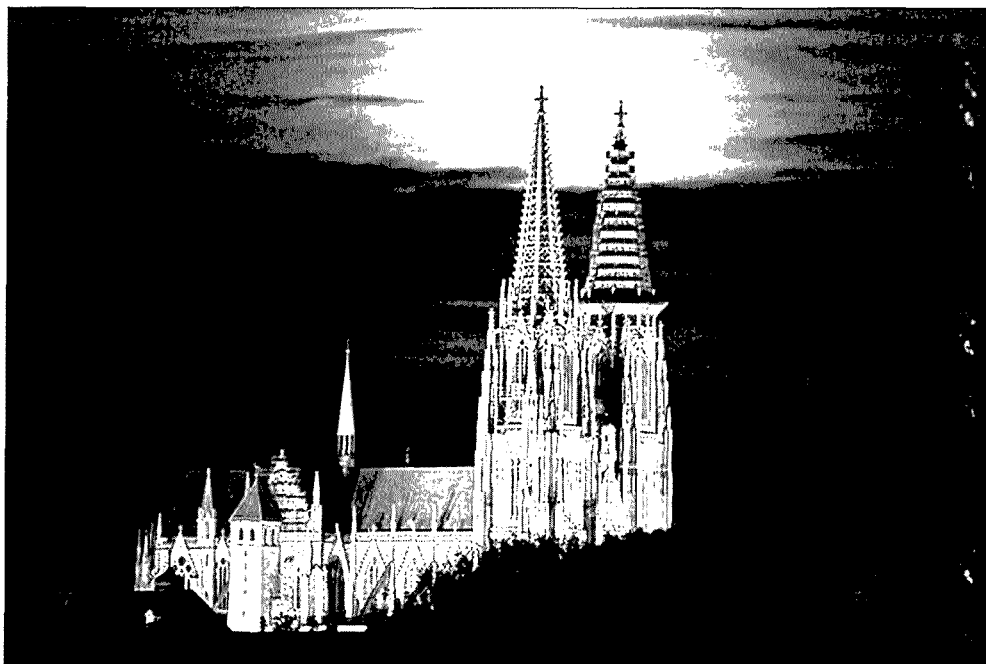
This work is focused on the period of the fall of the Frank empire in the 9th century and on the role of the tribal duchies, which is demonstrated on the example of Bavaria. The author analyzes the most relevant contemporary narrative resources of this period in order to characterize their terminology and conception of the empire. A portrait of Bavaria is incorporated into this wide scheme in an effort to demonstrate its local specificity, its close affinity to the ruling house and other concomitants of this phenomenon. The work also puts down an accent on the rising importance of aristocracy in the empire and in the Bavarian duchy, because this social class had to become the key player in policy of the 10th century in the future German territory.

Kostel sv. Michala ve Fuldě, budovaný za opata Eigila od roku 819 v těsném sousedství klášterního dómu.

Interiéra kostela sv. Michala ve Fuldě. Karolínská spiritualita.

Chrám sv. Petra v Řezně, postavený na místě původního románského svatostánku zničeného požárem roku 1273.

Řezno, Staré Město.

Řezno, brána Porta praetoriana. Pozůstatky antického Castrum Regino v zástavbě Starého Města, brána byla postavena ve 2. století za vlády císaře Marka Aurelia.

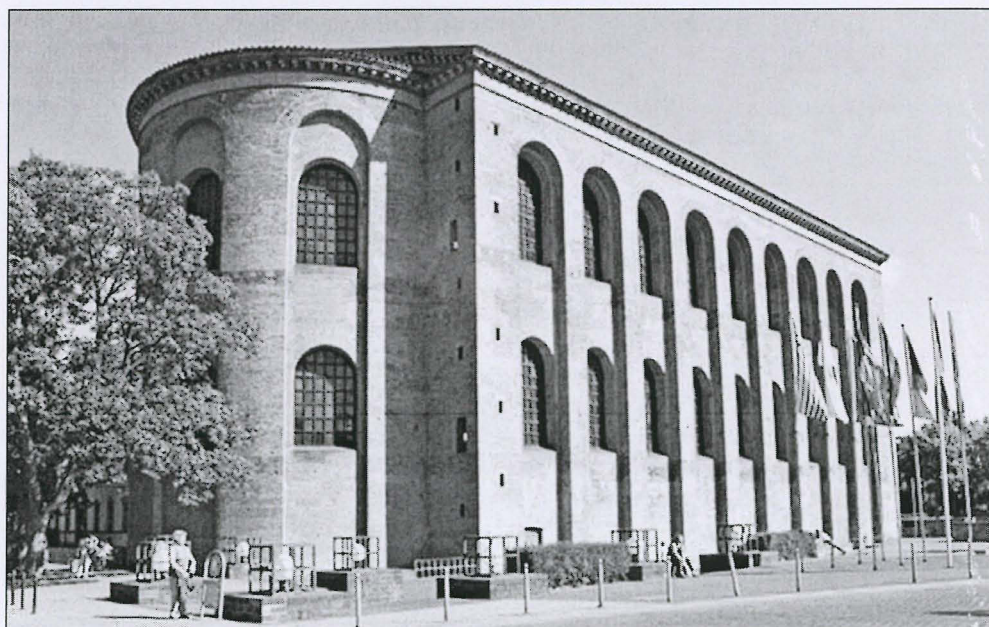

Ženský klášter na Fraueninsel na odlehlém ostrově bavorského Chiemsee, založený posledními Agilolfingy. Právě zde byla vězněna Arnulfem Korutanským dcera Ludvíka Mladšího Hirminigarda v devadesátých letech 9. století. Současný stav.

Dóm v Trevíru, vznikl přestavbou antického paláce císaře Konstantina ze 4. století.

Trünní sál císaře Konstantina v Trevíru. V tomto městě s antickými kořeny sepisoval Regino po sesazení z funkce opata kláštera v lotrinském Prümnu svoji Světovou kroniku.

